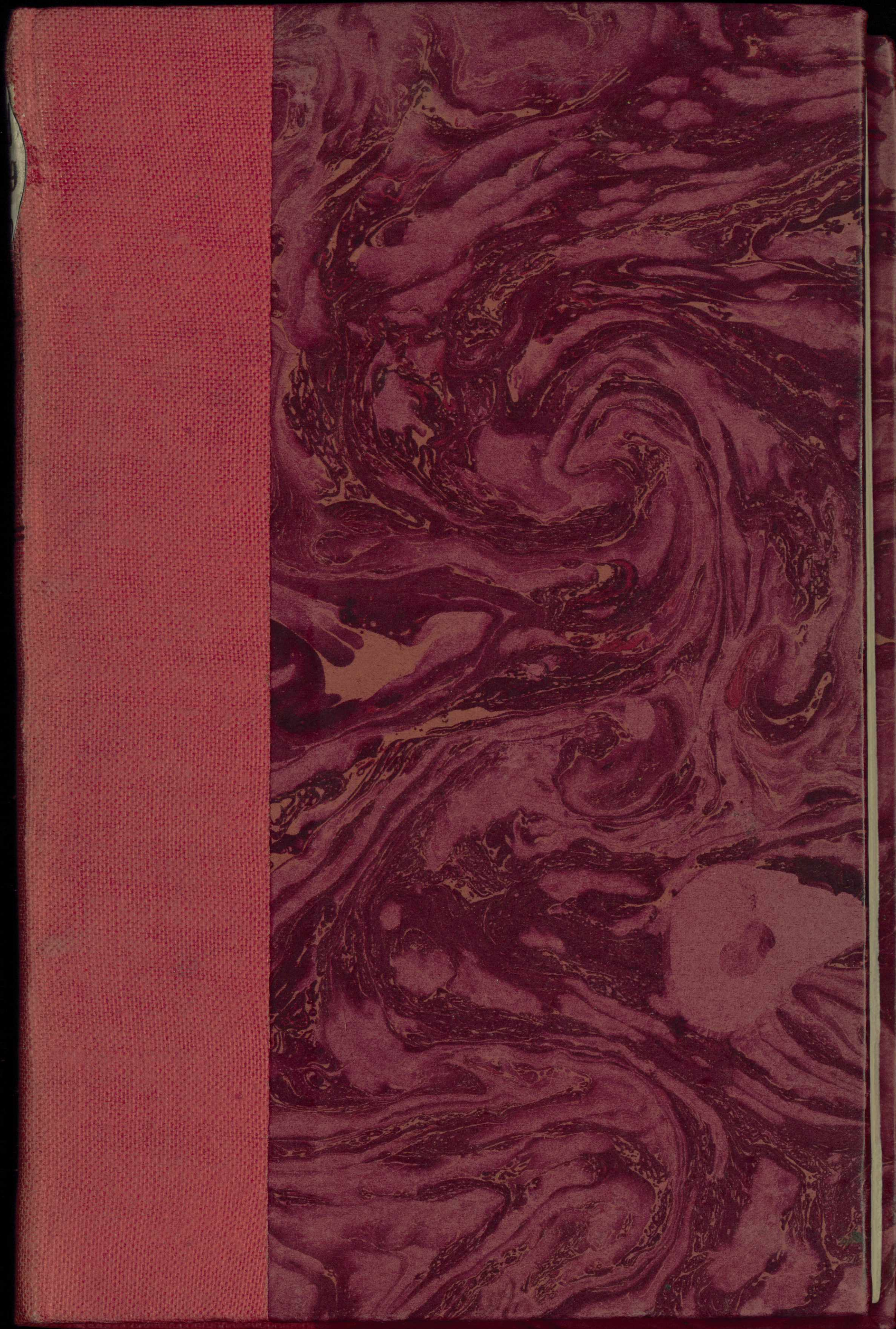
C. FORSSTRAND

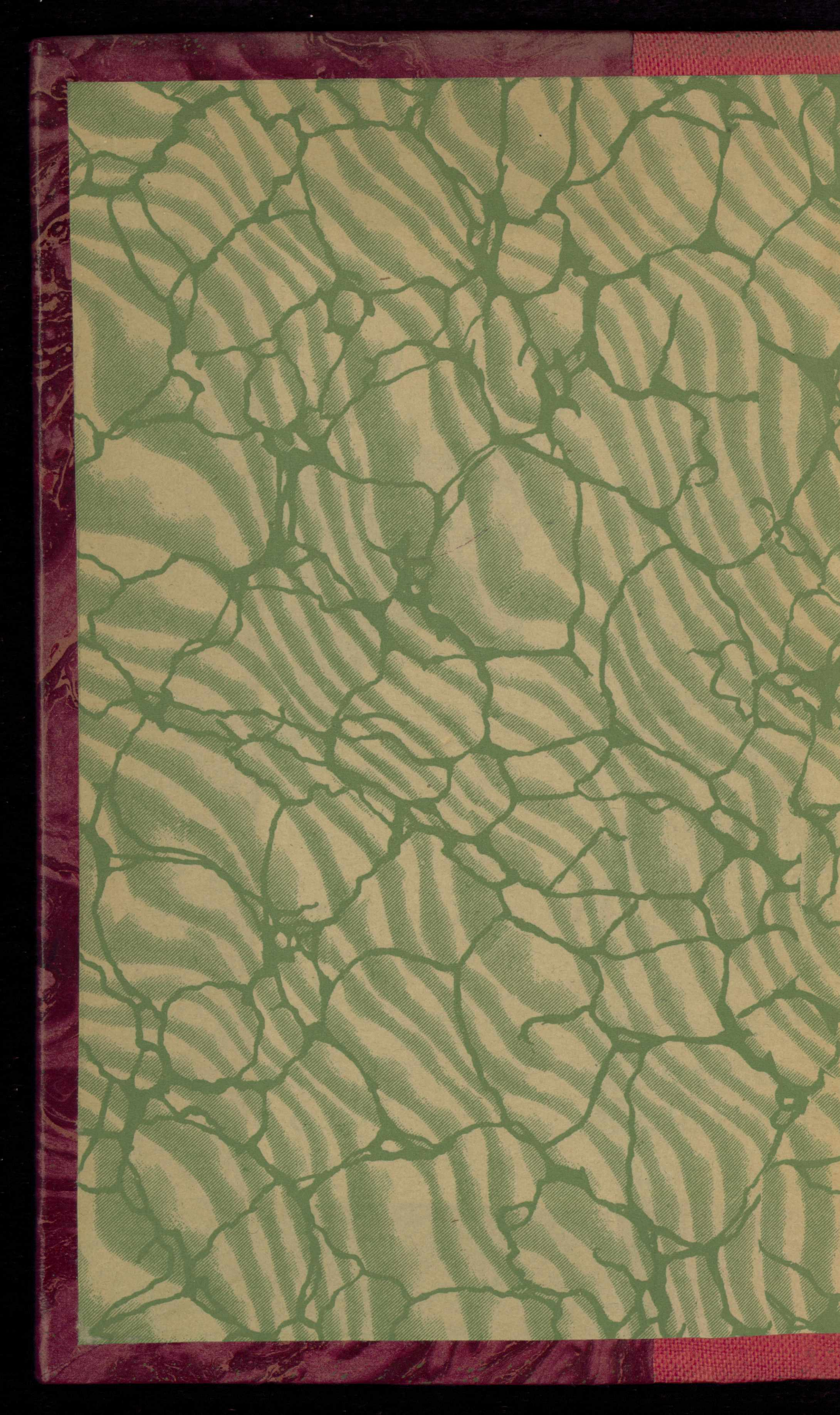
SPÅKVINNOR

OCH

TROLLKARLAR

SPÅKVINNOR
OCH
TROLLKARLAR

SPÅKVINNOR
OCH
TROLLKARLAR

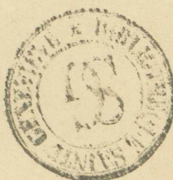
MINNEN OCH ANTECKNINGAR
FRÅN GUSTAF III:S STOCKHOLM

AF

CARL FORSSTRAND

MED ILLUSTRATIONER

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

ISAAC MARCUS'
BOKTRYCKERI-
AKTIEBOLAG
STOCKHOLM
1913

INNEHÅLL

ILLUSTRATIONER

HELSIDESBILDER:

FÖRORD.

Bland de många personer, som under utarbetandet af efterföljande skildringar ställt handskrifter till mitt förfogande eller genom litteraturanvisningar och andra upplysningar underlättat arbetet, vill jag härmed under uttalande af min hjärtliga tacksamhet nämna riksbibliotekarien E. W. Dahlgren, bibliotekarien grefve C. M. Stenbock, registratorn i riksarkivet C. G. Edelstam, förste bibliotekarien E. Meijer, arkivarien J. Flodmark, öfverintendenterna L. Looström och J. Böttiger, friherre Carl Carlson Bonde, professorerna H. Schück, K. Warburg och O. Sirén, intendenten G. Upmark, v. häradshöfding C. Sandströmer, docenten M. Lamm, doktorerna K. K. Meinander, H. Nyblom och M. Asplund, redaktör W. Andersson och amanuensen N. Östman.

Till friherrinnan M. Dickson. f. von Rosen, v. häradshöfdingen, friherre J. Silfverhielm och generalkonsul J. Jahnsson, hvilka med stort tillmötesgående bidragit till illustrationerna, får jag likaledes frambära min tacksamhet.

Författaren.

Spåkvinnor och trollkarlar.

DÅ en svensk för sig skall uppgöra en fantasibild af Gustaf III och hans tid, lånar denna bild ofrivilligt färg och stämning från Watteaus dukar. Man tänker sig konungen vacker, snillrik och älskvärd, omgifven af sitt lysande rococohof, af Armfelt, denne nordens Alcibiades, kvick, tapper och skön såsom en Apollo, af »le beau Fersen», af Schröderheim, alltid lustig och full af upptåg, af Oxenstierna, Gyllenborg och Creutz, af hofvets tre gracer, de vackra af Kellgren besjungna grefvinnorna Meyerfelt, Höpken och Löwenhielm, af den lilla oansenliga, men spirituella hertiginnan af Södermanland, af Malin Rudenschöld, fru Schröderheim och många andra. Eller man tänker sig honom i kretsen af sina vittra vänner, af Kellgren, Leopold, Rosenstein och Adlerbeth, lyssnande till deras sista skaldebref eller drama, man skådar honom, då han inträder i Sergels atelier, medan denne modellerar Venus i all hennes nakna skönhet och med anletsdragen

lånade af grefvinnan Höpken, och man ser huru konungen stannar i dörröppningen för att lyssna till Bellman, som med sin cittra tagit plats i konstnärens atelier. Hvarje dylik bild får öfver sig något af feststämningens glans, det ljuder liksom menuett- och gavott-toner emot en, och man känner nästan ett samvetsagg, då man med kritikerns dissekerknif nödgas beröra denna i hvarje fall så vackra fantasiskapelse.

Dessa ord, som inleda Henrik Schücks för några år sedan utgifna Gustaf III:s-studie *), angifva på ett träffande sätt den uppfattning om »tjusarkonungen», hvilken ännu råder i vida kretsar, men antyda tillika, att åtskilligt måste afprutas på den glans, hvarmed hans personlighet och verksamhet både som konung och människa i den allmänna föreställningen äro omgifna. Genom de talrika bidrag, med hvilka det gustavianska tidehvarfvets historiska och biografiska litteratur under de senare decennierna riktats, har också detta blifvit i väsentlig mån lättare än förr, då man hufvudsakligen hade att tillgå å ena sidan de talrika beundrarnes okritiska loftal, å den andra pamflettskrifvarnes på personlig fiendskap och ovilja grundade smädelser.

I själfva verket torde det ha funnits få historiska personer, åtminstone i vårt land, som blifvit så olika bedömda som Gustaf III, och omdömena ha rört sig mellan ytterligheterna entusiastisk beundran och bittert klander. I sistnämnda hänseende torde bland de samtida Adolf Ludvig Hamiltons, Axel von Fersens och Hochschilds skrifter, i det förra Armfelts, Schröder-

*) *Gustaf III. En karaktersstudie.* Stockholm 1904.

heims, Sergels och Bellmans uttalanden blifvit mest uppmärksammade. Till den klandrande, skarpt dömande sidan kan Hedvig Elisabeth Charlotta, trots uppenbara försök att vara opartisk, räknas, och i nyaste tid ha de två hvarandra motsatta uppfattningarna representerats af Schück, som med kritikerns dissekerknif framställer Gustaf som en förkvinnligad estetiker, och Oscar Levertin, hvilken med en återklang af gustavianernas beundran af honom gör nästan en idealvarelse af storhet och snille.

Ingendera af dessa åsikter torde emellertid trots deras framställares ingående kunskap om Gustaf III och hans tid få anses vara riktig, och man kommer måhända sanningen närmast, om man håller en medelväg och uppfattar konungen liksom många andra människor som en blandning af godt och ondt — sådan som han skildras t. ex. i Lars von Engeströms, Gustaf Johan Ehrensvärds, Johan Gabriel Oxenstiernas, Adlerbeths och Skjöldebrands minnen och anteckningar.

En sammansatt natur, hvars obestridligen mycket rika begåfning till följd af förvänd uppfostran och under inflytande af hans tidehvarfs många underliga kulturströmningar kommit på villovägar, var han en man, hvars fel och svagheter visserligen voro många och stora, men som ingalunda kan frånkännas goda egenskaper, ja till och med ett och annat storslaget karaktärsdrag. Om hans personliga mod, ådagalagdt äfven vid tillfällen då hans ställning eller belägenhet var förtviflad, finnas sålunda flera tillförlitliga vittnesbörd, och man äger ej heller rätt att betvifla hans fosterlandskärlek, fastän den ofta bar fåfängans dräkt och visade sig i teatraliska former. I själfva verket

förklara hans teaterintressen och hans skådespelartalang mycket, som är svårförståeligt i hans uppträdande, och hans ganska vidtfamnande vetgirighet ger förklaringen till åtskilligt annat.

På ett område är det emellertid svårt att fatta motsägelserna i hans intressen och verksamhet, nämligen i hans förhållande till tidehvarfvets andliga rörelser. Det är ju underligt och öfverraskande att finna en man, som i grund och botten var ateist eller åtminstone skeptiker, ryckvis gripas af religiöst grubbleri, vara ifrig frimurare, deltaga i andeframkallningar, tro på eller åtminstone fästa afseende vid spådomar, af alkemisternas guldmakeri hoppas lättnad i sitt ekonomiska trassel o. s. v. Samtidigt med att han gjorde anspråk på att räknas bland upplysningstidens monarker, vid sidan af sin store morbroder Fredrik II, Catharina II och kejsar Josef, sysslade han sålunda med ordensväsen, mysticism och kabbalistik o. s. v., och som en följd häraf och af de exempel, han gaf, omfattades desamma med lifligt intresse af hans närmaste och af hof- och societetskretsarna samt skänkte Stockholm fler underliga svärmare och mystiska individer än under någon annan period af dess skiftesrika tillvaro. Där märktes i främsta rummet hertig Carl, som var en ännu större ordensvurm och mer hemfallen åt öfvertro och vidskepelse än konungen, och samma förnäma sällskapsvärld, som hängaf sig åt ett uppsluppet och lättsinnigt nöjeslif och som ingalunda var främmande för begabberi och skämt med religion och moral, uppmuntrade spåkvinnor och clairvoyanter, sökte bot för sina nervösa åkommor och andra krämpor i magnetisörernas undergörande kurer och funno i svedenborg-

ianismen en religion, som passade för deras öfverspända och dimmiga föreställningar i andliga ting.

Det var de religiösa svärmarnes, andeskådarnes, guldmakarnes, magnetisörernas, skattgräfvarnes och spåkvinnornas glansperiod i Stockholm, och det är om några ibland dem och om den miljö, hvari de lefde och verkade, som efterföljande anteckningar, hämtade ur tryckta och handskrifna källor, vilja återupplifva minnet.

Mamsell Arfvidsson.

NÄR stockholmarna i våra dagar färdas Birger Jarls-gatan eller Roslagsgatan framåt till nejderna vid Norra Brunnsviken, är det säkerligen många ibland dem, som ej äga någon aning om eller ägna en tanke åt, att det är en ganska intressant och minnesrik stadsdel som de passera. Så när som på några små och ruckliga hus vid Roslagstorg och de branta backarna upp till Regeringsgatan, hvilka utgöra de få kvarvarande vittnesbörden om traktens forna utseende och bebyggande, är ju allt så nytt och modernt, spårvagnar och automobiler ila fram och åter, stora, mer och, tyvärr i allmänhet, mindre vackra hus möta öfver allt blicken, och själfva Eriksberg, Timmermansordens gamla stamhus, om hvilket man hört talas i samband med gaturegleringar och tomtaftärer, ligger på höjden, i återstoden af sin vackra park, så förändradt och nyskrudadt, att man ruskar misstroget på hufvudet, när någon ordar om dess ålder och minnen.

Men bland de passerande finnes en och annan, som beskådar omgifningarna med andra intressen än nutidsfolkets belåtenhet öfver storstadsutvecklingen eller likgiltighet för Gamla Stockholm. Berättelser och hågkomster, burna från släktled till släktled i samtal om flydda tider eller lästa i böcker, framträda för tanken, och ett helt panorama af vackra malmgårdar, idylliska stugor och pittoreska ruckel, bebodda af intressanta människor och förbundna med märkliga tilldragelser, framrullas för inbillningen, väckande skiftande känslor af glädje och grämelse, undran och tvifvel.

Hur skulle det ha varit, om trakten hade fått behålla sin ursprungliga gestaltning: en dalgång mellan höjder och vackra skogsdungar och genomfluten af det vattendrag, som förenade Brunnsviken och Katthafvet? Utan tvifvel vackrare än nu. Men i forna tider förstod man sig ej så väl som i våra dagar på konsten att upprensa vattensamlingar och dränera, och så hade man ungefär lika små intressen för att bevara Stockholms karaktär af en vattenomfluten stad, som emellanåt gjort sig gällande äfven i vårt århundrade. Följden blef, att Stora Träsket, såsom sjön midt i området kallades, småningom uppgrundades och förvandlades till osunda sumpmarker och att det därifrån genom nedre Norrmalm ledande vattendraget blef smalt och grumligt och gjorde skäl för den ringaktande benämningen Träskrännilen. Den tid efter annan företagna, men först långt in på 1800-talet fullbordade omdaningen var sålunda af sanitära skäl en nödvändighet och betingades äfven af stadens fortgående utveckling och utvidgning. Detta hindrar emellertid ej, att man kan med vemod tänka på det förflutna och undra, om

ej området då var vackrare, trefligare och framför allt intressantare än nu under den räta linjens och hyreskasern-byggandets välde.

Särskildt var så förhållandet under det gustavianska tidehvarfvet, ty äfven till denna anspråkslösa afkrok af Stockholm sträckte sig dess rörliga och färgrika lif. Här låg ju, i kvarteret Kråkvinkeln, det omtyckta och mycket besökta värdshuset Lilla Ingemarshof i sin vackra trädgård med kägelbanor och lusthus och ej långt därifrån Claës på Hörnet, där till och med den förnäma världen möttes vid slädpartier och baler och dit själfva drottning Sophia Magdalena sades hitta vägen för att inkognito tillfredsställa sin lust för kulinariska njutningar. Här, på Eriksberg hade Carl Stenborg under åtskilliga år af 1780-talet sin teater, dit stockholmarna, trots gatornas knaggliga stenläggning och dåliga renhållning och belysning vandrade för att i roliga komedier och uppsluppna lustspel få en omväxling med de ståtliga skådespelen och de vackra operorna i Gustaf III:s nya och vackra teaterhus. Här, på Träsktorget, stodo brottslingar i halsjärn, »sig själfvom till skymf och androm till skräck och varnagel» och redo omänskliga åkardrängar på den hvassryggade trähästen under gatpojkars jubel och pigors gyckel.

Ej heller saknades mystiska företeelser, ägnade att sätta fantasien i verksamhet. När Eriksberg år 1788 af sin dåvarande ägare, traktören och trädgårdsmästaren Erik Lindbom, försåldes till Timmermansorden och man ibland om kvällarna såg ljusskenet från den stora, rikt upplysta ordenssalen stråla ut öfver de mörka omgifningarna och »timmermännen» i procession röra sig därinne, då låg det ju nära till hands att undra

MAMSELL ARFVIDSSON.
Efter original i olja af L. Pasch d. y. i Nordiska museet.

öfver hvad samfundet egentligen hade för sig, allrahelst bland bröderna funnos så märkvärdiga och uppmärksammade män som den vackre prins Fredrik Adolf, den glade Elis Schröderheim, Bellman och Badin, kungliga familjens svarte trotjänare. Men äfven bland traktens egna invånare, som mest utgjordes af småborgare och handtverkare, kogubbar och trädgårdsmästare, funnos mystiska personer. Här bodde ju, fastän man i nyare tid trasslat bort om det var vid Västra Humlegårdsgatan (nuvarande Engelbrektsgatan) eller nära Ingemarshof eller i en gränd uppe på sluttningarna i Johannes, mamsell Arfvidsson, den ryktbaraste af den tidens och alla andra tiders spåkvinnor i Stockholm. Om henne gick det underliga historier; än sades hon vara en förnäm dam, som dragit sig undan från världen, än en finsk trollpacka, som var väl bevandrad i sina landsmäns hemliga konster. Det berättades, att hon spådde i kort, men framför allt i kaffe, och det hviskades, att kungen själf plägade besöka henne för att, likt konung Saul hos spåkvinnan i Endor, finna klarhet och lättnad i sin oro och sina bekymmer. Men för öfrigt visste man icke mycket om henne, och de två herrar i trakten, som visste mer och antagligen mycket väl kände hennes historia, nämligen den glade och populäre öfverståthållaren baron Carl Sparre på Bellevue och den impopuläre och fruktade polismästaren Henrik Liljensparre, som hade sin malmgård strax öster om Humlegården, de talade ej om hvad de visste. Det märkvärdiga är, att äfven eftervärlden, trots de samtida memoarskrifvarnes rätt talrika berättelser om mamsell Arfvidssons siareförmåga vetat ungefär lika litet. Man har ej med visshet känt hennes namn, intet om

hennes släktförhållanden, födelse- och dödsår, personlighet och lefnad, och det är därför ganska naturligt, att hon lämnat stoff till romantiserade skildringar.

Kommer så härtill, att Per Hilleström möjligen afbildat henne på någon eller några af de talrika och både som konstverk och kulturbilder intressanta taflor, i hvilka han illustrerade spådomsväsendets florerande i Stockholm under 1700-talets sista decennier, att det i Nordiska museets samlingar finnes ett af Lorentz Pasch d. y. måladt porträtt, som enligt uppgift skall föreställa henne, och att af Carl August Ehrensvärds hand bevarats en teckning, som återger sibyllan grubblande öfver kaffesumpens underbara orakelsvar, så torde man få medgifva, att det finnes goda skäl för att än i dag sysselsätta sig med mamsell Arfvidssons person och att söka utreda hennes dunkla lifshistoria.

De forskningsresultat, som i detta syfte här nedan meddelas, böra emellertid inledas med några erinringar om hvad hennes samtida berättat om hennes verksamhet, äfvensom med det värdefullaste eller mest beaktansvärda i senare tidens skildringar.

*

Om spådomskonstens anor i Stockholm föreligga knappast några tillförlitliga uppgifter, men man kan ej betvifla, att de äro mycket gamla. Redan den ålderdomliga affattningen af den ännu gällande, men väl i våra dagar högst sällan tillämpade 15:de paragrafen i strafflagens 22:dra kapitel: »Far någon med spådom, signeri och annan vidskepelse, att därmed bedrägeri öfva eller vinning sig förskaffa, straffas med

böter eller fängelse i ett år», tyder därpå, och i de flydda seklens kulturhistoria finnas många berättelser om spåkvinnor och deras mer eller mindre märkvärdiga förutsägelser. Äfven det faktum, att ännu i det nutida Stockholm rätt talrika sibyllor, som med förkärlek valt sina bostäder vid gränderna och brinkarna i staden mellan broarna, äro i verksamhet, vittnar om att yrket är gammalt och visat sig vara lönande, och särskildt synes det ha florerat under 1700-talet. Vid midten af detta blef nämligen konsten att spå i kort känd och omhuldad i Frankrike, där den ryktbare spåmannen Eteille efter tjugo års arbete och erfarenhet lyckades fullända densamma, och det är högst sannolikt, att hans upptäckt af kortens betydelse och de regler, han utfärdade för deras utläggning och tolkning, inom kort blefvo bekanta i Sverige och lyckliggjorde de talrika spådomsintresserade särskildt i Stockholm med de nya möjligheterna att få klarhet i framtida öden. Förut hade man sväfvat i okunnighet om kortens rätta innebörd, men nu visste man tack vare Eteilles skarpsinne och erfarenhet, att *hjärter* betyder glädje, kärlek och lycka, *ruter* trohet, lugn och penningar, *klöfver* otrohet, falskhet och ledsamheter samt *spader* svartsjuka, elakt lynne och död, äfvensom att *ässet* i hjärter bebådade ett kärt bref, *kungen* en treflig karl, *damen* ett kärt fruntimmer, *knekten* en släktinge eller kär vän, *tian* vänskap och förtroende, *sexan* en lycklig resa o. s. v.

Man kan lätt tänka sig med hvilken tillfredsställelse dessa upplysningar och alla de andra minutiösa förklaringarna och bestämmelserna *) skulle emottagas

*) Om dem kan man erhålla en föreställning i *Spåkonstens hemligheter, afslöjade af den under Gustaf III:s tid ryktbara spåkvin-*

i kretsar, där man tillförene synes hufvudsakligen ha fått nöja sig med att bli spådd i händerna. Men äfven denna vackra konst, som för öfrigt florerar ännu i dag, omfattades med lifligt intresse och bedrefs särskildt inom den högsta societeten. Sålunda berättar Johan Wellander, den bekanta vitterhetsidkaren, i sin handskrifna, i k. biblioteket förvarade anteckningsbok, hur en fröken »Höffern» från Pommern var ovanligt slängd uti att af sina medmänniskors fysionomi och tecken i händerna förutsäga deras tillkommande öden.

Ur den intressanta berättelsen, som hänför sig till förra hälften af 1700-talet, må anföras följande:

»Hon spådde salig kung Fridric, att han genom fruntimber skulle göra den största och högsta lycka i världen.

Då hon par hazard kom att få se grefvinnan Aschebergs händer, sysselsatta med sömmande, varnade hon henne att taga sig till vara för ett olyckligt fall. Hon aktade sig på det bästa, men det oaktadt snafvade hon i en trädgård på en liten isfläck och bröt sin höft, hvaraf hon i all sin lifstid hade känning; hon höll sig vid en fröken Sass, men föll ändå tillika med henne omkull.

I Stockholm var hon i ett stort och förnämt sällskap, där också grefvinnan Sjöblad var. Henne hade hon aldrig förr sett eller känt; likväl sade hon henne, att hon skulle göra lycka med sjömän. Detta träffade in, ty hennes herre blef öfveramiral, som är i lika rang med fältmarskalk.

---

nan mamsell Arfvidsson, och den italienske spåmannen Tamponelli m. fl. Stockholm 1852. — Af titeln skulle man kunna tro, att denna lilla bok innehölle några upplysningar om mamsell A., men så är ej fallet.

Den olycklige grefve Lewenhaupt varnade hon att akta sig för gevär och jakt, läggande därtill, att det förestod honom stora olyckor. Kort därefter sköt han på jakt ihjäl en jägare, som skymtade mellan buskarna, hvilken han mente vara haren. Icke långt därefter gjorde han sin största olycka och miste sitt hufvud.

I Hamburg var hon uti en förnäm assemblée, hvarest ock infann sig en förnäm officer, hvilken kom att ställa sig bredvid henne och släppte något i golfvet. Då han lutade sig att tagat upp, höll han sin hand vidöppen på bordet. I detsamma sade hon: 'I fi, hvad är detta för en olycklig människas hand!' Då han reste sig upp, bad han om förlåtelse, men hon svarade: 'I har alldeles intet inkommoderat mig, men en stor olycka förestår Er innan kort.' Några veckor därefter blef han på vägen från Hamburg anträffad ihjälslagen af några röfvare eller filons.

Detta fruntimmer gjorde annars aldrig något väsen af sin upplysning, var mycket artig och belefvad och mycket älskad och afhållen af alla. Hon var uti grefvinnan Anne Marie Königsmarcks hus, som var salig gref Leijonhufvuds fru mor.»

Om fröken »Höffern» vet man för öfrigt föga mer än att hon antagligen hette von Höffer eller Hoeffer och tillhörde någon af de släkter med detta namn, som under 1600- och 1700-talen voro bosatta i Franken och Braunschweig, och beträffande hennes spådomar kan man blott säga, att den angående kung Fredrik i betraktande af hans kända tur hos det täcka könet var föga märkvärdig, medan de öfriga onekligen verka underbart och synas bestyrka det höga anseende, som konsten att spå i händerna hade förvärfvat redan

under den klassiska forntiden. Men i ännu högre kurs än fröken Höffers och andra kiromantiskt begåfvade fruntimmers färdigheter stod konsten att kunna spå i kaffe, och det var i samband med den, som mamsell Arfvidsson vann sin förnämsta ryktbarhet.

Bruket af kaffe infördes som bekant i vårt land i början af 1700-talet, och det är mycket möjligt, att kunskapen om kaffesumpens användning och stora värde såsom spådomsmedel då, ehuru några uppgifter därom ej kunnat påträffas, följde med. Den färdighet, som de stockholmska spåkvinnorna och i all synnerhet mamsell Arfvidsson utvecklade såsom, för att använda en samtida benämning, »kaffe-pytissor», tyder nämligen på att de hade att stödja sig på goda lärdomar och erfarenheter i konsten, liksom den stora lockelse denna utöfvade, vittnar om ett förtroende, som säkerligen ej skulle ha kommit ett nytt och obepröfvadt påfund till del. Emellertid är hela proceduren inhöljd i mystiskt dunkel, och ännu i dag torde ingen kunna förklara kaffesumpens egenskaper i spådomskonstens tjänst eller dess förmåga att komma inbillningen till hjälp. Man får nöja sig med att denna förmåga varit och är underbar, såsom särskildt framgår af berättelserna om mamsell Arfvidsson.

Det var på 1780-talet, som denna sibylla tycks ha blifvit mest uppmärksammad i Stockholm, ty hon omtalas oftast i de memoarer och anteckningar, hvilka hänföra sig till den tiden. Utan tvifvel hade hon äfven förut under åtskilliga år varit i verksamhet, men hennes spådomar tillmättes ej då så stor betydelse eller väckte sådant uppseende, som under nyssnämnda decennium, då den första, sorgfria perioden af Gustaf III:s

regering var till ända och hotande moln skockade sig på den politiska himlen samt missnöjet i landet af skilda anledningar åter blef allmänt. Det första omnämnandet af hennes samtida, som är af något större intresse, hänför sig egendomligt nog till den snillrike och upplyste Carl August Ehrensvärd och återfinnes i ett bref från honom till Johan Gabriel Oxenstierna, i februari eller mars år 1784. Ehuru detta bref varit publiceradt förut*), bör det ej saknas i detta sammanhang. Det är af följande lydelse:

MAMSELL ARFVIDSSON.
Efter en handteckning af C. A. Ehrensvärd i Sjöholms arkiv.

»Dagen efter sedan du for, gick jag till en Kaffegudinna, som heter Arfvidsson. Med största lätthet i världen säger hon människors öden, men hvad som brister är, att hon ej annat lär kunna säga, än af det lilla som händer och sker i hvardagslefnaden — jo litet mer — om K(onungen): han kommer ofördröjligen tillbaka, innan någon tror, inom gränsen, blir sjuk, blir bättre, äfventyrar lifvet genom en häst. Blir en stor resa, hvarest är mycket folk, mycket folk resa åt en punkt, krig och riksdag. Kriget blir med ett folk, som bor hvarest solen går upp, ett fult folk, ser grymma ut, ohyfsade, vi vinna. Om H. C. (hertigen), folk ville ha honom till någonting — att hvad hon

*) Warburg, K., *Karl August Ehrensvärd. En lefnadsbild från gustavianska tiden.* Stockholm 1893.

spådde om (Björnberg) slog så in, att det otrogna vilddjuret blef flat. Om (Björnram) slog in eller intet in, det vet jag intet, men han blef arg och små ovettig — så att käringen sade mig efteråt, att maken till människa har hon aldrig känt, förbehållen och rädd om allt, misstrogen och Gud vet hvad han vet och döljer. (Bonde) var där med mig och om honom spådde hon som han sade spiken på hufvudet. (Stenbock) var också där, han var äfven förundrad. Jag vet intet hvad man skall säga teoretice om människan spår hon illa, är det hennes skuld; kaffet, säger hon, kan döma illa, kaffet kan säga mer än hon förstår, eller har hon inte annat att se än småsaker — och hur går det till att kaffet emellertid säger samma saker lättare eller på ett lättare sätt än hvad speglar och vatten göra *), hvarmed det skall vara ett faseligt väsende, mycket planeter, ord, timmar, tankar och hunger.

Då hon spådde om K(onungen), gjorde hon mig bestört, hon sade någonting, som intet angick honom, men någonting, som ingen kunde veta mer än du och jag.

Jag längtar efter bref af dig — hon har intet spått om dig — härnäst skall hon spå.»

De inom parentes anförda namnen äro i originalskriften angifna med tecknade figurer, symboliskt föreställande några af tidehvarfvets mest kända mystiker

---

*) Syftar dels på den vid franska truppen anställde skådespelaren Verseuille, hvilken brukade i en spegel framställa aflidna personers figurer, dels på den s. k. "sållningen", som gaf märkliga svar och som Reuterholm, hvilken själf utförde den, betecknade såsom en af de oskyldigaste nekromantiska konsterna.

»EN GUMMA, SOM I CAFFE SPÅR FÖR 2:NE FRUNTIMMER.»

Efter original af P. Hilleström, tillhörigt friherrinnan M. Dickson, född von Rosen.

och för spådomar o. s. v. intresserade personer. Björnberg — en på ett berg sittande björn — var sålunda majoren, baron Carl B., som fick bägge benen afskjutna under finska kriget, men hvad spådomen, som gjorde honom flat, beträffar, så vet man ej hvad den rörde sig om. Björnram — en björn med högra frambenet utsträckt — var den ryktbare andeframkallaren och frimuraren, Bonde — en man i allmogedräkt — var sedermera öfverstekammarjunkaren, hertig Carls gode vän, baron Carl Göran B., och Stenbock — en djurfigur, som emellertid mer liknar en räf än den snabbfotade alpbocken — var grefve Gösta S., stallmästare hos prinsessan Sophia Albertina. Den märkligaste af sibyllans förutsägelser torde ha varit den, som gjorde Ehrensvärd bestört, ty den är, såsom Warburg i sitt här ofvan åberopade arbete påpekar, möjligen identisk med mamsell Arfvidssons spådom just vid angifna tid eller på våren 1784, att Ehrensvärd skulle inom årets slut bli öfveramiralen Henrik af Trolles efterträdare.

Omtalad i de flesta biografier öfver Ehrensvärd, berättas historien om denna utan tvifvel högst märkvärdiga förutsägelse först af L. Hammarsköld *) och på följande sätt:

»I sällskap med sin chef öfveramiralen Trolle uppkommen till Stockholm, fingo de båda (Ehrensvärd och Trolle) det infallet att förklädda besöka den då mycket namnkunniga men dem alldeles obekanta mamsell Arfvidsson för att låta spå sig. Denna ur kaffekoppen profeterande Pythia berättas efter någon stund

*) *Samtidens märkvärdigaste personer. Biografisk tidskrift.* Stockholm 1820.

genast ha yppat det förhållande, i hvilket de båda gästerna stodo till hvarandra, samt därjämte förutsagt, att Trolle ej skulle lefva ett år till och att hans följeslagare omedelbart därefter skulle beklädas med hans värdighet. Då Trolle ännu var i sina bästa år och af god hälsa samt Ehrensvärd icke närmast i tur efter honom, var denna förutsägelse så mycket otroligare. Men då allt detta oaktadt denna spådom till samtliga sina omständigheter inträffade, så att Ehrensvärd år 1784 till öfveramiral befordrades, stärktes härigenom hans lust så mycket mera att äfven se in i den mystiska visdom, som då för tiden väckte så mycket uppseende.»

Den sista meningen har afseende på Ehrensvärds vid ifrågavarande tidpunkt lifliga intressen för ockultismen. Den genialiske mannen var då, skrifver Warburg, så gripen af mystiska svärmerier, att man befarade det han skulle för dem offra sina praktiska sysselsättningar, och att han så lätt lät fånga sig af tidens vidskepelser, vore ägnadt att väcka undran, om icke exemplen i det fallet vore så talrika. Han ägde i öfrigt ett uppflammande sinne, blef lätt entusiasmerad för nya idéer och nya hugskott. Många af Gustaf III:s öfriga ryktbara samtida kunde för öfrigt räknas bland hans meningsfränder, såsom Adlerbeth, Schröderheim och Oxenstierna, hvilka dock synas med misstro eller åtminstone tvifvel ha betraktat spådomskonsten, äfven då den utöfvades af en så skicklig sibylla som mamsell Arfvidsson. Upplysande i detta hänseende är hvad angår Oxenstierna dennes svar på Ehrensvärds ofvan anförda bref, afsändt från Skenäs den 20 mars:

»Jag ser af ditt bref, att du varit hos Sibilla

Cumæa och dina omdömen om henne. Hon kan spara sig den mödan att spå mig. Jag har i alla tider haft en afsky att veta mina öden. Den tid jag genomgått har ej lämnat mig bevis af en vänlig lycka, och de förtreter, hon kan ärna mig ännu, komma tids nog, utan att vara förutsedda. Jag anser framtidens mörker och de moln, som hölja dess skickelser, för en af de största gåfvor naturen skänkt oss och ett af de största bevis af en försyns ömhet, som då den satt oss i en krets af bekymmer, lämnat oss okunnigheten och hoppet. Emellertid är det väl visst, att om denna människan spår med sådan visshet, så är det ett slags arbete, det må nu vara opereradt, huru man behagar, och är det så vida bättre än de vattenhistorier vi sett, som man åtminstone här kan dricka ut arbetstaflan.

Det du säger mig, att hon spådde om K., som intet angick honom och ingen kunde veta mer än du och jag, intresserar mig mycket, jag vet ej hvad det kan vara och begär upplysning därom.

Jag är ej orolig öfver det fallet eller äfventyret af en häst, hvarom det spås. Den samma, som alltid följer med för att hålla honom, när han sväfvar, är väl också då tillhanda.»

Några år senare, under finska kriget, då Oxenstierna är orolig öfver dettas utgång, har han gjort en anteckning, som är intressant för den belysning, den sprider öfver spådomsväsendets allmänna omfattning vid denna bekymmersamma tid och hvari han äfven omnämner mamsell Arfvidsson:

»I min oro upptecknar jag de spådomar, som jag hört. Prins Carl af Hessen har sagt åt Borgenstierna, då denne å kungens vägnar ledsagade honom genom

Sverige till lägret i Norge, att hertigen skulle komma i en af de grymmaste bataljer till sjöss, som nyligen varit, men att han skulle segrande komma därifrån, men få sin hatt genomskjuten. Han skulle endast, sedan skeppet var klart till slag, instänga sig ett ögonblick i sitt rum och göra en bön, då segern vore honom förelagd. Vid samma tillfälle sade äfven prinsen af Hessen — — — upptecknas en annan gång. Den bekanta spåkvinnan mamsell Arfvidsson i Stockholm har vid samma tid spått detsamma med lika omständigheter. Alla tala om en ovanligt häftig strid, om att hertigens hatt blifvit genomskjuten, men att han segrar. En annan gumma, i Carlskrona, äfven känd af syner, har efter vår flottas utgång vid stranden om natten påstått sig se en flotta ankomma prydd med flaggor, vimplar, kransar och glada tecken, men på ett skepp sett en katafalk med en kunglig krona. Jag hoppas på den Högstes hjälp och ej på spådomar. Jag har upptecknat dem för min ro, ej för min öfvertygelse.»

Det är antagligen på dessa och särskildt mamsell Arfvidssons spådomar, som Carl Göran Bonde syftar i ett i augusti månad samma år från Ulriksdal afsändt bref till hertig Carl *):

»Spåkvinnan har under en lång tid öfvat sin konst på alla dem som nyfikenheten fört till hennes altare. Ibland tusen galenskaper, som hon spått, har dock åtskilligt händt, och ibland annat har hon tydligen förutsagt, att ett skepp skulle brinna, hvilket förmodligen inträffat med det skeppet, som Christier-

*) Efter original i Ericsbergs arkiv infördt i *Hedvig Elisabeth Charlottas* Dagbok; II, s. 323.

nin fört. Hon tyckes ännu vilja förutspå, att min nådigaste herre skulle förlora två skepp, men för öfrigt har hon uti hela två månader beständigt hållit samma tungomål, som är att min nådigaste herre ännu måtte gifva en sjöbatalj, hvilken medför en större seger än den förra och vid hvilket tillfälle sex af fiendens skepp blifvit tagna. Därnäst utmärker hon ännu med lika säkerhet ett annat värf af storamiralen, som är att intaga en fästning på en ö och som efter min öfvertygelse icke kan vara annat än Kronstadt, hvarmed detta årets kampanj skulle sluta för flottan. Hon är isynnerhet försäkrad, att alla farliga händelser skola aflöpa utan att min nådigaste herre därvid blifvit på minsta sätt blesserad eller skadad, hvilket jag anser för det mest intressanta af hela spådomen och som jag beständigt önskar måtte vinna fullbordan. Sibyllan påstår äfven, att en fästning, som efter hennes beskrifning nödvändigt måtte vara Fredrikshamn, äfven utaf landtarmén blifver intagen, innan vinterkvarteren intagas. För öfrigt äro hennes spådomar om vederbörande hiskliga och äfvenså om de annalkande tillställningarna här hemma. De tyckas äga samma tragiska egenskaper som Romeo och Juliette och äro så beskaffade, att jag icke vågar anförtro dem åt papperet. Det besynnerligaste är, att till en stor del tyckas hennes profetior öfverensstämma med dem af en högre auktor *), och denna harmoni är förunderlig. Kejsarinnans dödsfall i vinter är äfven ett af hennes påståenden samt att storfursten skall bli fången. Hon har äfven sagt förut om general Tolls dekadans, och hans efterläm-

*) Den här ofvan nämnda prinsen af Hessen.

nade vänner i hufvudstaden rådfråga henne om tillkommande saker med samma nyfikenhet som förr.»

De af Bonde här omnämnda spådomarna dryftades säkerligen lifligt i hotkretsarna, där man med stor spänning följde underrättelserna från Finland och om konungens svårigheter, och det är utan tvifvel på dem, som hertiginnan Charlotte bland annat syftar i följande uttalanden i sin dagbok för augusti månad 1788:

»Allt detta bråk och väsen vid arméen har dock haft det goda med sig, att man nu fått reda på hvad folk i allmänhet tänker. Många af dem, som yrka på riksdagens sammankallande, göra det nog uteslutande därför, att de anse det nödvändigt för att undvika ytterligare olyckor, men andra däremot hysa säkerligen förhoppning om att vid en riksdag kunna åstadkomma en fullständig omstörtning och sträfva till och med efter att afsätta kungen; man kan nämligen få höra yttranden som detta: 'Måtte Gud befria oss från att längre nödgas lefva under hans spira, ty han drager alltför stora olyckor öfver oss'.»

Kungen klarade sig emellertid tack vare krigsförklaringen från Danmark, som gaf honom en anledning att lämna Finland och komma ur sin kritiska belägenhet där, och de honom rörande spådomarna gingo åtminstone ej omedelbart i fullbordan. Att han dock själf kände sin osäkra ställning och trots all verklig eller låtsad bekymmerslöshet var orolig och nedslagen framgår, oafsedt de många uttalandena därom i hans samtidas anteckningar, däraf att han äfven själf vid denna tid icke blott en utan antagligen flere gånger besökte mamsell Arfvidsson. Det finnes uppgifter om att dessa besök togo sin början redan år

1786, kanske tidigare, och Crusenstolpe har häraf, såsom framdeles skall visas, gjort en både uppseendeväckande och roande historia; men vill man hålla sig till verkliga fakta, får man nöja sig med några samtida, mindre utstofferade, men i alla händelser rätt intressanta meddelanden.

Det i afseende på tidsföljden första af dessa grundar sig på anteckningar i De la Gardieska arkivet och torde följaktligen få anses fullt tillförlitligt, liksom det äfven säkerligen legat till grund för de många i senare tider ofta upprepade berättelserna om att mamsell Arfvidsson skulle ha varnat konungen för en person, som var iklädd en röd frack eller, enligt en annan version, röd väst, och att denna person befanns vara den ryktbare, i mordanslaget emot honom inblandade grefve Adolf Ludvig Ribbing.

Berättelsen återfinnes som tillägg till riksrådet Ribbings lefnadsteckning i Biografiskt lexikon och lyder sålunda:

»Riksrådet Ribbings ende son, grefve Adolf Ludvig Ribbing fick höra, att mamsell Arfvidsson, som Gustaf III ofta besökte i civil dräkt, anseende sig okänd, än följd af en, än en annan af sina kavaljerer, hade spått honom, att han skulle akta sig för en person, som han skulle möta i röd frack. Detta var ett oskyldigt ord, som Pythian trodde, helst ingen i Sverige då hade frack af dylik färg. Men Ribbing, som fått höra detta uttryck och kände konungens tro på intet och på allt, lät sy sig en dylik och lagade att han i den mötte konungen på en af dess vanliga promenader. Konungen blef högst frapperad, och Ribbing vann sitt ändamål att injaga fruktan hos sin kung, som för-

gäfves sökt injaga en dylik känsla hos den fanatiske aristokraten. Han lottade sedan med Anckarström och grefve Claës Horn, son af generalen grefve Fredrik Horn (Gustafsvän), om äran att bli kungamördare.»

Här må i förbigående erinras om, att Ribbing, oafsedt att han delade riddarhusoppositionens förbittring hyste personligt hat emot konungen, på grund däraf att denne till förmån för gunstlingen Hans Henrik von Essen hindrat Ribbings tillämnade giftermål med den rika och vackra fröken Charlotta Eleonora De Geer. »Ett åskslag», skrifver Fersen med anledning häraf, »hade varit drägligare för grefve Ribbing än denna tidning. Sin kärlek och lycka såg han för evigt förstörd. Harm och förtviflan styrde hans eldfängda sinne, och han beslöt att hämnas eller dö.» — Essen och Ribbing duellerade, och den förre blef lifsfarligt sårad, men kom sig. Då kort därefter Lifgardet, där Ribbing var löjtnant, afgick till krigsskådeplatsen, beordrades han att stanna i Stockholm och erhöll en kommendering, som ansågs som en förödmjukelse. Detta ökade hans förbittring mot konungen, och i vredesmod inlämnade han sin afskedsansökan, som beviljades på nyåret 1789. Dessförinnan hade besöket hos mamsell Arfvidsson ägt rum enligt följande, på grund af de bestämda tids- och lokaluppgifterna beaktansvärda berättelse:

»Då konungen en afton i december 1788 besökte henne, boende i ett litet rödt trähus i en gränd från Regeringsgatan, nära Johannis kyrka, tagande grefve Jakob De la Gardie med sig, låtsades hon ej känna konungen, kallade honom herren, liksom hans sällskap, spående länge ur kaffesumpen om bref, lycka, kärlek

m. m. dylikt. Slutligen yttrar hon: 'Akta er för den herre ni möter i afton med bar värja, han traktar efter ert lif'. Vi bortgingo, berättar De la Gardie, kort därefter. Det var nära kl. 12 på natten. På hela Regeringsgatan möttes blott brandvakt och två gamla käringar, men konungen var i en egen ångest och sade ofta: 'Det är besynnerligt, högst besynnerligt!' Och på De la Gardies anmärkning, att väl svårligen nu spådomen kunde slå in, upprepade Hans Maj:t ofta: 'Ja, men hon har sagt mig så mycket som slagit in'. — I en slottstrappa möttes ***, som gick hem från hertiginnans souper, och då han skulle aftaga hatten, syntes en bar värja under kappan. Konungen häpnar, begär förklaring, hör att han en gång i L** blifvit öfverfallen och så beslutat att aldrig gå om nätterna utan tillreds för försvar. Konungen inföll med synbar rörelse: 'Men Gud bevars, min käre ***, det är ju en faslig skillnad mellan Stockholm och L**. Sätt in er värja. Det är ju obegripligt att gå på detta sättet i det lugna Stockholm!' Han gjorde så. — Grefve De la Gardie ansåg, att denne person säkerligen aldrig då tänkt något ondt mot konungen, men var ej viss om hvad sedan alstrades i hans sinne, då han märkte sig misstänkt och följd af spioners uppmärksamhet. — Och efter mordanfallet emot konung Gustaf III blef personen på konungens befallning arresterad. Så är det lätt för en spåkvinna att få sina spådomar att slå in.»

Den arresterade var Ribbing, vare sig han nu hade röd frack eller icke; men De la Gardie har säkerligen orätt i sin åsikt om att han först med anledning af denna episod fattade hat mot konungen, lik-

som äfven däri att det var kungen, som skulle ha föranstaltat hans häktning. Däremot står efterföljande afslutningsbetraktelse icke för De la Gardies utan för artikelförfattarens (P. Wieselgren ?) i Biografiskt lexikon räkning:

»Ett eget psykologiskt fenomen är dock denne konung Gustaf, som en natt förer, själf 40-årig, den ej 20-årige grefve Jakob De la Gardie med sig till en kaffesump-pythissa, bäfvande för ödets dunkla makt, som här skulle kunna ljusna, och en annan natt från Haga slott tager med sig samme yngling för att utanför en frökens fönster sjunga en piquante visa, blottställd för en värdig betalning för flödet ur den poetiska Aganippiden. Men försök att längre neka det vidunderliga i denna för nationens redbara karaktär så missledande personlighet äro numera förgäfves. Redan dömer historien och dömer strängt, för att förebygga i eftervärlden imitationer af dessa exempla observanda, non imitanda».

Emellertid uppmärksammades Gustaf III:s besök hos sibyllan äfven af andra personer än de, som därvid voro hans följeslagare, och gåfvo anledning till mer eller mindre beska omdömen.

Sålunda gör A. L. Hamilton i sin karaktäristik af konungen följande af hans vanliga elakhet men äfven kvickhet utmärkta uttalande:

»I förståndet var han utan religion, men full af vantro, trodde på bibeln som på alkoran, men satte osviklig lit till mamsell Arfvidssons spådomar i kaffe, gjorde politiken till sitt hufvudyrke, men förde krig utan allierade.» Och på tal om konungens död berör äfven han episoden med Ribbing: »Då man undantager verktygen, förmodade likväl ingen den katastrof,

som tilldrog sig natten mellan den 16. och 17 mars. Som en besynnerlighet bör anmärkas, att en mamsell vid namn Arfvidsson, hvilken spådde i kaffe, inplantat i konungen en besynnerlig farhåga såväl för mars månad, som för en ung grefve Ribbing, hon trodde skulle blifva hans baneman af den anledning, att hon redan vid 1789 års riksdag sagt honom, att han skulle vakta sig för den förste, som han vid utgången från henne skulle råka, iklädd en röd väst. På Norrbro mötte konungen Ribbingen med en dylik väst. Man kan lätt tänka hvad intryck detta möte gjorde på en herre, som i det han trodde intet trodde allt.»

Äfven Adlerbeth, som räknades till Gustafs närmare vänner, men i sina omdömen ofta visar, att han ingalunda var blind för hans fel och svagheter, yttrar sig i ungefär samma anda. Under början af 1789 års riksdag samtalade konungen ofta angående den politiska ställningen, finansernas tillstånd o. s. v. med Adlerbeth, som hyste andra åsikter och i följande anteckning gifvit luft åt sin misstämning öfver konungens sätt att resonera:

»I dessa samtal förekommo många andra besynnerligheter, hvilka borde förtigas, om de ej röjde en del af konungens karaktär. Utan särdeles vördnad för det moraliska af religionen, ägde denne herre mera förtroende för det mystiska, och hans annars upplysta själ var till och med smittad af vidskepelse. En mamsell Arfvidsson, som länge snillat sig till penningar genom spådomar i kaffe, och en B(jörnram), som föregifvit sig kunna framkalla andar och förutsäga tillkommande ting (samt i anledning af därå aflagda förmenta prof, tillförne af konungen var nämnd till finsk tolk och kongl. sekre-

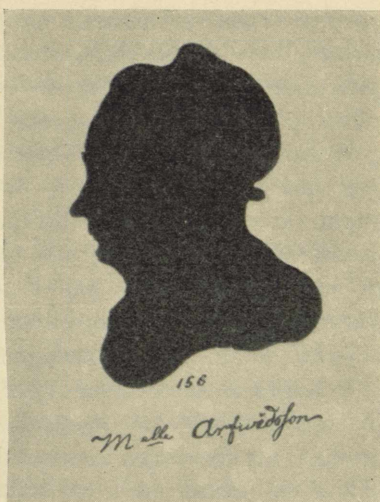
terare), rådfördes om utgången af närvarande saker och tillstundande riksdag. Konungen sades den förra hafva spått ett upplopp, men att konungen skulle segra; den senare åter hafva beslutit intaga sitt nummer på riddarhuset, för att underteckna det märkvärdigaste beslut, någon tid blifvit träffande. Den senare föregifna spådomen utmärkte kanhända blott det beslut, konungen själf fattade, som uppklarnade den 21 februari» (förenings- och säkerhets-akten).

Af större intresse än de nu hufvudsakligen på rykten och skvaller grundade uppgifterna äro de meddelanden om konungens beröring med spåkvinnan, som återfinnas i brefväxlingen mellan honom och Armfelt. Den liflige och ärelystne gunstlingen, som på grund af sin intima ställning till Gustaf III hade väl reda på hvad som tilldrog sig, var angelägen om att få vara med och utmärka sig i finska kriget, men härför var hans kunglige vän åtminstone i början obenägen. Oafsedt att konungen ansåg honom omistlig i Stockholm, där Armfelt var ledamot af den hemliga krigsberedningen, hyste han farhågor för hans deltagande i kriget, och detta berodde, skrifver Tegnér*), egendomligt nog på en spådom af mamsell Arfvidsson:

»Hvem skulle hafva trott, att dennas mystiska gestalt skulle framskymta i brefväxlingen mellan tvänne män, båda på höjden af sin tids bildning, och att det skulle vara den snillrikaste och mest öfverlägsna af dem båda, som fäst afseende vid hennes fantastiska profetior! Armfelt synes emellertid, i motsats till konungen, hafva fattat saken från den skämtsamma sidan; i allmänhet var mystik och vidskepelse främmande för hans

*) *Gustaf Mauritz Armfelt.* 2:a uppl., I., sid. 269. Stockholm 1893.

skaplynne. Kort efter konungens afresa (i början af juni 1789) — besöket hos spåkvinnan synes hafva ägt rum omedelbart förut — skrifver han: 'Notre inquiétude et nos consultations chez kaffegumman font pleurer et rire'. Och äfven sedan besöktes »kaffegumman» på konungens befallning, dels af Armfelt ensam, dels af honom i sällskap med Ruuth och Munck. Med en viss ironi lofvar han en gång att sätta upp ett protokoll öfver hennes ord och öfversända det; men ursäktar sig med att han måste försumma henne för att öfvervaka truppernas inskeppning. En annan gång berättar han att hon förespått allehanda 'bêtises': Fredrikshamns intagande, ett stort slag den 27 juli, kejsarens af Österrike död o. s. v.»

MAMSELL ARFVIDSSON.

Efter en silhuett i Antellska samlingen i Finska statens historiska museum, Helsingfors.

Konungens här ofvan antydda farhåga för Armfelts deltagande i kriget och mamsell Arfvidssons samband därmed angifves med följande ord i hans bref från Verelä den 25 juli*): »Je souhaite bien vous voir,

*) *Gustaf III:s bref till Armfelt* i Historiska handlingar, utg. af K. samfundet för utg. af handskrifter rörande Skandinaviens historia. D. 12; 1883.

mais je crains la maudite prophétie, dont vous m'avez parlez», och Armfelts svar, också affattadt på franska språket, hade enligt Tegnér följande om brefskrifvarens tvifvel på sibyllans konst och lifsåskådning i allmänhet upplysande lydelse: »Profetian betyder intet. Jag skall slåss med ryssarna, det är förutsagdt; om jag stupar, återstå äran och de tjänster jag gjort mitt land. Hvarför lefva vi, om ej för att dö eller för äran, eller för njutningen? Men jag skall lefva; mitt hjärta försäkrar mig, att min herre och hans direktör för spektaklerna ännu skola arrangera några fester tillhopa.»

Några år senare eller 1792 tycks Armfelt ha ändrat sin uppfattning om mamsell Arfvidsson och hennes förmåga att förutsäga kommande tilldragelser; men han befann sig också då i en ställning, som var vida olika den han intog under de senare åren af Gustaf III:s regering och som skänkte honom grundade anledningar att emotse framtiden med oro och bekymmer. Han hade visserligen blifvit utnämnd till Sveriges sändebud i Neapel, men i själfva verket var denna beskickning så godt som liktydig med en landsförvisning, hvarunder hans fiender med Reuterholm i spetsen skulle arbeta på hans störtande, och den bekanta framgångsrika utgången af dessa stämplingar och ränker visade, att han hade mycket goda skäl för sina farhågor och onda aningar. Under inflytandet af dessa synes han några dagar före afresan från fosterlandet ha uppmanat sin älskarinna, den ryktbara fröken Malin Rudenschöld, att besöka mamsell Arfvidsson för att hos henne söka lyfta en flik af den förlåt, som dolde den ovissa framtiden. Den sköna fröken var enligt hennes eget erkännande i ett bref till Armfelt »superstitieuse» samt

trodde på drömmar och uppenbarelser, och man kan lätt föreställa sig hennes oro öfver de upplysningar, hon erhöll hos sibyllan och som hon skyndade att skriftligen meddela sin älskare.

Tegnér har lämnat följande redogörelse för förutsägelserna, som voro högst märkvärdiga, allrahelst de till stor del gingo i fullbordan:

»Ägde hon (mamsell Arfvidsson) verkligen siargåfvan, eller var hon på förhand underrättad om de hemliga politiska förehafvanden, till hvilkas redskap Armfelt ville använda sin älskarinna? Spåkvinnans blick synes dock hafva sträckt sig långt fjärran, och hon förutsade tilldragelser, som intet skarpsinne kunnat beräkna. *)

Mamsell Arfvidsson förkunnade: att en man, på hvilken fröken Rudenschöld tänkte (Armfelt), nyss afrest, mera än någonsin upprörd af afskedet från henne och från ett barn (konungen). Han hade hufvudet fullt af planer, men som ännu syntes oklara; de skola först bli bestämda efter ett långt samtal, som han får med en högt uppsatt korpulent dam med en krona, som ej är kunglig, på hufvudet (kejsarinnan Catharina). Hon önskar träffa honom, och innan han återser fröken Rudenschöld, skall han besöka denna dam. Hans öfverenskommelser med henne skola vålla mycken oro hos en liten man, mot hvilken han för närvarande är mycket uppretad (hertigen-regenten), äfvensom hos en tjock herre med svarta ögonbryn, nyligen återvänd från en

*) Förf. tillägger här i en not: "Något tvifvel om detta märkliga brefs autencitet kan icke äga rum. Det har legat förvaradt i samlingen af de fröken Rudenschölds bref till Armfelt, hvilka icke varit i främmande händer."

resa (Reuterholm). Den resa, som Armfelt nyss anträdt, skulle bli farlig, och han skulle lefva i en ständig oro och ej lyckas att hämnas, såsom han nu önskade. Han hade många fiender, som lade försåt för honom; han skulle skrifva många bref i förtäckta ordalag, och den lille mannen skulle alltid lämna fram hennes bref. Det barn, han nu intresserade sig för, skulle sluta med att blifva honom otacksamt, oaktadt alla tjänster.

Om den unge konungen, det 'barn', som så mycket låg Armfelt om hjärtat, förutsade spåkvinnan följande, som med undantag af profetian om hans ålder, på ett märkvärdigt sätt gick i fullbordan: 'Han skall icke lefva länge, men innan han dör, skall han lämna landet och irra omkring i främmande land. Om någon tid härefter skall han göra en oförmodad resa. Han skall icke bli mer än han är, men många personer finnas, som skulle vilja göra honom till intet. Snart skall han bli sjuk, och man skulle gärna vilja begagna sig däraf för vissa planer, hvilka dock skola misslyckas. Han skrifver också till denne frånvarande man, men antingen har han förlorat ett bref, eller kommer han att förlora ett, om han ej aktar sig, och detta skall gifva anledning till mycket buller.'

Sedan, berättar fröken Rudenschöld, fixerade hon kaffekoppen, såg orolig ut och förklarade, att hon ej ville säga mera, oaktadt alla böner. Hon förutsade dock, att förföljelser och sorger väntade fröken Rudenschöld samt att man skulle försöka ett slags förförelse för att förmå henne säga en hemlighet, som rörde hennes frånvarande vän; hon rådde till försiktighet, genom hvilken utgången kunde blifva ärofull. En liten tjock herre skref ofta om henne till den förutnämnda

»EN GUMMA, SOM I CAFFE SPÅR 2:NE UNGA FRUNTIMMERS ÖDEN.»
Efter original af P. Hilleström i Stockholms högskola.

höga damen *). Hon borde vara försiktig vid sina samtal med den förstnämnde, ty hon vore noga observerad. En och annan småsak, som äfven förutsades, hade redan slagit in och bidragit att öka oron i brefskrifvarinnans lättrörda sinne.

Anmärkningsvärdt i denna profetia, hvilken till en del visserligen kunde hvila på hemliga polisrapporter och gängse rykten, är i synnerhet allt hvad rör förhållandet till Ryssland. Däri låg nämligen den egentliga hemligheten af de Armfeltska planer, som riktigt betecknats såsom 'oklara'. Var man redan på spåren de öfverenskommelser mellan Armfelt, den unge konungen och ryske ambassadören, som föregingo den förstnämndes afresa? Och visste man, att fröken Rudenschöld å Armfelts vägnar skulle underhålla förbindelsen med grefve Stackelberg, för att genom honom söka finna ett stöd för de gustavianska rojalisterna?»

Armfelts med förhållandena så förtrogne biograf besvarar ej dessa frågor, men påpekar, hur intrigerna med grefve Stackelberg redan i juli 1792 voro i gång, och det är ju mycket antagligt, att mamsell Arfvidsson genom det spioneri medelst betjänter och andra individer, som allmänt uppgifves hafva satt henne i stånd att profetera, kan härom ha fått kännedom och därefter lämpat sina förutsägelser om urladdningen af det ovädersmoln, som närmast hotade Armfelt. Med det stora klientel, som sibyllan hade i hufvudstadens högsta kretsar, där politiken under förmyndarregeringen var föremål för stort intresse och ett lifligt intrigspel, var det för öfrigt för henne utan tvifvel lätt att hålla sig à jour med hvad som sades och hände, och hennes

*) Ryske ambassadören Stackelberg till Catharina II.

spådomar angående förestående händelser kunde följaktligen helt enkelt vara frukten af snabb uppfattning och skarp slutledningskonst och således ej behöfva stå i samband med någon divinatorisk förmåga. Men svårare att förklara äro hennes förutsägelser angående längre fram i tiden infallande tilldragelser, såsom nu i meddelandena till fröken Rudenschöld om Gustaf IV Adolfs framtida öden och vid ett annat tillfälle om Armfelts återkomst till fosterlandet och upprättelse. Med denna spådom om att »allt skulle väl aflöpa och sorgens tid snart vara ute» lugnade sibyllan grefvinnan Armfelt en gång år 1797. Det var under landsflyktens bittraste dagar, då Armfelt sjuk och nedtryckt vistades i Kaluga, som hans ädla maka skattade åt vidskepelsen och för första gången i sitt lif besökte spåkvinnan. Tegnér berättar, hur Armfelt i svaret på det bref, han om resultatet af besöket erhöll från grefvinnan, kanske något otacksamt skref: »Åt din visit hos gumman Arfvidsson har jag skrattat»; men det är ju ganska möjligt att han såg saken i en annan dager, när det knappt ett år senare började visa sig att gumman varit sannspådd.

För att nu återgå till det kritiska året 1789 och den följande tiden till Gustaf III:s död, så torde mamsell Arfvidsson, fastän uppgifterna äro fåtaliga och knapphändiga, fortfarande haft att glädja sig åt stor uppmuntran. Knappast under någon annan period tyckas nämligen stockholmarna, såsom det heter i en anteckning om henne, i så hög grad som då hafva skattat åt den mänskliga svagheten att ej i lugn kunna låta tid och händelser ha sin gång utan i stället nödvändigt

vilja lyfta en flik af framtidens slöja. För öfrigt var hon ingalunda ensam om att i detta hänseende stå till nästans tjänst. Jämte flera yrkesspåkvinnor tycks hon nämligen ha haft medtäflarinnor äfven inom de högre och bildade samhällsklasserna, där man liksom ännu i dag, fastän kanske med mer allvar, roade sig med att »lägga ut stjärnor» och i andra kortkonster söka utröna framtiden. Schröderheim berättar sålunda, hur en fru Roos — född Wrangel och gift med den rike bryggaren och nitiske swedenborgaren Sven Roos — år 1791 spådde Gustaf III olyckor och att konungen erinrade sig och fäst afseende vid förutsägelserna, då han låg på sin dödsbädd.

Denna fru Roos måtte ha varit ett ganska öfverspändt fruntimmer. I ett bref 1797 till sin dotter fru Gustafva Lindahl berättar nämligen Gjörwell*), hur hon med sin man reste till Paris och där öppnade en *Bureau d'Esprit à sa manière;* men andarna ville ej göra lycka i det numera så köttsliga Frankrike, utan är detta par nyligen hemkommet. Men det hade dock händt att fru Roos under vistelsen i Paris blifvit försatt uti välsignadt tillstånd, och kort efter hemkomsten här förlösts med en son, hvilken således skulle döpas. Såsom herre till Dufwenäs**), kallade herr Roos pastorn uti Danviken, herr Hasselgren, till att döpa barnet, och negocierades länge med honom om hvarjehanda fordrade afvikelser ifrån handboken, i synnerhet det i sanning så förargliga hufvudstycket om besvärjelsen; dock sedan dessa höga spörsmål blifvit i godo jämkade, frågades

*) *Bibliotekarien C. G. Giörwells familjebref, utgifna af Oscar Levertin.* Stockholm 1900.

**) Dufnäs herrgård i Nacka socken.

finalement, hvad unga herrn skulle heta, då fadern svarade: *Egalité*. Pastorn svarade, det väl ändtligen vara indifferent hvad förnamn ett kristnadt barn finge; men då detta först icke vore ett namn och sedan kunde tillskynda det oskyldiga barnet ledsamheter, så blef saken åter därhän förlikad, att den lille hedningen skulle efter hin håles vederbörliga delogering, kallas *Jean Egalité*.»

Emellertid intog mamsell Arfvidsson den mest uppmärksammade platsen bland de gustavianska spåkvinnorna, och vid ifrågavarande tid tycks hennes verksamhet ha väckt så stort uppseende, att polismästaren fann sig föranlåten att inskrida. Enligt ett bref till konungen från Schröderheim, i april 1790, skall nämligen Liljensparre ha förbjudit henne att vidare uppenbara tillkommande öden — en ukas, som den glade statssekreteraren ej alls inquiterade sig öfver, därför att han lämnade framtiden åt Guds försyn, och som i alla händelser ej torde ha varit officiell. I poliskammarens diarium för nämnda år och den närmaste tiden före och efter träffas nämligen ingen anteckning om något sådant förbud, och har det verkligen utfärdats, måste det följaktligen ha varit af mer privat natur. Att Liljensparre öfvervakade den här ofvan anförda lagparagrafens efterlefnad, kan man visserligen ej betvifla, äfvensom att han med särskild uppmärksamhet följde mamsell Arfvidssons förehafvanden. Af dessa kunde han ju, såsom Crusenstolpe insinuerar, vinna viktiga upplysningar om hvad som tänktes, sades och hände inom de högre samhällskretsarna, och att Liljensparre spionerade genom mamsell Arfvidsson, är ej osannolikt, äfven om uppsikten öfver henne ej var så genomförd

som den fantasirike författaren, såsom nu skall visas, velat göra den.

* * *

Det är i »Morianen», den i så många hänseenden intressanta, men från historiska synpunkter blott med försiktighet och kritik användbara skildringen af Holstein-Gottorpska huset, som Crusenstolpe inför mamsell Arfvidsson, och hennes första uppträdande är som förut antydts förlagdt till mars månad 1786. Berättelsen inledes med några meddelanden, i hvilka polismästaren Liljensparre är hufvudpersonen. Läsaren införes först i hans bostad på Ladugårdslandet*) samt hugnas med några erinringar om den märklige, mycket olika bedömde mannen, och då Crusenstolpe utan tvifvel stödde sig på tillförlitliga källor, fastän han här liksom annorstädes och med romanförfattarens rätt icke anför dem, torde dock karaktäristiken öfver hufvud vara sann och följaktligen värd att återgifvas:

»Samtiden ansåg honom nästan för en trollkarl, med ögon af Odins korpar, med hjärta af granit — ett rykte, som redan på förhand injagade ångest hos dem, han ville utforska, och mer än en gång tillskyndade honom samma nytta, som ett par verkliga Odins korpar skulle ha gjort. I skötet af de sina**),

*) Liljensparres förut nämnda malmgård var belägen i kvarteret Humlegården och vid Östra Humlegårdsgatan, nuvarande Brahegatan, mellan Cardell- och Kommendörsgatorna. Den prydliga, af en vacker trädgård omgifna manbyggnaden, som bestod af ett gulmåladt trähus med ett par flyglar, fanns kvar ännu på 1860-talet.

**) Gift år 1766 med Hedvig Christina Reutersvärd, hade Liljensparre med henne fyra söner och en dotter. Efter hustruns död 1801 gifte han följande år om sig med hennes systerdotter Catharina Char-

vid stängda dörrar, eller i den doftande trädgården, då han visste sig vara i säkerhet för främmandes uppmärksamhet, mildrades strängheten i hans blick, hjärtats frost tinade och med en öm släktfaders känslor och later öfverlät han sig åt det husliga lifvets stilla glädje. På ämbetsrummet, eller när han eljest visade sig å dragande kall, var han sluten, frånstötande, fåordig, med vulkanisk hetta, som i obevakade ögonblick bröt ut, under en antagen larv af isköld. De runda, svarta, djupt liggande, nästan orörliga ögonen blefvo som fastspikade på de föremål, där han lät sin fasta, lugna, allvarliga, genomträngande blick stanna. De håliga ögonlocken fördystrade den ännu mera. Ögonbrynen, svarta, täta, takformiga, slöto sig nära intill en panna, som enligt fysionomikens regler utmärker illmarighet, misstänksamhet och bitterhet, och passade fullkomligt in med håret, som sväfvade kring mungiporna. Den gulbleka hyn, utan ringaste skiftning i rodnad, stack ännu mer utaf mot det pudrade, stelt ordnade håret. Hufvudet var fästadt på en lång hals, som åter hvilade på en reslig, mager kropp. Hans utseende kunde anses som en typ för en venetiansk statsinkvisitor. Han ingaf samma skräck, han utvecklade samma egenskaper, han omgaf sig med samma ogenomtränglighet, under det han genomletade de innersta fållarna i andras hjärtkamrar. Hans ämbete var äfven likartadt. Han var nämligen svensk polismästare, och namnet Johan Henrik Liljensparre har gått till eftervärlden. Ingen bestrider honom att hafva varit sin plats vuxen; ingen,

lotta Sjöstéen, men detta äktenskap blef barnlöst. Liljensparre, som före sitt adlande 1786 hette von Sivers, var född 1738 och afled i Stockholm 1814.

att hafva fyllt den bättre än någon af hans efterträdare; ingen, att säkerheten till person och egendom i hufvudstaden var större så länge han innehade befattningen än någonsin sedermera; men man har i senare tider förändrat åsikter om behörigheten af de utvägar, han tillitade för att hämma brotten eller att komma deras verkstäder och upphofsmän på spåren. Om Liljensparre varit en polismästare af samma skrot och korn, som dem man i senare tider sett hofvera i svenska hufvudstaden, hvilkas snille legat i tumskrufvarna och hvilkas hela kraft bestått i hasselkäppen, så skulle hans förmåga upphört med den epok, då dylika medel oklandradt tillitades. Men naturen hade utrustat honom med sådana själsförmögenheter, att han förstått lämpa utvägarna efter förändrade omständigheter, och han skulle ofelbart hafva ersatt de förbrukade driffjädrarna med nya af oförminskad spänstighet.»

Sedan Crusenstolpe härefter erinrat om hur Liljensparre var en entusiastisk gustavian, som efter Gustaf III:s död föll i onåd hos de nya maktägande, och med anledning häraf gifvit hertig Carl en af sina vanliga skarpa snärtar, tillägger han:

»Vi vilja ej taga Liljensparre i försvar för öfverdrift stundom i nit och stränghet; vi vilja icke påstå, att den ju icke kunnat ännu mer urarta, om ej en hållhake förefunnits i hans förmans, öfverståthållaren, riksrådet Sparres ädla tänkesätt och mänsklighet; men betraktar man med oväld de förhållanden, under hvilka Liljensparre verkat, äfvensom följderna af denna hans verksamhet, så torde mycket ur räkningens debet få öfverflyttas från polismästarens slippriga lefnadsplikt till tidens ställningar och förhållanden.»

Enligt Crusenstolpe erhöll Liljensparre, som i förbigående sagdt af åtskilliga bland de samtida memoarskrifvarne blifvit vida strängare bedömd än af »Morianens» långt ifrån för opartiskhet kände författare, en marsdag år 1786 bud från Gustaf III med befallning att på kvällen samma dag infinna sig på slottet. Polismästaren hörsammade naturligtvis kallelsen, och mellan konungen och honom utspann sig efter en paus, hvarunder de två tycks ha bemödat sig att läsa hvarandras tankar, följande samtal:

— *Foi de gentilhomme,* kära Liljensparre, tror jag icke, att du försöker genomskåda mig. Du läser mina tankar för att bespara mig besväret att tolka dem.

— Med Eders Maj:t skulle ett sådant försök aflöpa fruktlöst. Det var en tid, då jag hyste det förmätna tillit till min smula vana och människokännedom, att kunna tillämpa dem äfven på min store konung. Men Icari vingar höllo tills han kom i solens grannskap, och min förmåga strandade, då jag djärfdes lyfta mina ögon till höjden af Eders Maj:ts tron.

— Likväl skulle jag ingenting ha emot, om du vid detta tillfälle gissade min mening. Du sparade mig då bryderiet att kläda i ord hvad du kanske är benägen att anse för en svaghet, för rent af vidskepelse.

— Dessa begrepp, sammanställda med Eders Maj:t, innefatta en motsägelse. Där vanliga människor drifvas af vantro, vore sannolikt konung Gustaf III:s steg ledda af ett högre forskningsbegär.

— Bravo! Jag slår vad att du åtminstone till hälften gissat min afsikt. Det kan man kalla en polismästare *comme il y en a peu.* Din siarekonst kom mig nu rätt väl till pass; jag är strax mindre brydd

att gå rakt på saken. Således, kort och godt: känner du en viss mamsell Arfvidsson?

— En af det namnet har jag ansett för en ämbetsplikt att känna och följa med min uppmärksamhet.

— Säkert densamma! Hon har reda på det förflutna lika väl som du; läser i det tillkommande som trots någon bland Gamla testamentets profeter, spår i kaffe, i kort, i sprit, i allt hvad man behagar.

— Så påstås det åtminstone.

— Jag har om henne hört alldeles otroliga saker, och jag vill själf öfvertyga mig om förhållandet.

— Jag skall låta förständiga henne att inställa sig när och hvar Eders Maj:t behagar.

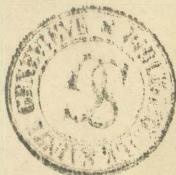
— Hon känner då dig?

— Icke mig, men den myndighet Eders Maj:t täckes förläna mig.

— Huru hänger därmed ihop?

— Hennes hemlighetsfulla sysselsättningar, det uppseende de gjorde och det tillopp, hon fick, togo min uppmärksamhet i anspråk. Det var min plikt att bevaka, det hon ej blefve ett redskap uti illasinnades händer till Eders Maj:ts, allmänhetens eller enskildes förfång och skada. Jag skulle förvisat henne från hufvudstaden, eller åtminstone förbjudit henne att fortfara med sina förutsägelser, i stället att som hittills blott iakttaga hennes uppförande, de planer hon själf spinner, eller som spinnas kring henne, om jag ej kommit i erfarenhet af, att hon står under mäktigt och högre beskydd.

— Hvad skall det heta, min herre? Ni talar om »högre» beskydd, och förr än nu har jag knappt tänkt på den människan, som jag dessutom aldrig sett.

— Icke Eders Maj:t, men de förnämare kretsarna och hela hofvet, af bägge könen, besöka henne flitigt, till och med Hennes Maj:t drottningen . . .

— Drottningen, säger du!

— Ja, Eders Maj:t. Drottningen hade skickat efter henne härom dagen. Hon lät svara, att den dröm, Hennes Maj:t haft föregående natt, säkert skulle slå in, men att hon hvarken kunde uttyda den eller spå annorstädes än i sitt eget hus, emedan den ande, af hvilken hon får sina ingifvelser, öfverger henne så snart hon går hemifrån. Drottningen blef både öfverraskad och bestört öfver svaret. Sannolikt hade någon kammarfru förrådt drömmen åt mamsell Arfvidsson. Förklädd begaf sig Hennes Maj:t sedermera till henne, och jag har anledning att tro drottningen lika belåten med kvinnans utsago som hon med Hennes Maj:ts frikostighet.

— Förvånande! . . . Högst förvånande! . . . Därom har min gemål ej nämnt ett ord för mig . . . Det är af min polismästare jag först blir underrättad om hvad som tilldrar sig i min egen borg, bland mitt eget hus. — Du säger då att tilloppet i öfrigt hos henne är ansenligt?

— Så stort, Eders Maj:t, att, för att åtminstone utestänga de ringare och obemedlade klasserna, jag låtit antyda henne att i inträdesafgift fordra en dukat personen. Hon borde redan vara rik, om hon icke sannolikt nödgades kasta bort stora summor, för att af betjäning och andra komma i besittning af enskilda kretsars hemligheter, dem hon sedermera ger ut för uppenbarelser och spådomar.

— Du dömer henne hårdt, kanske obilligt; i alla

fall är det din plikt som polismästare att misstro allt och alla, både andar och människor. Emellertid vill jag se henne med mina egna ögon. Tror du, att hon känner mig?

— I hvilken vrå af världen är Gustaf III icke känd; hvilken varelse bland Eders Maj:ts lyckliga folk känner ej sin store konung?

— Jag skulle då maskera mig. — Hvar bor hon?

— I en liten enstaka malmgård på norr, icke långt från Bellevue. — Men värdes nådigt upptaga min fråga: Eders Maj:t blir väl icke ensam vid besöket?

— Huru så? Fruktar du något försåt?

— Det är alltid min skyldighet att vara vaksam, och i detta fall står jag till ansvar inför samtid och eftervärld.

— Men jag, jag fruktar aldrig. En kung vara rädd! Fy, lagman Liljensparre! Det gränsar ju till förolämpning. En enda person till mitt sällskap, för att hafva någon att tala med och ej dö af ledsnad under vägen, är allt hvad som anstår mig: Armfelt till exempel.

— Baron Armfelt är som barn i huset hos mamsell Arfvidsson.

— Armfelt? . . . Därom har han inte nämnt ett enda ord. Men är du säker på hvad du säger?

— Så säker, Eders Maj:t, att jag kan framte öfvertygande bevis. — Vågar jag likväl underdånigst bönfalla, att Eders Maj:t täcks icke uppgifva mig som sagesman, efter baron Armfelt själf ej yppat förhållandet.

— Lita på min tystlåtenhet. — Då således mina närmaste rådfråga sibyllan, är det ett skäl mera för

mig att göra hennes bekantskap. — Armfelt är förmodligen ej den enda person af betydenhet, som offrar på hennes altare?

— Mina förteckningar utvisa hundratals. Ur minnet kan jag blott upprepa några: grefvinnorna Brahe, Löwenhielm, Jeanette Hamilton och Aurora De Geer, riksrådet grefve Oxenstierna, generalamiralen Trolle, amiralen grefve Ehrensvärd . . .

— Ehrensvärd också! Jag måtte säga, det stegrar i hög grad min nyfikenhet. — Står De Besche äfven på din lista?

— Nej, Eders Maj:t.

— Bra. Han skall då bli den, som gör mig sällskap. — Hvilken tid på dygnet öppnas Pythias tempel?

— Från nio om aftonen till fyra på morgonen.

— Rätt så. De Besche skall beställa någon timme åt oss, då vi kunna vara på egen hand i vårt nya Delfi, ty ogärna skulle jag där sammanträffa med mina kära undersåter. — En sak till, jag behöfver en ciceron. Jag skall skicka till dig en af mina kammartjänare, Gliedberg eller Wacklin, som du låter underrätta om sibyllans bostad och vägen dit, men så att ingen obehörig gissar anledningen. Du förstår mig väl?

— Fullkomligt, Eders Maj:t.

— Farväl då för denna gång, kära Liljensparre.»

Polismästaren vidtog omedelbart anstalter för att efterkomma konungens önskan, och fastän Crusenstolpes berättelse härom kännetecknas af det fantasispel, som han så ofta använde för att öka den dramatiska effekten af sina skildringar, är det ej omöjligt att förloppet verkligen var sådant, som han framställt det.

Poliskammaren hade vid ifrågavarande tid sina lokaler i det för några år sedan nerrifna och nu med det s. k. hofmarskalkshuset ersatta f. d. Indebetouska huset vid Slottsbacken. Sedan polismästaren där några dagar efter samtalet med konungen fått besök af dennes kammartjänare Gliedberg, hvilken liksom sina kamrater enligt Crusenstolpes uppgift såsom binäring bedref spioneri på hvad som tilldrog sig inom kungaborgen, och af honom erhållit några upplysningar om konungens dräkt vid den beramade utflykten m. m., gaf han honom några instruktioner angående vägen till spåkvinnan och lämnade honom ett par hvita bandrosetter för att obemärkt fästas på konungens jacka och kappa. Därefter kallade han på sina egna underordnade, som »han indelat efter deras egenskaper och gifvit namn, hvilka inom dem utgjorde ett slags ordenshemlighet och tillika tjänade dem till igenkänningstecken, när de ej ville upptäckas af någon utom skrået.» Gevaldigern Dogg *), den pålitligaste i denna gustavianska detektivkår, fick följande order:

»Du söker ut tjugu af vårt bästa folk och sprider dem, obemärkt beväpnade, i trakten mellan Ingemarshof och Bellevue, där de utan att flocka sig och göra buller uppehålla sig ifrån klockan nio om aftnarna till fyra på morgnarna, från och med i kväll, tills jag ger

---

*) Möjligen var denne identisk med polisuppsyningsmannen *Lars Jerner*, hvilken bodde i Liljensparres ofvannämnda gård vid Östra Humlegårdsgatan.

Några andra af polismästarens mer omtalade underordnade buro namnen *Lundholm, Toutin, Witting, Lindroth, Schröder, Hasselgren* o. s. v.

vidare befallning. I gifven noga akt på tre personer, som begifva sig till mamsell Arfvidsson, af hvilka en *sannolikt* är insvept i en brun slängkappa och på hufvudet har en rund slokig hatt med nedhängande brätten; i alla fall har han en hvit bandros på kappkragen, äfvensom nära nacken på det plagg, han bär inunder, om han kastar kappan af sig. Dessa personer tagen I uti försvar mot hvarje förolämpning, hvarje öfverraskning, hvarje anfall, *ehvad* de äro angripande eller förfördelade, och det af och emot *hvem det vara må.* Skulle man öfverfalla dem med större styrka, än att I tron eder kunna skydda alla tre, så bryn eder endast om *honom med hvita bandrosen,* och honom försvaren I med lif och blod till sista man, utan att likväl fråga efter hans namn, såvida han ej själf ger sig tillkänna. Märken I eder vara på väg att blifva öfvermannade, så gören I, dock blott i *högsta nödfall,* larm och kallen till hjälp alla som är till hands. Räf, Björn och Ekorre gå in i huset hos mamsell Arfvidsson, underrätta henne, att det sker på min befallning, och hålla sig där dolda från half nio hvarje afton, tills herrn med hvita bandrosen varit där och så länge han är hos henne. Hon får likväl ej låta märka det ringaste om deras därvaro för någon människa. Lejon, Falk och Stork stryka omkring utanför huset och gifva akt på alla, som nalkas medan herrn med hvita bandrosen och hans sällskap äro därinne. En häst skall emellertid stå sadlad vid Ingemarshof, och i samma ögonblick de nu omtalta personerna bli synliga, skickar du mig underrättelse med ett ilbud, som spränger af allt hvad hästen förmår springa. Dessutom och intill dess de varit hos mamsell Arfvidsson samt återvändt från henne, inbe-

rättas till mig hvarannan timme om något och hvad som tilldragit sig i hennes grannskap.»

I det följande kapitlet skildrar Crusenstolpe hur det med så många anstalter för konungens säkerhet ledsagade besöket hos spåkvinnan gick af stapeln. En afton kl. 10 stannade en täckt hyrvagn vid Ingemarshof, och sedan de åkande, som voro konungen, De Besche och Gliedberg, stigit ur och kusken fått befallning att vänta, begåfvo de sig till »ett litet hvitt envåningshus, med ett par fönsterlufter i en vindskappa, beläget på en liten bergsklint». De klappade på gårdsporten, och efter en stund hördes några långsamt framskridande steg, afbrutna under den gåendes anfall af torrhosta och beledsagade af morrande och gläfs af en hund.

— Hvem är det? frågade en pipande kvinnoröst innanför porten.

— Ett par herrar, som önska slippa in, svarades utifrån.

— Hvem söker herrarne?

— Mamsell Arfvidsson.

»En nyckel skramlade i låset, gångjärnen gnällde, porten öppnades, våra fotgängare inträdde på en rymlig gård, där de mottogos af en gammal dvärglik, enögd och haltande piga och en stor svart lurfvig hund, hvars gnistrande ögon och hvita tänder manade de inträdande till foglighet. Gumman höll i ena handen en repstump, fästad kring djurets hals, och i den andra en lykta, öfverdragen med hinnor i stället för glas. 'Hut Mante!' pep hon till hunden, som tämligen ovänligt tycktes vilja afvisa de ankommande, dem hon förde öfver gården till byggningen. Vid det obetyd-

liga skenet från lyktan, förstärkt af den stjärnljusa kvällen, blefvo de varse på gården en myckenhet träd, hvilkas nu kala grenar svårmodigt lånade sig åt den kyliga nattvindens bitande skämt.

Framkomna till byggningen, slog den gamla kvinnan tre starka slag på porten, hvarvid ett lika otäckt som ovanligt oljud uppstod innanför i förstugan. Efter ungefär en minuts väntan hördes någon gå in i en dörr, och en klar fruntimmersröst därinne frågade hvem det vore.

— Främlingar, i rätta ärenden stadda, svarade gumman utanför.

I ögonblicket sprungo bägge portarna upp. Förstugan där våra herrar nu inträdde var uppfylld af burar, hvilkas befjädrade fångar, dem hvarken naturen ärnat eller konsten mäktat göra till sångfåglar, fortforo med sina skärande, missljudande läten. En hornuf, en uggla, en korp, en kråka, en skata sökte öfverrösta hvarandra, tills matmodern med sträng ton utropade: 'Tyst förtappade!' De arma bevingade i sina häkten tycktes känna härskarinnan och hennes välde, ty de lydde, ruskade fjädrarna och tystnade.

Fruntimret, som utträdde i förstugan, var långt och magert, med insjunkna kinder, stora, håliga, blågrå ögon, smutsgrå hy, spetsig haka, uppstående näsa med stora utstående näsborrar, långlagdt ansikte och en mycket tillbakaliggande panna, tecknad af en mängd orediga, djupa, hvarandra korsande fåror. Högt öfver ögonen sväfvade ett par korta, täta, ojämna, gråsprängda ögonbryn. På hakan, äfvensom i pannan hade hon en brun vårta, bevuxen med borstigt hår. Läpparna, tunna och blåaktiga, slöto sig så tätt till

tandraden, att man ej blef densamma varse ens när hon öppnade munnen. På den långa, knotiga halsen och kring tinningarna slingrade sig de svällda blå ådrorna, lika ormar, hvilka knippvis slagit sig ner på hennes magra händer med långa fingrar och spetsiga naglar.

Vi lära knappt behöfva för läsarens upplysning tillägga, att detta var sibyllan mamsell Arfvidsson. Endast ännu några ord om hennes dräkt. Den bestod af en fotsid grå kamlottsklädning, igenfästad ända upp till halsen. Kring lifvet en gördel af svart saffian, tillknäppt med ett stort aflångt silfverspänne. Hennes långa, gråsprängda hår var tillbakastruket från pannan och hängde i långa stripor ned öfver axlarna. Kring halsen bar hon en länk af lavapärlor, hvarvid var fästadt ett elfenbenskors, som hängde ned på bröstet. I stället för skor nyttjade hon halfstöflar, som äldre förnäma fruntimmer förr brukade.»

Crusenstolpe har som synes ej underlåtit att skänka mamsell Arfvidsson icke blott en spåkvinnas utan äfven en riktig trollpackas utseende och utstyrsel, hvilka hon också måhända verkligen ägde; men det är skada, att han ej ledsagat dessa meddelanden med någon upplysning om hvarifrån han hämtat desamma. Ett angifvande af källorna skulle nämligen ha varit af intresse, ej minst som bidrag till den, såsom framdeles skall visas, mycket svåra indentifieringen af den märkvärdiga spåkvinnans personlighet.

Äfven i berättelsens fortsättning erfar man en viss missräkning, ty sedan författaren omtalat, hur mamsell Arfvidsson omedelbart kände igen konungen, fastän denne var maskerad — hvarför väl dock efter

de förut omnämnda af Liljensparre gjorda förberedelserna för hans emottagande knappast fordrades någon sierskeförmåga —, och under knäfall hälsade honom med utropet: »Hvi vederfares mig den äran att en stor och nådig konung träder öfver min ringa tröskel? Sjufaldt hälsad och välkommen, Sveriges store Gustaf!» får man ej egentligen veta något om kungens och hennes tête-à-tête. Efter att ha växlat några artighetsbetygelser, förde nämligen sibyllan sin höge gäst upp för en spiraltrappa till rummen på vinden, medan De Besche stannade i bottenvåningen och somnade ifrån hela äfventyret, och hvad som tilldrog sig däruppe har ej ens Crusenstolpe förmått lista ut. Han omtalar blott, att seancen efter en ganska rundlig tid var slut, att konungen kom ner igen, väckte De Besche samt tog afsked af och kungligt betalade mamsell Arfvidsson, hvarpå återfärden från Ingemarshof företogs på samma sätt som man kommit. Sedan konungen efter ankomsten till slottet afskedat De Besche och blifvit ensam i sitt arbetsrum, höll han emellertid en liten monolog, hvaraf framgår, att sibyllan hade spått eller rått honom att akta sig för Pechlin och lita på Toll — två ting, som han också faktiskt just vid ifrågavarande tid gjorde, medan det dock, trots Crusenstolpes försäkran om motsatsen, är ovisst huruvida impulserna därtill utgingo från mamsell Arfvidssons kaffekopp.

Äfven i öfrigt lider Crusenstolpes framställning af osannolika och till och med oriktiga uppgifter, vid hvilka man visserligen, då ju hela »Morianen» har karaktären af en romantiserad skildring, ej bör fästa något större afseende, men som dock, därför att de

direkt angifvas som »historiska», äro värda ett närmare skärskådande. Vi skola också längre fram visa, hur särskildt de lokala upplysningarna ej låta förena sig med hvad man enligt uppgifter från andra håll kan sluta sig till angående mamsell Arfvidssons bostad m. m. Fastän Crusenstolpe för sina skildringar utan tvifvel hade att tillgå äfven muntliga berättelser af med de skildrade händelserna samtidigt lefvande personer, äro nämligen hans meddelanden emellanåt otillförlitliga. Man äger därföre anledning att med något misstroende upptaga äfven hans skildring af Gustaf III:s andra sammanträffande med mamsell Arfvidsson. Detta är i afseende på tidpunkten förlagdt till nyåret 1792 och inledes med efterföljande i afseende på den mystiska miljön förträffligt gjorda men knappast verklighetstrogna beskrifning:

»Ett rum i form af en grotta, tak och väggar beklädda med mossa; jordgolf utan brädfodring; i bakgrunden en afbruten stenpelare; öfverst sitta ett par kuttrande dufvor; på pelaren hänger en gongong af koppar och i det hvälfda taket på en repstump en lampa af järn med tre brinnande vekar; midt på golfvet en krets af symmetriskt ordnade klapperstenar och benknotor, och inom denna en brasa af ceder och aloë, från hvilken en brokig låga flammar, uppfyllande rummet med en välluktande rök; öfver brasan en hög brandring, på hvilken en kaffepanna af mässing sjuder; nära intill en liten stol af hyflad men omålad ek på tre fötter, men utan karm eller ryggstöd; bredvid hvardera stolsfoten hvila, tysta och orörliga, en svart pudelhund, utan tecken, en rödbrun katta med grå stjärna i pannan och en krithvit kanin; framför tre-

foten ligger ett oslipadt granitblock, hvars horisontala yta tjänar till bord, och på detta befinnes en stor, genomskinlig kopp af slätt, hvitt, äkta porslin.

Mamsell Arfvidsson, sittande på trefoten, sträcker ut handen, lyfter pannan af elden, häller en tjock, brun kaffemörja i koppen och skakar den med ena handen, under det hon med den andra sätter kannan på sitt förra ställe.

Gustaf III, med spänd uppmärksamhet, står lutad öfver koppen, stödande bägge händerna på granitblocket.»

Den härefter följande skildringen af själfva spådomsscenen lyder sålunda:

»Mamsell Arfvidsson med hänförelse och hög röst: — Det doftar starkt ur mysteriernas örtagård . . . men lukten är hotande: den hvita narcissen och den holländska nejlikan blanda sin ånga . . . (stirrar i koppen och skakar den ytterligare) riddarsporren och stjufmorsblomman och strax därbredvid grenen af en rönn . . . det bådar icke godt . . . . (hvälfver om koppen, så att mörjan rinner ned på golfvet och slår i nytt ur kannan).

Gustaf: — Och hvad betyda de växter, dem ni nu sett i koppen?

Mamsell Arfvidsson: — Den hvita narcissen ropar till oss: 'Hur kan du vara så grym?' och den holländska nejlikan: 'Uppblås dig ej så, du kunde lätt spricka!' Riddarsporren visar, 'att den nordiska troheten finnes icke mer'; stjufmorsblomman kvider: 'Hvarför gläder du dig åt kvalen i mitt hjärta?' och rönngrenen förmanar, 'att icke bäfva när lifvet stormar'.

— Och hvad ser ni vidare? frågade Gustaf otålig.

— Icke just mycket, men också ingenting olycks-

bådande, svarar mamsell Arfvidsson. Medan 'grönkålen', som ligger där så frodig, tröstar med att 'lifvets vinterstormar snart äro förbi', så visar sig där strax bredvid en acaciekvist, hvilken vill säga detsamma som: 'Klaga ej öfver otack, om du finner glädje i välgörenhet'.

Och åter tömmer spåkvinnan kaffegrumset i koppen på golfvet och fyller den på nytt ur den fräsande kannan.

— Nu kommer det afgörande, det tredje och sista uppslaget, fortfar hon och stirrar i koppen. Ve! Ve! Ve!

— Hvad ser ni? faller konungen in, men med bruten röst.

— En vattenväppling bredvid en patientia; ett judekörsbär fastväxt vid en asp!

— Tyd mig betydelsen!

— Vattenväpplingen ropar: 'Bitter är smärtan af den nära skilsmässan'. Patientian betyder: 'Lida kan jag — och dö'. Lägg nu härtill, att judekörsbäret förkunnar: 'Din blick är för mig dödande', under det aspen klagar: 'Förföljd af en djärf skara, o, fräls mig!' (Sätter hastigt bort koppen, reser sig upp och ser Gustaf stint i ögonen.) Var på din vakt, o konung!

— Mot hvem och på hvad sätt?

— Mera än jag redan sagt är mig förborgadt eller förbjudet att yppa. Dock vill jag göra ett försök att beveka ödet, för att kunna antyda åtminstone den farliga tidpunkten. (Går till gongongen och slår på densamma ett slag, hvaraf ett starkt, länge uthållande och småningom förklingande ljud uppkommer.)

Hunden, katten och kaninen rusa upp och springa

att gömma sig i hvar sin vrå af rummet. Dufvorna ruska vingarna, men förblifva kvarsittande.

Med högra handen lyftad mot höjden ropar mamsell Arfvidsson: — Förborgade makter, gifven ett tecken, när tiden är inne att vara på sin vakt!

Ett häftigt brusande höres, liksom en orkan skakat trädens grenar på gården utanför byggningen.

— Det susar i Dodonas ekar*), utbrister mamsell Arfvidsson, en! . . . två! . . . tre gånger . . . Således *tredje* månaden i året . . . Akta dig för mars månad, o konung!

Gustaf (vid sig själf, i det han kastar en börs med guldmynt på granithällen): »Det är vid riksdagen faran hotar . . . Välan! den skall bli upplöst, *innan* mars månad ingår . . . .»

Om man nu skärskådar dessa Crusenstolpes skildringar, hvilka återgifvits så utförligt, hufvudsakligen därför att de legat till grund för de flesta berättelser i nyare tid om mamsell Arfvidsson och sålunda bidragit till de utan tvifvel öfverdrifna föreställningar, som råda om hennes både person och spådomsförmåga, så finner man, att de i åtskilliga detaljer icke voro öfverensstämmande med verkligheten. Erkännas bör, att Crusenstolpe själf genom att angifva »Morianen» såsom ett »historiskt-romantiskt» verk reserverade sig mot anspråk i den vägen och att han naturligtvis som romanförfattare hade fullkomligt fria händer att efter behag sammanblanda dikt och sanning. Det är ej heller mot framställningen öfver hufvud eller mot den

---

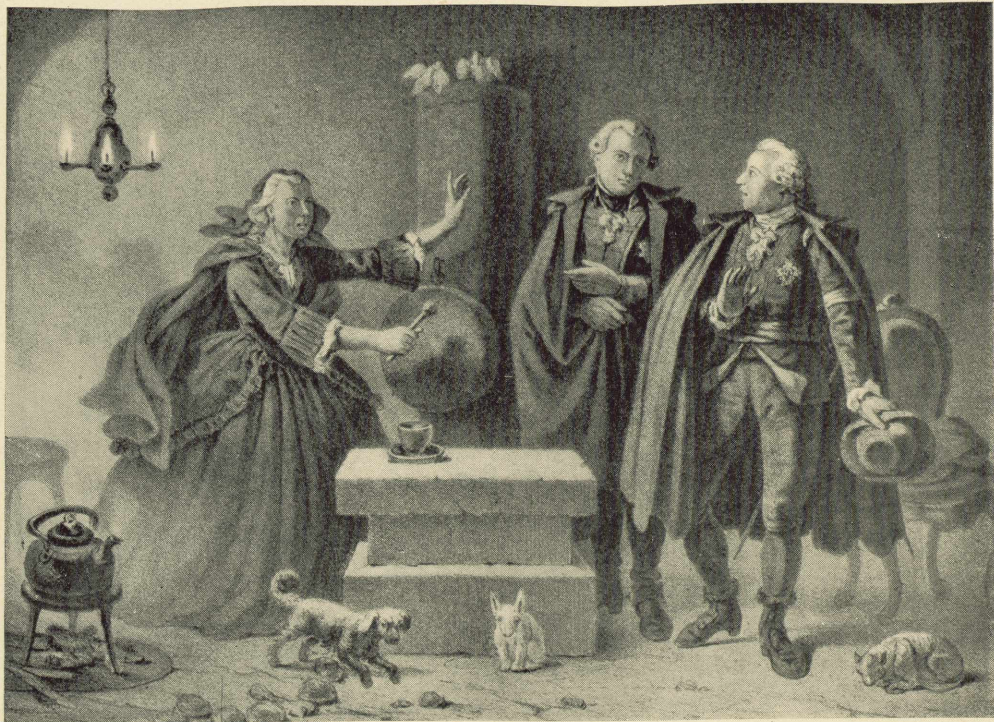
*) Man må ej undra öfver det stora anseende som mamsell Arfvidsson åtnjöt som spåkvinna, då hon vid Västra Humlegårdsgatan i Stockholm kunde höra suset ända från ekarna vid det åt Zeus och Diana helgade orakeltemplet Dodona i Epirus!

lifliga, dramatiska, ofta roande och stundom genom den trogna både lokal- och tidsfärgen mästerliga formen, som några anmärkningar kunna göras, ej ens då noten »historiskt» uppenbarligen är falsk eller vilseledande.

Men »Morianen» har utan tvifvel äfven ett stort kulturhistoriskt värde, som emellertid skulle ha kunnat vara betydligt större, om författaren hade vinnlagt sig om att särskildt beträffande skildringarnas ram och den lokala miljön mer än som nu är fallet hålla sig till verkligheten. Första delarna af »Morianen», i hvilka kapitlen om mamsell Arfvidsson ingå; utkommo i sin första upplaga åren 1840—41, och det fanns sålunda bland författarens samtida åtskilliga personer, som hade lefvat under det gustavianska tidehvarfvet och som antagligen kunde ha lämnat exakta uppgifter om mamsell Arfvidssons bostad. Denna förlägges af Crusenstolpe till trakten mellan Ingemarshof och Bellevue — en uppgift, som med all sannolikhet och såsom framdeles skall visas, är oriktig. Hade Crusenstolpe i slutet af 1830-talet, då författandet af »Morianen» pågick, vändt sig till någon af de kvarlefvande och med mamsell Arfvidsson personligen bekanta medlemmarne af de gustavianska hofkretsarna, så skulle han nog ha kunnat lämna ej blott säkra lokaluppgifter utan äfven andra upplysningar om sibyllans utseende och om inrättningen af hennes boning än de nu visserligen ganska roande, men uppenbarligen diktade meddelandena om att hon såg ut som en riktig häxa och uppträdde i en trollpackas traditionella miljö. Om det af Pasch målade porträttet är autentiskt och verkligen föreställer mamsell Arfvidsson, så hade denna ingalunda det anskrämliga utseende, som Crusenstolpe gifvit henne, och

äfven på Ehrensvärds dock utan tvifvel något karrikerade teckning ser hon långt ifrån ut som någon ful och afskräckande käring. Hänföra sig vidare Hilleströms spåkvinnebilder till henne, hvilket emellertid är föga sannolikt, så var hon efter allt att döma en liten snäll och vänlig gumma, och de interiörer, den för sin realism berömde mästaren afbildat, äro utan tvifvel ägnade att fästa större afseende vid än t. ex. den bekanta planschen »Spådomen» i C. A. Dahlströms i i början af 1860-talet utgifna »Teckningar ur konung Gustaf III:s historia».

Denna plansch, som nog af mången betraktats som en tillförlitlig afbildning af mamsell Arfvidsson och hennes mystiska omgifning, synes vara utförd i nära öfverensstämmelse med Crusenstolpes skildring och har följaktligen mest kuriositetsintresse. Där saknas hvarken katten, hunden, kaninen, dufvorna och gongongen eller något annat af spåkvinnans attribut, och hon själf ser tillräckligt vild ut för att kunna motsvara den föreställning, man gör sig om ett fruntimmer, som hört suset i Dodonas ekar. Men hennes uppenbarelse i öfrigt, utseendet och klädseln, som angifva en kvinna af högre samhällsställning, vore af intresse, om någon säkerhet funnes för att de blifvit tecknade enligt tillförlitliga uppgifter. Så är emellertid näppeligen fallet, ty om Dahlströms teckningar gäller i allmänhet det omdömet, att de, trots ett för den tiden förtjänstfullt utförande (i stentryck), lida af bristande karaktäristik, och man behöfver ej bläddra mycket i hans Gustaf III:s- och Bellmansverk m. fl. för att finna, hur äfven de mer kända af de afbildade personerna ofta sakna porträttlikhet.

SPÅDOMEN.

Efter litografi af C. A. Dahlström.

Teckningen ledsagas emellertid af en kortfattad text, som, enligt uppgift författad af E. G. Posselt, Gustaf III:s tyske historieskrifvare, m. fl., är af något större intresse. Efter några inledande ord om mamsell Arfvidssons framskjutna ställning bland hufvudstadens profetissor läses nämligen följande: »Hennes bostad var belägen vid Johannes östra Kyrkogata, bredvid Drottninghuset, på samma plats där det s. k. läsaretemplet nu är uppbyggdt. Hon spådde i kaffe och hennes profetior voro oftast, liksom den grekiska Pythias, dunkla och gåtlika. Det berodde på den, som blifvit spådd, att utleta den rätta betydelsen, och det var ej hennes fel, om en oriktig tydning vållade att förutsägelsen ej gick i fullbordan. Stundom hände likväl att hon yttrade sig mer bestämdt, såsom då hon på 1790-talet förutsade tvenne militärer deras öden. Den ena skulle stupa i fält, den andra dö i pesten. På den förstnämnda gick äfven profetian i fullbordan under 1808 års krig, åtminstone efter hvad den många år honom öfverlefvande vännen försäkrade. Men denne satte det oaktadt ingen lit till att spådomen på honom skulle slå in, helst han vid sin ålder väl ej skulle komma att besöka pestsmittade länder och våra karantäner betryggade för denna sjukdoms införande i landet. Men så kom 1834 års kolerafarsot, och den gamle krigsmannen var ett af de första offer den skördade. — Gustaf III rådfrågade henne flera gånger både rörande fälttåg och riksdagar. Det är en sägen, att hon förutsagt Gustaf, det mars månad skulle för honom blifva olycklig samt att denna spådom bestämt honom, att så brådskande, efter knappt en månad, själfva den sista februari 1792, afsluta riksdagen i Gäfle.»

Den sist anförda spådomen är analog med några i det föregående omtalade och hvilar liksom dessa på sägner och anteckningar från den gustavianska tiden, medan förutsägelsen om de gamla militärernas hädanfärd tydligen är af yngre datum och af mer tvifvelaktig natur. Däremot är den meddelade lokaluppgiften att taga fasta på, såväl för dess bestämda form som därför, att den ungefär stämmer öfverens med den i berättelsen om Gustaf III:s och De la Gardies besök hos sibyllan omnämnda. Anmärkningsvärdt är vidare, att denna uppgift strider både mot Crusenstolpes berättelse om att mamsell Arfvidsson höll till mellan Ingemarshof och Bellevue och mot sägnen om att hon skulle ha bott i en liten stuga mellan Eriksberg och Humlegården, eller närmare bestämdt i ett af de två små och oansenliga trähus, som belägna i kvarteret Träskfloden och vid Västra Humlegårdsgatan (nuvarande Engelbrektsgatan) ännu funnos kvar i början af 1900-talet och säkerligen bevaras i många nutida stockholmares minne.

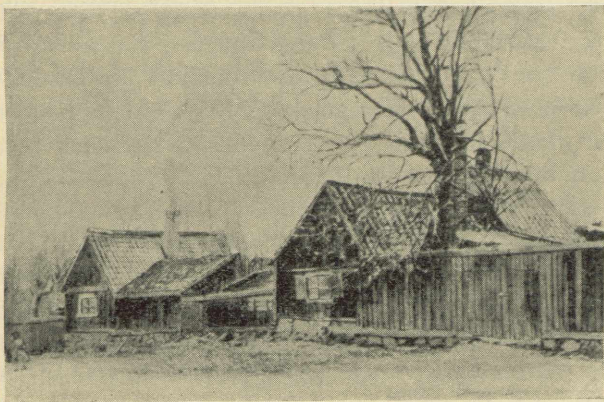
Sistnämnda sägen, hvars tillförlitlighet skall granskas i den slutliga utredningen af spåkvinnans hemlighetsfulla tillvaro, synes egentligen först ha uppkommit i nyare tid och återfinnes, mer eller mindre utförligt afhandlad, i noveller och andra berättelser, hvilka lämna vittnesbörd om det intresse, hvarmed hågkomsten af mamsell Arfvidsson omfattats äfven i våra dagars Stockholm.

Den till tidsföljden första af dessa berättelser återfinnes under rubriken »En qvasihistorisk stuga» i tidskriften *Förr och Nu* för år 1886 *). Efter några in-

*) I en serie *Stockholmsbilder* af *Fr. Heurlin.*

ledande meddelanden om Humlegårdens användning i flydda tider, om Timmermansordens hospital, som under många år här var inrymdt, o. s. v., lämnar författaren en af ett par träsnitt af stugorna ledsagad skildring, hvarur må anföras följande rörande mamsell Arfvidsson:

»Den gamla lägenhetens minnen sträcka sig väl längre tillbaka än så (den tid, då det gafs konserter

TIMMERMANSORDENS GAMLA HOSPITAL.
Till vänster mamsell Arfvidssons stuga.

med bataljstycken i Humlegården). Och till dessa hågkomster höra äfven dess stoltaste — hågkomsterna från den tid, då den fina, ja, den finaste världen här gjorde besök. Ty det fanns en tid, då sådant ägde rum, då till och med en konung icke aktade under sin värdighet att träda in under det låga taket i den ena af dessa stugor. Han smög sig dit nattetid, liksom Numa Pompilius till grottan, för att rådfråga sin sibylla,

oaktadt sibyllan icke var någon Egeria, lika litet som konungen var en Numa. Konungen hette Gustaf III, och sibyllan var den på sin tid mycket omtalade finskan, mamsell Anna Arfvidsson. Den beryktade spåkvinnan tillbragte nämligen en stor del af sin senare lefnad i denna lägenhet, den hon rådde om och som sedermera genom köp öfvergick till Timmermansorden.

Mamsell Arfvidssons bostad var i den södra af de båda stugorna, hvilken, såsom förut antydts, till sitt yttre var fullkomligt lik den norra. En sådan likhet anstår ju ock tvillingar, som mer än ett århundrade lefvat oskiljaktigt tillsammans. Nedanstående teckning visar 'hufvudfasaden' af den finska sierskans boning, sådan den ter sig från gården. Träder man från gatan in på denna, har man till vänster några skjul, och till höger stugan — lucker, prosaisk och hvardaglig som en fattigdom, hvilken aldrig sett bättre dagar. Icke ett grand af den blida om än vissnade urbaniteten hos en sannskyldig 'pauvre honteux'. Hvarje drag så bondskt som möjligt. En småländsk backstuga i hufvudstaden! Stugan innehåller två rum, ett större, dit man först inkommer, och ett mindre innanför till vänster. Det förra får sitt ljus dels från gafvelfönstret åt gatan, dels från en glugg åt gården, medan det senare endast mottager sin dager från sistnämnda håll. Det större var väntsalen, där de besökande, som kommo att rådfråga oraklet, fingo slå sig ned för att i tur och ordning insläppas af sibyllan i hennes 'sanctuarium', det inre kyffet, där vidskepelsen lät sig bedragas af slugheten, vinstbegäret och självbedrägeriet. Spåkvinnans inspiration var bunden vid detta rum. Utanför dess dörr var hon en alldaglig,

skröplig och svag gumma; men när hon beträdde dess golf, blef hon fattad af spådomsanden, liksom pythian när hon steg upp på trefoten.

Rummen i och för sig själfva äro icke och hafva säkerligen aldrig varit af beskaffenhet att inverka på inbillningskraften. Det är eländiga hål, blottade på all trefnad, och så låga, att en nätt och jämt målfyllig beväring knappt kan stå rak under de med gråpapper öfverklistrade takbjälkarna, utan att få sin tupé stukad. Men för hundra år sedan voro anspråken på trefnad och bekvämlighet inom alla samhällslager vida mindre än nu. Och den gamla »Arfvidssonskan» (hennes namn finnes också skrifvet *Arfvedsson*) torde här ha trifts ganska godt trots sina krämpor och besvär, som väsentligt hindrade henne i hennes rörelser, så att hon sällan eller aldrig kom ut på gatan, och trots den ensamhet hvari hon tyckes lefvat. Utom de personer, som vidskepelsen eller nyfikenheten förde till hennes tröskel, var det få, som då och då tittade till henne. Till sin uppassning och hjälp i öfrigt hade hon en äldre kvinna, Karin, som äfven skötte hennes — ladugård; ty gumman ägde verkligen en sådan, ehuru af de minsta dimensioner, bestående af summa *en* ko, hvilken hade sin plats i ett skjul, som lutade sig mot planket mellan de båda husen. Emellanåt besöktes hon äfven af sin syster, fru Wahrenborg (änka efter en tysk, med detta namn, eller måhända Wahrenburg), och ännu oftare af dennas son, en yngling vid namn Adolf, som icke sällan var tillstädes vid mosterns spådomsseancer. Han fick dock endast undantagsvis och städse blott i hennes sällskap sätta foten in i det inre rummet.

Detta var för unga Wahrenborg högtidsstunder. Det var som om han fått tillträde till en helgedom. Det heligaste föremålet därstädes var en tafla, i förgylld ram, upphängd på rummets långsida, tätt invid en gammal, hårdt knäppande väggklocka och noga öfverhängd med ett grönt sidenskynke.

Denna tafla sysselsatte lifligt hans nyfikenhet och spelande fantasi. Det var honom emellertid strängeligen förbjudet att röra vid det hemlighetsfulla föremålet, att lyfta en flik af skynket för att taga närmare kännedom om hvad som doldes därunder. Men ett förslaget pojkhufvud finner alltid utväg att i hemlighet öfverträda en gammal mosters förbud, och Adolf hade verkligen vid ett och annat tillfälle lyckats få skåda en skymt af taflan. Den skall ha utgjorts af ett större pappersblad, fullritadt med allehanda besynnerliga streck och krumelurer, hvilkas betydelse var och förblef för honom en ogenomtränglig gåta. Han hade äfven lyckats göra den upptäckten, att mostern hvarje gång hon skulle afgifva ett orakelsvar beredde sig därtill genom att draga täckelset från taflan, framför hvilken hon sedan förblef stående en längre stund, försjunken i uppmärksam och begrundande åskådning af dess kabbalistiska tecken.

Denna tafla var för öfrigt den enda mystiska apparat, utom kaffesumpen och kortleken förstås, som af spåkvinnan begagnades. Hela den skildring af mamsell Arfvidssons bostad, som Crusenstolpe lämnat i 'Morianen' — rummets grottartade form, dess hvälfda tak, dess jordgolf med ringen af klapperstenar och benknotor i midten, den afbrutna stenpelaren med gongongen, pudeln, katten, kaninerna, dufvorna, tre-

foten o. s. v. — hela denna beskrifning är — och gifver sig icke heller ut för att vara annat — en skapelse af författarens fantasi. Undantag bör dock göras för kaffekoppen (om än denna icke var af genomskinligt äkta porslin), ty det lär verkligen hufvudsakligen varit i kaffesumpen, som den gamla finskan läste människors kommande öden.

Sant är ock säkerligen, att Gustaf III flera gånger besökte henne. Första gången detta skedde torde ha varit redan i början af Gustafs regeringstid. Skeptisk som han var, ville han dock först pröfva hennes förmåga och skickade därför till henne en af sina gunstlingar, som skulle gifva sig ut för kungen. Den utskickade gjorde såsom honom var befalldt. Men knappt hade han med nådig min och höga later låtit spåkvinnan veta, att han vore kungen, förrän denna, efter att ha gifvit honom ett spefullt ögonkast, föraktligt genmälde: 'Ni? Nej, icke är ni kung och aldrig blir ni heller.'

Konungens nyfikenhet retades häraf, och det dröjde icke länge, innan han ensam begaf sig till sibyllan, klädd som en vanlig borgare i mössa och grå öfverrock. Han var för tillfället den ende besökande och behöfde därför icke länge vänta på företräde. Dörren till det inre rummet öppnades snart, och spåkvinnan visade sig på tröskeln. 'Stig in, majestät!' ljöd det från hennes läppar. Konungen studsade. Han var sålunda igenkänd. Huru mamsell Arfvidsson kunde veta, att det var kungen, har väl ingen annan än hon själf kunnat förklara. Oförmögen att gå ut såsom hon var, lär hon icke på flera år varit i tillfälle att se någon af kungahusets medlemmar, och de kungliga

godtköpsporträtten voro den tiden hvarken så talrika eller trogna som nu för tiden.

Hvad sierskan haft att säga konungen i enrum, känner man icke. Faktiskt är emellertid, att Gustaf beträffande sina besök hos mamsell Arfvidsson i allmänhet inför flera förklarat, att hon sagt honom mycket, som slagit in. Det är ock möjligt att hon kort före den ödesdigra maskeradnatten i operahuset varnat honom för mars månad. 'Akta dig för Idus martiæ', sade ju redan Spurinna till Cæsar.

Historiskt — ehuru icke i Crusenstolpes bekanta anda — är däremot, att konungen när han lämnade stugan, tryckte två plåtar i handen på unga Wahrenborg, hvilken vid tillfället befann sig på besök hos mostern.»

Hufvudintresset i denna skildring, som tyvärr ej åtföljes af några upplysningar om hvarifrån uppgifterna äro hämtade men däri det är lätt att iakttaga, hur den gamla, mer eller mindre varierade historien om Gustaf III:s besök hos mamsell Arfvidsson utgör den ledande tråden, knyter sig till meddelandena om spåkvinnans syster och systerson. Med stöd af dem kunde man ju hoppas att komma sibyllan själf på spåren och få någon reda på hennes familje- och lefnadsförhållanden. Författaren till »En quasihistorisk stuga» har också härutinnan lämnat en liten handräckning ty i en not har han om systersonen meddelat följande:

»Denne Adolf Wahrenborg ägnade sig sedermera åt murareyrket och skall hafva uppfört det lilla stenhus, som sluter sig intill bortre gafveln af norra stugan; detta dock först efter det lägenheten öfvergått i Tim-

»EN GUMMA, SOM SPÅR ETT UNGT FRUNTIMMER I HANDEN.»

Efter original af P. Hilleström, tillhörigt friherrinnan M. Dickson, född von Rosen.

mermansordens ägo. Han dog som vaktmästare i orden och en af dess underhållstagare år 1844 vid omkring 80 års ålder, i den lilla å Eriksbergs gård uppförda nu länge sedan rifna stuga (strax innanför grindarna till Lilla Träskgatan), han i lifstiden bebott. Sina minnen från sin tidigare lefnad och isynnerhet från den tid, han som gosse flitigt umgicks hos sin moster, har han ofta meddelat åt de i hospitalet inhysta gubbarna. En af dessa, förre artilleristen S. J. Jansson, tillhörande hospitalet sedan 1841, efter att genom olyckshändelse vid en profskjutning hafva förlorat syn och hörsel, lefver ännu, och det är på hans meddelanden många af våra uppgifter grunda sig.» *)

Vid följandet af det här gifna uppslaget har det emellertid visat sig, att dessa uppgifter, tydligen grundade blott på hörsägner, äro sväfvande och äfven oriktiga. Af Timmermansordens matrikel framgår nämligen, att systersonen icke hette Adolf Wahrenborg utan *Anders Warnborg* och att han var född år 1778, hvilket äfven bekräftas af mantalslängden för år 1800 (den första, hvari han anträffats) och där han kallas »murdrängsgesällen Anders Warnborg». Äfven upp-

*) Från min ungdom minnes jag mycket väl "blinde Jansson", som ledd af en annan hospitalist i hospitalets ärenden plägade ofta besöka min fader, hofintendenten J. F. Forsstrand, hvilken hade hand om hospitalets ekonomi och mot slutet af sin lefnad var Timmermansordens kansler. Tyvärr hade jag på den tiden inga intressen för mamsell Arfvidsson och uraktlät sålunda att angående henne utfråga Jansson. Ej heller begärde jag några närmare upplysningar af min fader, som var väl hemmastadd i ordens historia och mången gång, då vi på promenaderna till Bellevue och Haga passerade förbi den pittoreska gården vid V. Humlegårdsgatan, plägade säga: "Här bodde mamsell Arfvidsson." *Förf.*

giften om hans dödsår är felaktig, ty han afled enligt Ladugårdslands dödbok i januari 1852. Hans släktskap med mamsell Arfvidsson har varit en svårare nöt att knäcka, eller, som framdeles skall visas, en ren dikt; men under försöken att utreda densamma inträffade upptäckten af ett efter allt att döma ganska tillförlitligt aktstycke, grundadt på meddelanden af blinde Jansson och uppsatt af sköterskan vid hospitalet Johanna Löfberg *), som efter mångårig tjänst pensionerades 1910 och uppenbarligen var väl förtrogen med anstaltens både person- och lokalförhållanden. Ur den särskildt för uppfattningen om den nu så förändrade trakten rätt intressanta handlingen må följande anföras:

»Hvad undertecknad hört berättas af Johan Jansson (blind och utan händer), intagen å Timmermansordens hospital år 1841 i mars. Han bodde i en gammal fiskarstuga, som innehöll två rum; i yttre rummet 4 gubbar och i inre rummet en gammal sköterska på 80 år, som behöfde skötsel själf och än mindre kunde sköta andra, sade han, och utfattig på allting. Jansson anmärkte förhållandet och skaffade gumman litet kläder, som han sade af egna medel.

Fiskarstugan eller hospitalet låg norrut på Träskängen. På den tiden begagnade man sig af en genväg öfver ängen från Trebackarlånggatan, numera Tegnérgatan, till Albano vid Roslagstull. Det var på sommaren; en lördagskväll kl. 10 gick en smed med fickorna fulla af hästskosöm genvägen, men tog fel på tufvorna, så att han kom ner i dyn, sjönk och blef

---

*) Handlingen har välvilligt ställts till förf:s förfogande af nuvarande läkaren vid hospitalet d:r M. Asplund.

kvar; den blinde, gumman och gubbarna gingo ut, när de fingo höra skriket, men ingen kunde hjälpa honom.

Sedan flyttade de från ängen till stugan vid Engelbrektsgatan; årtalet minns jag ej om han nämnde. Den större stugan med två rum och ett kök låg närmast Carlavägen. Där voro tre gubbar i hvart rum, summa 6 personer; den stugan var orden ägare af först.

På Gustaf III:s tid fanns en mycket beryktad spåkvinna, mamsell Arfvidsson; hon hade en stuga, som låg närmast Eriksbergsgatan och innehöll 2 rum. I det inre mottog hon sina besök; på ena väggen var en fördjupning med en grön gardin före; där hade hon sitt hokus pokus, när hon förutsade den besökandes tillkommande öde. Men hvad hon gjorde bakom denna gardin, visste ej hennes systerson, som hette Warnborg. En afton, han var då 4 år, kommer en fin herre med en cirkelrund kappa och en bredskyggad hatt med plym i, djupt nerdragen i pannan. Det var kungen, Gustaf III. När han steg in i rummet, stod den då fyraårige gossen bakom dörren och tittade i dörrspringan. Det var den kvällen, sade Warnborg, som hon varnade kungen och förutsade hans död. Detta har mamsell Arfvidssons systerson berättat för den blinde. När mamsell Arfvidsson dog, nämnde ej den blinde, men efter hennes död köpte orden hennes stuga.»

Här må påpekas, att sistnämnda uppgift tydligen beror på ett minnesfel eller någon missuppfattning, ty Timmermansorden förvärfvade fastigheten n:r 21 i kv. Träskfloden redan år 1788 af dess dåvarande ägare murgesällen Carl Lind och mamsell Arfvidsson lefde med säkerhet ännu i början af 1800-talet. Hur det

för öfrigt förhöll sig med stugans ägare och invånare under tiden närmast före och efter köpet skall framdeles visas.

Hanna Löfbergs berättelse innehåller vidare några meddelanden om hospitalshjonens fördelning i lägenheterna och därefter följande skildring af det nu så förändrade områdets kring Eriksberg forna utseende: »Det gick en sandgång mellan stugorna med syrénhäck på sidan in på gården. Där hade Jansson ett gungbräde. Mamsell Arfvidssons stuga låg närmast Eriksbergsgatan. Går man in i trädgården från ordenshuset och terrasserna, som äro af gråsten, så ser man, då man kommit på höjden och går åt Eriksbergsgatan, en plan, som varit inhägnad af krusbärsbuskar och plommonträd, stödd af en gråstensmur åt Engelbrektsgatan, och hospitalet, som låg nedanför. På denna plan låg ett lusthus, kalladt Fåfängan. Går man från parken bakom ordenshuset genom grinden vid vattenfabriken upp till hvita huset (kvarnstugan) eller mjölnarbostället, och sätter sig framför ingången till stugan och tittar öfver Träskängen, så får man stugan till vänster, och till höger på plan stod väderkvarn. Vände man ryggen åt stugans ingång och gick rakt fram till staketet, var där nedanför en källa och en gångstig. Gick man denna norrut, syntes fiskarstugan på ängen. Vände man och gick stigen tillbaka, så kom man till en liten port i planket, som omgaf hospitalets gård. Gick man sedan rakt öfver gården och höll litet till höger, så kom man genom en port ut på Engelbrektsgatan. Det var en vanlig klinka på porten och trappsteg af flata gråstenar utanför.»

Kring den nyss nämnda väderkvarnen och mjölnarbostället som medelpunkt sluter sig en af pseudonymen Jenny Brn (Braun) i Stockholmstidningen för år 1898 under benämningen »Mjölnarbruden» införd romantiserad skildring, i hvars inledningskapitel mamsell Arfvidsson och hennes stuga rätt utförligt omtalas. Jämte några meddelanden, som synas vara grundade på berättelsen i *Förr och Nu* eller åtminstone hämtade ur samma källa som denna, finnas däri uttalanden och upplysningar om spåkvinnan, hvilka i afseende på tillförlitlighet, under inflytande af de allmänt gängse sägnerna, lämna mycket öfrigt att önska, men som i alla händelser äro af intresse. De torde nämligen vara uttryck för den i vida kretsar rådande uppfattningen om hennes personlighet och kunna äfven tjäna som exempel på hur historia förvanskas, där källforskning uraktlåtes.

Författarinnan skildrar först sibyllans bostad vid V. Humlegårdsgatan, som hon säges ha ägt och som endast bestod af två rum, af hvilka det större hade ett fönster åt gatan och det inre ett mindre sådant åt gården. »Helt visst hade mamsell Arfvidsson», heter det i fortsättningen, »kunnat bestå sig en bättre lägenhet, då hennes förtjänster inte måtte ha varit ringa, enär de gingo ur de förnämes och rikes kassor. Den fattigare klassen hade minsann icke råd att vända sig till ett sådant orakel, som betalades med dukater, om icke en och annan tjänare i ett förnämt och rikt hus kom för att meddela en eller annan viktig upplysning. Ty mamsell Arfvidsson hade sina förbindelser litet hvarstans — hur skulle hon eljest få reda på de intimaste familjehemligheter, om icke genom spioneri? Men för hundra år sedan voro anspråken på trefnad och be-

kvämlighet vida mindre än nu, och mamsell Arfvidsson befann sig godt i sin stuga, där hon lefde i stilla ensamhet, uppassad af en äldre kvinna vid namn Karin, hvilken också skötte hennes ladugård, om man så kunde kalla det skjul, som lutade sig mot planket mellan de båda stugorna och där den enda kon hade sin plats.»

Förf. öfvergår härefter till Gustaf III:s besök, som framställes på ungefär samma sätt som i de andra berättelserna, men riktats med en ny upplysning angående sibyllan. Det sägs nämligen att hon var lam i ena sidan, att hon gick på kryckor och på många år icke varit utom porten till sin stuga, hvilket allt naturligtvis kom konungen, som blef öfverraskad af att hon det oaktadt genast kände igen honom, att sätta lit till hennes spådomar.

Hon var emellertid enligt förf:s åsikt lika litet som någon annan dödlig i besittning af någon öfversinnlig förmåga, utan det rykte, hon lyckades vinna, hade hon förvärfvat genom ett systematiskt spioneri och genom egenskapen att kunna anställa jämförelser och beräkningar samt däraf göra klyftiga slutsatser. »Af det märkvärdiga förtroende, man satte till hennes visdom, begagnade hon sig listigt, och hon förstod konsten att locka ur människor deras och andras hemligheter utan att själf synas mycket spörja. En hemlighetsfull vink eller ett inkast att ingenting var förborgadt för henne, var alldeles nog för att pressa fram hvad hon önskade veta för att draga nytta af. Det vidskepliga seklet och dess mysticism underlättade hennes bedrägeri och satte henne i händerna de högsta personer, som hade rikets väl och ve i sinom hand. Otvifvelaktigt var hon ett verktyg för de politiska

partier, som under den gustavianska tiden stredo om makten.

Hur som helst var mamsell Arfvidsson en märkvärdig kvinna, som på ett klokt och förslaget sätt spelade en Pythias roll. Hvad hon sagt åt Gustaf III vet ingen; men att han inför flera förklarat, att mycket af hvad hon förutsagt honom hade slagit in, är sant. Ofta smög han sig till henne ensam och klädd som en borgare i mössa och grå öfverrock. Den gamla spåkvinnan, i det hvardagliga lifvet en vanlig skröplig och svag gumma, hade således en ståtlig mottagning, både konung, drottning och prinsessor, förutom landets förnämsta personligheter. Vid icke uppnådda sjuttio år afled hon och ligger begrafven på Ladugårdslands kyrkogård, strax till vänster om norra ingången.

I den lilla stugans yttre rum fingo de vänta, som kommo för att rådfråga henne, i tur och ordning, om de samtidigt voro flera, tills hon hunnit släppa dem, som blifvit spådda, ut genom en bakport åt gården, till den innanför belägna mindre kammaren.

Mer än hvad spåkvinnor i allmänhet pläga göra uppträdde hon under dessa seancer med ett visst slags nimbus och inspiration, som mäktigt inverkade på de vidskepliga och tog dem fullständigt. Få voro de, som ej satte tro till hennes förutsägelser och kanske handlade därefter, både till godt och ondt, allvarliga män och kvinnor och älskande par, som andäktigt lyssnade till hennes råd och varningar. Huru månget hjärta har ej klappat af väntan och oro utanför dörren till denna lilla kammare innanför det yttre rummet, sibyllans sanctuarium! Huru många små fötter ha ej trippat öfver den nätta tröskeln och siden och sammet

sopat öfver golfvets maskstungna tiljor. Om dessa torftiga väggar kunde tala, skulle de ha att förtälja mången historia, romantisk, sagolik, från det förgångna seklet, af hvilket dock ingenting är bevaradt åt eftervärlden.»

Till sist uppehåller sig förf. vid hur det gick till vid spådomsseancerna och omtalar hur mamsell Arfvidsson utom kaffesumpen och kortleken använde den i Heurlins och Hanna Löfbergs berättelser omnämnda hemlighetsfulla taflan, hvars besynnerliga streck och krumelurer endast hon förstod eller låtsades förstå. »Hvarje gång hon skulle afgifva ett orakelsvar, beredde hon sig därtill genom att draga täckelset åt sidan från taflan, framför hvilken hon sedan blef stående en längre stund, försjunken i uppmärksam och begrundande åskådning af dess kabbalistiska tecken — ett knipslugt sätt för att inbilla vidskepliga och lättrogna att hon stod i förbund med hemliga makter eller osynliga andar, som i dessa hemlighetsfulla tecken talade till henne och uppenbarade det förborgade. Mången skrämde hon på detta sätt, skrämde ända till fasa, då ryktet om detta hennes tillvägagående hittade ut, ty ingen annan än satan kunde ju ha ritat dessa underliga krumelurer på taflan. Det var säkert detta mamsell Arfvidsson beräknade, och därigenom vann hon ännu större makt, ty med den potentatens hjälp förmådde hon ju hvad som helst öfver enfaldiga människor.»

Äfven systersonen, gossen Warnborg, omnämnes i samband med allt detta trollskap men utan att vidare fängsla intresset, och sedan författarinnan omnämnt hur äfven en annan spåkvinna, madam Rude, som uppgifves ha varit mamsell Arfvidssons lärjunge, bebodde

den märkvärdiga stugan, fördjupar hon sig i »Mjölnarbrudens» ej hithörande historia.

Mången torde nu tycka, att det kan vara nog med sägner och mer eller mindre sannolika eller obestyrkta berättelser om den märkvärdiga spåkvinnan och att tidpunkten är inne för några exakta meddelanden om hennes person. Men det finns ännu en skildring, som ansluter sig till hennes minne och som ej bör saknas i bidragen till hennes karaktäristik, allrahelst den, oaktadt sin romantiserade form, har fördelen af att grunda sig på en enligt uppgift tillförlitlig tradition*). Denna skildring träffas i Jenny Engelkes år 1911 utgifna bok »Lyckans tempel», hvari öfverste Carl Gustaf Nordforss, den bekante skalden och teaterförfattaren, är hufvudpersonen. Rikt begåfvad men obemedlad, hade Nordforss rätt stora svårigheter att bryta sig en bana, och sedan han år 1785 bosatt sig i Stockholm och som accisskrifvare i tullverket väl ej funnit framtidsutsikterna vidare lofvande, beslöt han sig för att besöka mamsell Arfvidsson och rådfråga henne om sina kommande öden. Förf. låter den unge mannen en mörk och regnig novemberafton trefva sig framåt Gröna gatan**) och omsider befinna sig vid vägskälet mot Humlegårdsstigen:

»Vår vandrare stannade villrådig och sökte genomtränga mörkret; han spejade upp och ned för den stig, som skar hans väg. Ingen människa stod att upptäcka vid det dunkla skenet af tranlampan, som

*) Enligt meddelande af fru Engelke bevarad inom släkten Eurén, som var befryndad med C. G. Nordforss.

**) Så kallades fordom Norra Humlegårdsgatan (numera en del af Karlavägen) och dess fortsättning till gamla Roslagstullsgatan.

flämtade i blåsten. Till slut tog han några raska steg, öfver den här tämligen utjämnade stigen, och befann sig på en gräsplan utanför ett litet gafvelhus, som låg i skydd af ett par höga askar, i hvars torra grenar och löfknippen vinden for fram, rasslande och prasslande.

Skenet från den usla lyktan vid Gröna gatans hörn satte honom slutligen i stånd att upptäcka en liten förstukvist samt ett litet fönster med förskrufvade träluckor.

Bäst han stod där spejande, märkte han glimten af ett ljussken genom en hjärtformig utskärning på fönsterluckan.

— Tecknet — det öfverenskomna tecknet, — mumlade han förnöjd. Jag är således väntad; och nu — låtom oss passera Rubicon!

Sägande detta tog han ett väldigt språng öfver den stora vattenpuss, som samlat sig utanför trappan. Och när han kommit upp på förstukvisten, tog han af sin bredskyggiga hatt, från hvilken vattnet flöt i strömmar, skakade den och vände sig sedan mot halfdörren, hvars öfre del lätt gaf vika, så att han utan svårighet kunde aflyfta haspeln på innersidan och praktisera sig in i ett litet trångt förstuprång.

Utan att känna till lokalen fann han lätt den motliggande dörren, lyfte på klinkan och steg in i ett lågt, fyrkantigt rum med bjälkar i taket, svagt upplyst af ett gulnadt vaxljus, som brann i en järnstake, skyddadt af en grön bleckskärm.

Ett grenigt hjorthorn på väggen vid dörren erbjöd sin tjänst som klädhängare för hans regndrypande kappa och slokiga hatt. Så godt sig göra lät, försökte han

ordna sitt friserade hår, sin nackrosett, sin spetskantade halsduk och sina manschetter. Missmodigt betraktade han sina smutsiga skor och nedstänkta vadmalsdamasker, men en blick omkring det skumma rummet tröstade honom med tanken, att detta icke skulle märkas, och så kände han sig befriad från all oro.

Han hade icke väl hunnit sluta sin mönstring, förrän platsen där han stod fick starkare belysning. En person måtte ljudlöst hafva kommit in i kammaren och vridit ljuset så, att skenet föll på den nykomne, medan bortre delen af rummet försänktes i djup skugga.

Midt på golfvet stod ett långt, smalt bord, behängdt med ett kläde, och där bakom rörde sig nu en kvinnogestalt i dunklet. Det tycktes vara en till växten ganska lång och tämligen robust kvinna, som bar en svart tyll-voile eller schal kastad öfver hufvudet, tätt tillhopakastad under hakan.

Främlingen kunde ej lätt urskilja hennes anletsdrag i den osäkra belysningen, men de förefÖllo honom rätt alldagliga. Och han fäste sig förnämligast vid ett par forskande ögon, hvilka han tydligt kunde urskilja, där de ihärdigt riktades på honom, som han stod, belyst af skenet från ljuset.

Sedan de några sekunder under tystnad fixerat hvarandra, ljöd en torr, något sträf kvinnoröst:

— Ja, just så bör den se ut, som satt sig före att fånga lyckan! — — Medan ni, unge herre, på omvägar letat eder till min boning, har jag forskat i ert framtida öde.

Främlingen bugade sig stum, och kvinnan återtog, utan att låta sig bekomma, i det hon framtog en stor kaffekopp eller spilkum, den hon hållit dold under

schalen: — Här, här i botten står er lefnadsväg tydligen utstakad.

Hon vände koppen, så att ljusskenet föll däri.

— Ack! hon spår ju i kaffe, tänkte den främmande, medan han förgäfves sökte kasta en blick på koppen, och hans uppmärksamhet stegrades till det yttersta.

— *Fortuna* blir eder gunstig, unge herre, det är tydligt. Fyra konungars nåd; fyra damers kärlek; fyra knektars vänskap; afund och förtal af »hackorna». Allt detta såg jag nyss i korten. Men minns, att nåd följes af onåd; kärlek kan förbytas i hat, vänskap i fiendskap, och afund och förtal bringa mången på fall; sådant är alltid att befara.

— Men här står: — åter vände hon sakta på koppen — Ert snille skall rädda er ur snarorna; ert rena sinnelag ur farorna. Lefnadsvägen bär oaflåtligen uppåt. Men var på er vakt, ty den, som nått tinnarna af lyckans tempel, han snafvar lätt; och faller han där, faller han djupt — ohjälpligt! —

Här teg hon och stirrade åter i koppen, där ännu något stod att tyda. Sedan mumlade hon: Mycket kärlek, ringa guld; mycket guld, ringa kärlek. Sorg och fröjd växla. Ert lifsverk gagnar, men ert verk förgätes.

Här teg sibyllan några ögonblick, innan hon tveksamt tillade: Er *bild* skall påaktas längre än ert *namn* — —. För en sen eftervärld kommer den att framstå som en konung — ja som en gud!

Här gjorde främlingen en otålig rörelse.

Rösten tystnade.

Ljuset hade åter förändrat ställning, och främlingen

såg endast, hur en långsträckt kvinnohand drog till sig myntet, som han, enligt fastställd taxa, framlagt på bordet, som skiljde honom från sibyllan.

Han tyckte sig höra ett svagt prassel af kvinnokläder, samt kände hur en kall luftström drog igenom den kvafva kammaren och svepte öfver hans heta panna och kinder. Sannolikt hade en dörr öppnats, ty sibyllan var försvunnen, och han befann sig ensam. Han förstod att seancen var slut. Något förvirrad, skyndade han att rycka till sig hatt och kappa samt tumlade ut genom dörren.»

Förf. tillägger några betraktelser, som Nordforss gjorde öfver förutsägelserna, samt följande allmänna uttalande om hur uppmärksammad sibyllan var: »Hela den fina världen i Stockholm brukade vid denna tidpunkt, på smygvägar, leta sig upp till nordvästligaste delen af Humlegården, de flesta under förklädnad, andra i egna dräkter, beslöjade eller i bredbrättade hattar. Hela hofvet, sades det, hade haft sina vägar hitåt. Ja, man påstod till och med, att kungen själf varit här och blifvit varnad 'för mars månad och en karl i röd väst'. Detta oaktadt bedyrade alla med en mun, att ingen väl kunde vara så galen och renons på upplysning, att han satte tro till orakelsvaren från kaffesumpen eller kortleken. Men att man här sade ett och tänkte ett annat, därom var intet tvifvel, så mycket mera som sibyllans spådomar mer än en gång redan slagit in.»

* *
*

Om man nu sammanför, granskar och jämför dessa meddelanden om mamsell Arfvidsson, så finner man, att de äro hvarandra rätt motsägande och så knapphändiga, att man väl kan förstå de ofullständiga upplysningar om henne, som träffas i biografiska handböcker och med dem jämförliga verk. Ej ens den nya, omarbetade upplagan af *Nordisk familjebok* har mer att säga om henne, än att »hennes födelse- och dödsår samt släktförhållanden äro obekanta» och att hon på sin tid var mycket ryktbar samt »för sitt anseende hade att tacka samtidens böjelse för mysticism och sin egen genom spioneri högt uppdrifna kännedom om personers lefnadsförhållanden och karaktär». Beträffande hennes utseende, hvarom uppgifterna som vi sett växlat mellan mot hvarandra så stridande upplysningar som om en ofärdig och nästan lam gumma, ett högväxt och robust fruntimmer och en nära nog häxartad företeelse, torde man ej heller kunna komma till någon klarhet. Ehrensvärds väl något karikerade handteckning (sid. 15) är ej tillräckligt upplysande om hur mamsell Arfvidsson verkligen såg ut, och hennes antikiserade utstyrsel är knappast heller trogen. Att porträttet af Pasch föreställer henne, kan vara möjligt, men är ej bevisadt, och huruvida någon eller flera af Hilleströms spåkvinnebilder hänföra sig till henne, är mycket ovisst. Mästarens egen, i akademiens för de fria konsterna arkiv förvarade »beskrifning öfver de ämnen, som föreställas på alla taflor, som Hilleström sedan 1773 till och med 1810 målat i oljofärg» innehåller tyvärr ingen beskrifning utan är blott en ganska summarisk förteckning, med namnen på de afbildade personerna endast undantagsvis angifna. De till om-

kring ett tiotal uppgående taflorna med spådomsscener ledsagas sålunda, liksom de flesta af hans öfriga verk, blott af kortfattade upplysningar om hvad de föreställa, såsom t. ex. »en gumma, som i caffe spår 2:ne unga fruntimmers öden», »en gumma, som spår i handen på ett fruntimmer, och ett annat, som ser därpå», »en spåkvinna och 3:ne fruntimmer samt en präst, som oförmodadt inkommer och förebrår dem», o. s. v. Ingenstädes finnes sålunda antecknadt, att den spående gumman skall föreställa mamsell Arfvidsson, och detta är af många skäl ej heller troligt. Per Hilleström var ju mer genre- än porträttmålare, en, såsom hans förnämste biograf framhållit *), mästare särskildt i att måla intima hems- och familjeinteriörer samt scener ur hvardagslifvet, och man vet att till hufvudfigurerna i hans taflor mången gång hans hustru och dotter sutto modell och att bilderna ej föreställde några bestämda namngifna personer.

För öfrigt må erinras om, att i den beskrifvande förteckning, som nyss anförde författare bifogat sitt verk, endast en af spåkvinnebilderna hänföres till den ryktbara sibyllan, men med tvekan och antagligen blott på grund af någon med taflan förbunden tradition. Detsamma skulle emellertid med kanske lika mycket fog kunnat göras beträffande flertalet af de öfriga. Spåkvinnan har nämligen på alla de taflor, vi haft tillfälle taga kännedom om, med stor sannolikhet målats efter en och samma modell. Klädseln, attributen m. m. växla, men anletsdragen, uttrycket, ställningen äro ungefär desamma och visa, såsom tillförene antydts,

*) O. Sirén: *Per Hilleström d. ä. Väfvaren och målaren, hans lif och värk.* Stockholm 1900.

en gammal kvinna med ett borgerligt, nästan alldagligt, men vänligt och ganska humoristiskt utseende. Är det verkligen mamsell Arfvidsson, som Hilleström på detta sätt förevigat, så motsvarar hon nog ej den föreställning, som mången bildat sig om henne, men hon sprider i stället öfver spådomsscenerna en fläkt af rococons skälmska och skeptiska lifsåskådning. Det ligger också ett lekande behag öfver dessa ofta mycket färgrika dukar, som, äfven om de ej hafva något samband med mamsell Arfvidsson, äga ett stort kulturhistoriskt intresse. I dessa unga eleganta damer, som klädda i sidenrober med Watteauveck och engageanter, kappor med pälsbräm, plymagerade baretter o. s. v. besöka spåkvinnan, har konstnären på ett ypperligt sätt illustrerat den gustavianska kvinnan af värld, med en blandning af tro och tvifvel skattande åt tidens vidskepelse.

Men om vi sålunda ej kunna bilda oss någon tillförlitlig föreställning om mamsell Arfvidssons utseende, ha forskningarna angående hennes lokala tillvaro och de slutsatser, man af dem kan draga beträffande hennes lefnadsförhållanden m. m., utfallit gynnsammare.

Af de här ofvan lämnade uppgifterna om hvar hon bodde torde framgå som ett faktum, att hon höll till någonstädes i gränstrakterna mellan Johannes' och Ladugårdslands församlingar, och som sannolikt, att hon inom dem en eller par gånger bytte om bostad. Crusenstolpes utsago att denna var belägen mellan Ingemarshof och Bellevue kan emellertid affärdas såsom högst osannolik, redan på grund däraf att denna trakt på den tiden knappast var bebyggd utan utgjordes

SPÅKVINNAN.
Efter litografi, tillhörig generalkonsul Jean Jahnsson.

af träsk- eller skogsmarker, omväxlande med bergknallar och trädgårdsanläggningarna på Brovallshofs *) och Ingemarshofs ägor, men äfven därför att mantals- och taxeringslängderna för decennierna 1770—1800 eller den period, hvarunder mamsell Arfvidsson skall ha varit verksam, ej därom innehålla någon bekräftelse eller ens någon antydning.

Uppgifterna om att hon bodde vid någon gränd från Regeringsgatan eller i Johannes nära Drottninghuset eller vid Västra Humlegårdsgatan återstå således, och deras bestämda form samt ofta upprepade förekomst tala för deras sannolikhet. Vägen från denna till visshet har emellertid varit lång och mödosam och tillika beredt åtskilliga öfverraskningar, såsom efterföljande utredning torde ådagalägga.

Som utgångspunkt för efterforskningarna valdes uppgiften i berättelsen om Gustaf III:s och J. De la Gardies besök hos sibyllan, och denna i och för sig trovärdiga anvisning på en gränd vid Regeringsgatan, vann i tillförlitlighet genom följande i Dagligt Allehanda påträffade, den 11 februari 1786 under rubriken »Diverse Kungörelser» införda tillkännagifvande: **)

»Åstundas få veta hvarest mademoiselle *Arfvidsson* nu för tiden bor, emedan en af hennes gamla vänner oändligen gärna vill tala med henne; hon har förr bott vid Regeringsgatan uti en gränd; anhålles därför att hon med det första ville låta veta sitt hem-

*) Claës på Hörnet kallades äfven Brovallshof efter sin innehafvare Claës Brovall, hvilken hade varit kypare hos den på Ingemarshof residerande källarmästaren Ingemar Frodbom.

**) Förf. benäget meddeladt af arkivarien J. FLODMARK.

vist i detta Blad, ty det är rätt angeläget och rörer henne mycket själf.»

Om spåkvinnan hade svarat på denna anhållan, skulle hon ha gjort icke blott den gamla vännen utan äfven eftervärlden en stor tjänst, ty då hade frågan om hennes mystiska tillvaro varit lätt utredd. Men vare sig hon ej hade sett eller brytt sig om meddelandet, något svar tycks icke ha influtit i tidningen. Förmodligen fick dock vännen reda på henne, ty i Gustaf III:s Stockholm med dess jämförelsevis ringa storlek och fåtaliga befolkning var det lättare än i våra dagar att finna den man sökte, och trots grändernas eller bigatornas till Regeringsgatan rätt stora antal och bristen på adresskalendrar från det gustavianska tidehvarfvet ha äfven vi erhållit en mycket antaglig lösning af den invecklade frågan.

Enligt mantalslängden för 1780 och Jakobs församling bodde nämligen i huset nr 35 i kvarteret Jericho, d. v. s. på den tomt, som nu upptages af huset nr 19 vid Lästmakaregatan, mellan Regerings- och Norrlandsgatorna, en »jungfru Ulrica Arfvidsson», som med stor sannolikhet var identisk med den ryktbara spåkvinnan. I de berättelser om denna, där något dopnamn omtalas, uppgifves detta visserligen vara Anna, men det är att märka, att dessa berättelser äro de senare och af nyare datum, medan hon i samtliga äldre meddelanden, såsom Ehrensvärds, Adlerbeths, Schröderheims, Hamiltons m. fl., rätt eller slätt kallas mamsell Arfvidsson. Det ligger följaktligen nära till hands, att Anna är ett nyare påfund, måhända grundadt på någon tradition eller beroende på någon missuppfattning, men för öfrigt må erinras om, att namnuppgifterna i mantalslängderna o. s. v.

för äldre tider ofta äro felaktiga och ofullständiga och att hon således kanske hette både Ulrica och Anna.

Den närmaste åtgärden med ledning af uppgiften 1780 var att söka följa Ulrica Arfvidsson tillbaka i tiden, för att därigenom utreda hennes familjeförhållanden, förändringarna i hennes lokala tillvaro o. s. v., och till en början erhölls den upplysningen, att hennes bosättning i kvarteret Jericho måtte ha ägt rum år 1774 eller 1775. Hon omtalas nämligen som boende där för första gången i Jakobs församlings husförhörsböcker för sistnämnda år. Men hvarifrån kom hon till Jericho? Antagligen direkt från staden mellan broarna, ty i mantalslängden för år 1770 upptages boende i huset nr 64 i södra och västra kvarteret, d. v. s. i nuvarande nr 4 vid Stora Gråmunkegränd, och hos sin moder mästerkocksänkan Anna Catharina Arfvidsson dottern Ulrica, hvars ålder, 36 år, alldeles passar ihop med den för Jericho-mamsellen uppgifna tio år senare. De bägge fruntimren, hvilka i sin tjänst hade en gammal piga vid namn Maja Persdotter, bebodde ensamma det lilla af blott två våningar med två rum i hvardera bestående huset, som änkan Arfvidsson tycktes äga, men hvarom anteckningen »egendomen har väl skuld, men man vet ingen underrättelse därom» kräfde en närmare undersökning. För detta ändamål rådfrågades först den inför Nedre Borgrätten förrättade bouppteckningen efter mästerkocken Arfvidsson, som bar dopnamnet Arfvid och afled den 4 december år 1767, och i handlingen erhölls följande upplysningar, innehållande en ny gåta att lösa angående mamsell Arfvidssons mystiska förhållanden.

Efter den vanliga ingressen meddelas nämligen,

hur bouppteckningen ägde rum till rättelse för mästerkockens änka, »dygdesamma hustru Catharina Burgin och mannens närmaste arfvinge, som är hans broder borgaren och slaktaren Axel Arfvidsson, hvilken ehuru han berättades vara om samma förrättning tillsagd, likväl ej kom tillstädes, utan var mästerkocken vid kungl. hofvet Christian Wilhelm Severin närvarande, som med den aflidnes begrafning haft besvär och därom dragit försorg. Egendomen, hvaraf minsta delen fanns hos änkan och det öfriga uti mästerkocken Arfvidssons kvarter på Ladugårdslandet, hvarest han i några år varit boende och hållit enskild hushållning, uppgafs dels af änkan, dels af hans hushållerska jungfru Ebba Ehrencrook.»

Makarna Arfvidsson hade således inga barn, eftersom mannens broder nämnes som arfvinge, jämte änkan. Men i redogörelsen för ställningen i boet, bland hvars tillgångar huset vid Stora Gråmunkegränd upptages med ett värde af 4,000 d. kpmt. och hvars behållning uppgick till något öfver 6,000 d. kpmt., finnes bland afgående poster enligt änkans uppgift antecknadt:

»dottern har att fordra för utlagda penningar till sorgkläder 200 d. kpmt.;

d:o för obetalda contributioner 126 d. kpmt.;

likaledes har dottern att fordra sitt innestående fädernearf, 1,397 d. kpmt., 30 sk., enligt Justitie Collegii och förmyndare-kammarens inventarium af den 16 januari 1739.»

Af dessa uppgifter kan man sluta sig till, att Ulrica ej var mästerkocken Arfvidssons dotter, utan med all sannolikhet dotter af hans hustru i ett föregående gifte, och detta bekräftas i bouppteckningen

efter den sistnämnda, hvilken afled år 1771. Däri omtalas nämligen, att änkan Arfvidsson förut varit gift med vaktmästaren vid Generalförråds-kassan Erik Lindborg och att hon med honom hade en dotter Ulrica, som efter moderns giftermål med Arfvidsson — den 17 maj 1740 — och sedan hon hunnit myndig ålder antog styffaderns namn. I 1760 års mantalslängd kallas hon sålunda uttryckligen Arfvidsson.

Beträffande mannen Arfvidsson må vidare nämnas, att äfven han, som först var köksdräng, sedan kocksbetjänt, så kunglig kock och slutligen mästerkock vid k. köket, varit gift en gång förut, nämligen med fataburspigan Annicka Lindgren, och att han med henne hade en son vid namn Axel. Änkan Lindborg, f. Burgin, som var åtskilliga år äldre än sin andre man, hade ej mer än dottern Ulrica i första giftet och inga barn i det andra, hvilket bör ihågkommas såsom stridande mot de i det föregående, i Heurlins och Hanna Löfbergs berättelser, omnämnda uppgifterna om att mamsell Arfvidsson skulle ha varit Anders Warnborgs moster.

Genom giftet med änkan Lindborg blef mästerkocken Arfvidsson ägare af huset vid Stora Gråmunkegränd, och makarna voro boende där under 1740—1760-talen, men måtte ej ha dragit jämt, eftersom mannen de senare åren af sitt lif, såsom förut nämnts, separerade sig och hade eget hushåll på Ladugårdslandet.

Af den nu lämnade utredningen, som jämte mantals- och taxeringslängderna och respektive bouppteckningar grundats på k. hofförsamlingens dop-, vigsel- och dödböcker, framgår sålunda, att mamsell Arfvidsson egentligen hette Lindborg, att hennes dopnamn var Ulrica och icke Anna, att hennes föräldrar voro vakt-

mästaren Erik Lindborg och Anna Catharina Burgin, att hon ej hade några syskon utan blott en styfbroder (som afled vid unga år), att hon var född 1734 eller 1735 och att hon vid moderns död utom sitt fädernearf blef ägarinna af omkring 4,000 d. kpmt.

Ulrica Arfvidsson utgick sålunda från ett välbärgadt hem och hade antagligen erhållit en vårdad uppfostran. Bland kvarlåtenskapen efter hennes fader upptages en liten boksamling, som innehållande åtskilliga planschverk, historiska skrifter, andaktsböcker och skolböcker m. m. tyder härpå, och möjligen hade läsningen af sådana verk som »Paulini Gothi Gyldene Clenodium», »Then Bibliska Lustgården», »Guds verk och hvila», »Svedbergs dödstankar» m. fl. inflytande på den unga kvinnans själslif och längre fram förmedlade hennes intressen för mysticismen.

Efter moderns frånfälle försålde Ulrica Arfvidsson huset vid Stora Gråmunkegränd och flyttade som förut nämnts till Jakobs församling.

När Ulrica Arfvidsson valde sin bostad vid Lästmakaregatan, berodde detta antagligen därpå att hon sedan gammalt var bekant med husets ägare, mästerkocken vid k. hofvet Carl Harelius, som varit en af hennes faders kamrater. Oafsedt andra förmåner kunde hon ju af honom också ha nytta genom de meddelanden, han på grund af sin befattning och beröring med lakejer och andra betjänte vid slottet var i tillfälle att lämna om hvad som hände och tilldrog sig på högsta ort och i de förnäma kretsar, bland hvilka hon räknade sina bästa kunder. Med bosättningen vid Lästmakaregatan tycks nämligen hennes verksamhet som sibylla

egentligen ha börjat, för att inom kort blifva allt mer och mer uppmärksammad och bereda henne en god utkomst. I mantalslängden för 1780 finnes sålunda antecknadt, att hon skattade för öfverflöd och i sin tjänst hade två pigor, af hvilka den ena var gamla Maja från barndomshemmet och den andra ett mycket märkvärdigt fruntimmer med namnet Adotia, som var hos henne redan år 1775 men då kallades Adrophia och till hvilken vi få anledning att återkomma.

Vid Lästmakaregatan befann sig Ulrica Arfvidsson i en omgifning, som uppenbarligen mycket bra passade för hennes yrke. Den ännu i dag ganska tysta, men efter sänkningen af den förut branta backen nedåt Norrlandsgatan och genom närheten till de nyöppnade trafiklederna mellan öfre Norrmalm och Ladugårdslandet allt mer använda gatan var säkerligen ännu tystare och ensligare under den gustavianska tiden, och spåkvinnan kunde där ganska obemärkt taga emot sina besökande. Härtill bidrog äfven att de öfriga invånarne i mästerkockens hus tyckas nästan ha varit valda med särskild hänsyn till att deras mystiska granne skulle få vara så litet observerad som möjligt. De utgjordes nämligen hufvudsakligen af gamla blinda och lytta fruntimmer, såsom mamsell Britta Ryss, som hade slag i ena sidan, den blinda mamsell Keijser med ofärdiga pigan Stina Eckell m. fl. Kvarteret Jericho, liksom de angränsande kvarteren, beboddes för öfrigt mest af småborgare och ämbetsmän m. fl. tillhörande medelklassen, men saknade ej heller förnämligare invånare. Sålunda bodde i hörnet af Lästmakare- och Regeringsgatorna presidenten, grefve Carl Wilhelm von Düben, och ett stycke längre ner vid sistnämnda gata den

vackra och ryktbara grefvinnan Meyerfelt, som man af flera skäl kan misstänka tillhörde spåkvinnans kundkrets.

Af en eller annan anledning tyckes emellertid mamsell Arfvidsson ej hafva trifts i kvarteret Jericho, ty år 1784 eller 1785 hade hon, såsom också framgår af det ofvan anförda tillkännagifvandet i Dagligt Allehanda, flyttat från Lästmakaregatan och träffas enligt taxeringslängden för 1786 i huset nr 24 i kvarteret Torkan, d. v. s. vid Johannes Östra Kyrkogata (nuvarande Johannesgatan). Uppgiften i texten till Dahlströms »Spådomen» att hon bodde i närheten af Drottninghuset är således riktig. *) I detta hus stannade hon till 1788, men följande år befinnes hon hafva flyttat till nr 23 i samma kvarter, i hörnet af Johannes Östra Kyrkogata och Bödelsbacken, och tycks då fortfarande ha varit i goda omständigheter. Hon skattade nämligen för sidens bärande och annat öfverflöd och hade en tjänarinna, nu kallad Adrecka Dordi (förkortning af Dorothea?), men på grund af åldersuppgifter och andra omständigheter utan tvifvel densamma som det föregående decenniets Adotia.

Tio år senare eller år 1800 bodde Ulrica Arfvidsson ännu kvar i sistnämnda hus, men då hade förhållandena väsentligt förändrats, ty både om henne och den ålderstigna pigan, som nu rätt och slätt kallas Dorothea, står i mantalslängden antecknadt, att de voro »orklösa och utfattiga».

---

*) Det i samband därmed lämnade meddelandet, att det var på samma plats, "som det s. k. läsaretemplet nu (1861) är beläget", har afseende på det hus (nr 14), där C. O. Rosenius, den bekante utgifvaren af tidningarna *Pietisten* och *Stockholms Missionstidning*, bodde.

I dessa mantals- och taxeringslängdernas torra och knapphändiga uppgifter kan man läsa antydningar om ett bittert lifsöde och kanske äfven om spådomskonstens dekadans. Den ryktbara, af den gustavianska societeten under ett par decennier så lifligt uppmuntrade, i siden klädda sibyllan träffas vid det nya seklets ingång lefvande i armod, gammal — hon var 1800 i sitt 65-te år — och glömd, i en säkerligen torftig lägenhet bland de små och ruckliga husen på höjderna i Johannes, på den tiden och länge ett af Stockholms fattigkvarter. »Orkeslös och utfattig», hade hon tydligen ej kunnat spara eller lägga ihop något af de rika inkomsterna under välmaktens dagar, och det är mycket troligt att gummorna i Ulrika Eleonoras närbelägna barmhärtighetsinrättning lefde under ljusare förhållanden.

Anledningarna till mamsell Arfvidssons förändrade villkor kunna ju ha varit många; men det är möjligt, att den mest verkande faktorn fanns däri att spådomsväsendet efter Gustaf III:s bortgång kommit ur modet i Stockholm eller att mamsell Arfvidsson hade fått nya, i konsten mer förfarna medtäflarinnor. Äfven till Sverige hade ju vid denna tid ryktet hunnit om den märkvärdiga mademoiselle Lenormand*), som i Paris hade öppnat en spådomsbyrå och genom sin underbara förmåga att spå i kort kunde glädja sig åt ett stort tillopp af besökande och uppmuntran af själfva Joséphine

*) *Marie Anne Adélaide Lenormand*, f. 1772, d. 1843, hade vid Rue Tournon sin spådomsbyrå, som under 40 års tid var mycket besökt, särskildt af den högsta Parisersocieteten. Tre gånger satt hon i fängelse för indiskreta afslöjanden, 1809—1814 var hon förvisad från Frankrike, rådfrågades ofta af den åt mysticismen hemfallne kejsar Alexander I. Dog glömd, men efterlämnade en förmögenhet af nära en miljon francs.

Beauharnais, förste konsulns gemål. Var detta obekant för mamsell Arfvidsson, eller hade hon icke förmåga eller krafter nog att följa exemplet, icke lust att öfvergifva kaffesumpen, med hvars tillhjälp hon så framgångsrikt afslöjat så många af sina medmänniskors öden, men som kanske nu hade mistat sin kredit?

Helt visst var det också med sorgsna tankar, som den gamla spåkvinnan såg det nya seklet ingå och skådade framåt den ovissa tid, hon ännu hade kvar att lefva. Underrättelserna från yttervärlden, som hon antagligen fortfarande följde med lifligt och vaket intresse, voro ju allt annat än glada och uppmuntrande, och hennes omgifning tycks ha varit den sorgligast tänkbara. Öfverallt armod och elände, ej blott i de talrika kojor och ruckel, som mest fyllde kvarteren kring Johannes gamla kyrka och kyrkogård, utan äfven i de större och rymligare husen. Så måtte bryggaränkan Wiers gård i kvarteret Wäderkvarnen ha varit ett riktigt fattighus, där en mängd utarmade och urspårade män och kvinnor voro inhysta, och säkerligen hade mamsell Arfvidsson rika anledningar att grubbla öfver ödets växlingar, när hon bland hjonen i Wier'ska huset iakttog eller hörde talas om personer, som sett bättre dagar och hade tillhört samhällets öfre lager. En och annan ibland dem hade kanske af henne under hennes lysande period fått sitt horoskop ställdt, men ej satt tro till och låtit varna sig af förutsägelserna, såsom t. ex. grefve Gabriel Oxenstierna af Croneborg, hvilken i ungdomen varit en glad, ja kanske alltför glad, kornett vid Lätta lifdragonerna, men nu efter många hårda öden som afskedad korpral vid Lifgardet bodde i ett af Wier'ska gårdens kyffen.

Den 30 januari 1800 drabbades mamsell Arfvidsson af sorgen att förlora sin trotjänarinna, och nu får man ändtligen — i församlingens begrafningsbok — klara uppgifter om hvem denna var och hvad hon egentligen hette. Adrophia, Adotia och Adrecka Dordi voro nämligen förvrängningar af *Adrottja* — »piga från Marocco, turkinna, här döpt, kommen från Tyskan, 75 år gammal, död i vattusot, begrafven på Johannis kyrkogård den 3 februari af magister Lüdeke» (den bekante, framstående kyrkoherden i Tyska församlingen). Detta är ju intressanta upplysningar och ett så att säga mycket lämpligt supplement till spåkvinnans mystiska historia; denna gamla kvinna från ett främmande land, en af dessa många egendomliga individer af utländsk nationalitet, som funnos i det gustavianska Stockholm, var ju alldeles särskildt ägnad att förhöja intrycket af mamsell Arfvidssons hemlighetsfulla verksamhet och öka det till fantasien talande i hennes omgifning. Tyvärr föreligga dock inga uppgifter om hvem Adrottja egentligen var och hur hon hade kommit i sibyllans tjänst. Första gången hon nämnes i denna var 1775, men hvilka voro hennes föregåenden? Ja, detta är en fråga, som väl aldrig skall tillfredsställande kunna besvaras, men man kan ju tänka sig, att hon var någon förrymd slafvinna eller haremsdam, som hamnat i Stockholm med något af de talrika fartyg, hvilka under frihetstiden underhöllo förbindelserna mellan Sverige och Orienten, Barbareskstaterna och Medelhafsländerna, och så kommit i beröring med mamsell Arfvidsson genom dennas förbindelse med hofvet, där mycket egendomligt folk gick ut och in.

Med år 1800 försvinner Ulrica Arfvidsson ur man-

tals- och taxeringslängderna, och då hon ej kunnat anträffas i vare sig Johannes' och Ladugårdslands församlingars dödböcker eller i de i Stockholms rådsturätt förvarade allmänna dödlistorna för 1800-talets två första decennier, synes det antagligt, att hon efter sin tjänarinnas frånfälle flyttade från hufvudstaden. Möjligt är äfven, att hon slutade sina dagar på något af stadens fattighus. Vi ha emellertid ej lyckats fastställa hennes dödsår och ej heller kunnat bekräfta Jenny Brns uppgift att spåkvinnan mamsell Arfvidsson — vare sig hon nu var vår Ulrica eller någon annan — fick sitt sista hvilorum på Ladugårdslands kyrkogård. Det sista skedet af hennes lefnadssaga är sålunda höljdt i dunkel.

* * *

Härmed skulle nu mamsell Arfvidssons historia kunna afslutas; men det återstår att skärskåda berättelserna om att hon bodde vid Västra Humlegårdsgatan. För egen del anse vi visserligen den här ofvan lämnade utredningen af hennes identitet med Ulrica Arfvidsson afgörande och att hon sålunda aldrig hade sin bostad vid nyssnämnda gata. Men en så allmänt omfattad sägen som den om hennes stuga kan ej affärdas utan en redogörelse för de personer, som verkligen bebodde densamma, och en undersökning af huruvida någon af dem dolde hennes mystiska person under något annat namn. Någon som hette Arfvidsson fanns nämligen icke bland vare sig stugans ägare eller hyresgäster under hela den tidrymd, hvarom här är fråga.

Beträffande ägarne upplyser den i statsingeniörskontoret förvarade designationen, att tomten nr 21 A. i kv. Träskfloden, hvarå stugan var belägen, innehades

år 1732 af gardeskarlen Erik Söderman, 1747 af assistenten E. Brovall, 1756 af trädgårdsmästaren E. Lindbom, därpå af hofkamreraren Friedrich Gröning och åren 1768 och 1788 af murgesällen Carl Lind hvilken som förut nämnts försålde den till Timmermansorden. Sedan denna år 1796 upplåtit samtliga lägenheterna på tomten åt sitt från Träskängen delvis flyttade hospital, bodde i gården inga andra än hospitalshjonen och deras sköterska, och det måste sålunda ha varit före 1796, som mamsell Arfvidsson skulle ha bott i stugan. Att hon, enligt F. Heurlins uppgift, också skulle varit dennas ägarinna, är såsom framgår af de nyss lämnade ägouppgifterna omöjligt. Någon kan emellertid invända, att hon kanske var murgesällen Linds hustru, men denna var 1780 blott 26 år gammal och kan följaktligen ej identifieras med en spåkvinna, som allmänt redan vid denna tid uppgifves ha varit åtskilligt till åren. För öfrigt tycks Lind redan i slutet af 1770-talet ha flyttat från gården och hyrt ut den, ty i mantalslängden för 1780 uppgifves han jämte de sina vara boende i kvarteret Nedre Vätan i Johannes församling.

Det återstår sålunda att söka mamsell Arfvidsson bland hyresgästerna i gården under perioden 1780—1796, och man har då att välja bland följande i afseende på åldern passande fruntimmer, som kunna tänkas ha representerat hennes alibi:

ryttareänkan Sara Engman,
fru Kallberg,
volontärshustrun Helena Wiberg, och
murdrängsänkan Catharina Rosenström.

Den förstnämnda af dessa hade hos sig inneboende 4 gifta och 2 ogifta soldater, hvadan hon utan

vidare torde kunna lämnas ur räkningen. Fru Kallberg bodde tillhopa med sin man, som var gardesrustmästare, och sina två döttrar, och fru Wiberg hade visserligen sin man vid armén i fält, men delade bostaden med en sluproddare och en vinskänk. Äfven dessa damer kunde således ej gärna tänkas ha haft tillräckligt med utrymme eller frihet i tillvaron för att »fara med spådom, signeri och annan vidskepelse», åtminstone såsom näring. Änkan Rosenström synes däremot mer antaglig. Hon brukade siden, hvilket tyder på, att hon befann sig i bättre ekonomiska villkor, än hvad förhållandet vanligen är med murdrängsänkor, och åldern, 60 år 1780, passade ju också bra för en spåkvinna. Men hon bodde i gården endast under åren 1780—82, ty i taxeringslängden för 1783 befinnes hon hafva flyttat till Johannes församling, och då berättelserna om mamsell Arfvidssons tillvaro i stugan hufvudsakligen sammanfalla med slutet af 1780- och början af 1790-talet, kan ej heller änkan Rosenström ha varit den riktiga.

Hur skall man förklara dessa negativa forskningsresultat, särskildt i förhållande till Anders Warnborgs berättelse och hågkomster, hvilka med stor sannolikhet legat till grund för Heurlins och Jenny Brns m. fl. meddelanden? Antingen måste man tänka sig, att mamsell Arfvidsson verkligen bodde i stugan vid Västra Humlegårdsgatan, fastän vi ej lyckats därför erhålla några bevis, eller att Warnborgs uppgifter, trots deras bestämda form, voro uppdiktade eller beroende på någon förväxling. Det senare synes mest sannolikt. Man bör ihågkomma att Warnborgs berättelse upptecknades många år efter hans död samt i tredje hand och till denna meddelades af en person, blinde

Jansson, om hvars förmåga att rätt uppfatta och återgifva hågkomsterna man kan hysa berättigade tvifvel. Vidare synas Warnborgs familjeförhållanden, ehuru det ej lyckats oss att fullständigt utreda dem, gifva vid handen, att han ej hade någon moster och i alla händelser ingen sådan med namnet Arfvidsson. Hans moder, som år 1800 omtalas såsom omgift med en murgesäll Johan Mengdel, hette nämligen Catharina Willing. Hon hade förut varit gift med vaktmästaren Lars Warnborg och hade med honom utom sonen Anders en son, som hette Lars och var plåtslagaregesäll, och en dotter, Anna Catharina. Änka äfven efter Mengdel, afled hon i oktober 1807, och enligt den efter henne i början af följande år förrättade bouppteckningen ägde hon den med ett trähus bebyggda tomten nr 12 i kvarteret Träskfloden, således ej långt ifrån den märkvärdiga stugan i nr 21 A. Det är ju mycket sannolikt, att invånarna i kvarteret voro nära bekanta, och om Anders Warnborg kallade gummorna i granngården moster, så följde han blott det fordom allmänna bruket, då särskildt i de bredare samhällslagren »moster» var den vanliga benämningen på äldre fruntimmer, vare sig dessa voro anförvanter eller icke. Att någon af dessa gummor eller mostrar idkade spådomskonsten, är vidare mycket antagligt, och så blef det lätt att omgifva denna gumma med en märkvärdighet, som kanske ej af Warnborg själf men af hans eftersägare och på det vanliga sättet vid ryktens och sägners utläggning och vandringar sattes i samband med den ryktbara mamsell Arfvidsson. En bekräftelse på detta antagande finnes däri att Jenny Brn i sin här ofvan återgifna berättelse (sid. 72) omtalar hur en

annan spåkvinna bodde i mamsell Arfvidssons stuga — en uppgift, som vi emellertid ej funnit anledning att närmare undersöka.

Svårare att förklara är lokaluppgiften i Jenny Engelkes berättelse om Nordforss' besök hos mamsell Arfvidsson, men äfven den saknar berättigande så länge man ej faktiskt kan bevisa, att något fruntimmer med namnet Arfvidsson bodde i stugan eller ens i hela kvarteret Träskfloden.

Ett indirekt bevis för att mamsell Arfvidsson ej bodde där sägnen oftast lokaliserat henne finnes i Timmermansordens för ett par år sedan utgifna minnesskrift med anledning af ordens 150-års-jubileum. I den intressanta och sakrika historiken öfver ordens fastigheter, Eriksberg och egendomen vid Västra Humlegårdsgatan m. fl., omtalas visserligen mamsell Arfvidsson i samband med den sistnämnda, men på ett så sväfvande sätt, att det är lätt att se, hur den gamla traditionen och inga faktiska uppgifter därför legat till grund. Funnes i ordens fastighetshandlingar verkligen exakta meddelanden om att mamsell Arfvidsson »under senare hälften af 1700-talet» bebott gården nr 21 A, så hade man väl ej försummat att bestämdt anföra desamma.

I det vi sålunda ej kunna tillmäta Anders Warnborgs berättelse och de därpå grundade skildringarna någon faktisk betydelse, må dock erkännas, att de äga intresse som exempel på hur beträffande Gamla Stockholm sambandet mellan märkvärdigare individer och deras lokala tillvaro ofta hvilar på lösa grunder. Särskildt synes detta vara förhållandet för det gustavianska tidehvarfvet. Hur har ej den nyare forskningen t. ex. beriktigat många uppgifter om Bellmans lif och varelse,

om många af den gustavianska societetens och teaterväridens medlemmar, om den ryktbara Sophie Hagman, som ej bodde i den vackra våning vid Salviigränd, hvilken än i dag förbindes med minnet af hennes älskvärda person, o. s. v.

En annan oriktig sägen om mamsell Arfvidsson må också påpekas, nämligen att hon skulle ha varit af finsk nationalitet. Här ofvan har visats att föräldrarna voro hemma i Stockholm, och den ofta förekommande uppgiften att hon var finska måste följaktligen bero på den gängse föreställningen om att spådomskonsten liksom trolldom i allmänhet företrädesvis omhuldas och utöfvas af finskor. För säkerhetens skull ha vi dock forskat i de redogörelser, som finnas om släkter af finskt ursprung med namnet Arfvidsson i Stockholm, och det såg ganska lofvande ut, då vi i Klerckerska samlingarna i k. biblioteket i en sådan genealogi anträffade ett fruntimmer med anteckningen »barnlös trollpacka». Men vid närmare påseende befanns hon ej vara mamsell utan heta Helena Öberg, vara gift med en Arfvidsson (Werre) och född vid den tidpunkt, då den riktiga mamsell Arfvidsson redan var en ryktbar sibylla.

Denna ryktbarhet, som hos eftervärlden såsom vi sett mest bevarats i mer eller mindre fantasirika skildringar, måtte under mamsell Arfvidssons lifstid, oafsedt den uppmuntran, hon rönte af sina kunder, ha skänkt henne äfven glädjen att få lära andra sin konst och sålunda betrygga dess framtida bestånd. Man träffar nämligen en och annan uppgift om att hon hade lärjungar, och en bland dessa, den i kort och kaffe spående fru Ulrika Lundberg, som bodde

vid Prästgatan tyckes ha varit lika skicklig och fjärrskådande som lärarinnan. Sålunda berättar hofmarskalken, frih. J. O. Nauckhoff i sina memoarer*) hur hans hustru en gång i oktober 1822 begaf sig inkognito till fru Lundberg för att få erfara något om framtida öden.

»Efter någon väntan på ledighet fick hon företräde; frun befanns till åren och af ett afskräckande utseende. Min hustru tog plats och afhörde följande: 'Fruntimret är gift, hennes man är vid krigsståndet — han är nu borta och reser med någon förnäm herre och får därunder löfte om en bättre plats (detta inträffade, ty jag undfick verkligen under vistandet i Kristiania konungens löfte om Västmanlands regemente, som då var ledigt; löftet gick ock så i fullbordan, att jag i utbyte fick Lifbeväringsregementet). Fruns man får en syssla, som ger honom hoflivré och ekipage och fria rum uti en backe midt emot slottet (gick fullkomligt i verkställighet, när jag år 1837 emottog chefsbefattningen öfver hofekonomien och till bostad fick mig upplåtet det vid slottsbacken belägna öfverståthållarehuset, som icke begagnades af baron Edelcrantz). Fruns man utbyter svärdet mot pennan (jag lämnade 1832 definitivt armén och blef landshöfding i Blekinge). Frun skall icke släppa sin man med mindre han söker vidare, så får han slutligen ett godt brödstycke af denna kungen; snart därefter dör gamle kungen och då blir det en förskräcklig röra med allting — men den som då har något, får behållat. Fruns man hade skolat ärfva en stor egendom, men hans far förlorade den genom process (inträffade på Näsbyholm). Han

*) I *A. Ahnfelts Ur svenska hofvets och aristokratiens lif;* d. II.

får dock tillbaka egendomen, men det sker också genom process, sedan flera förut dött undan'».

Kanske man får sammanställa denna fru Lundbergs och andra elevers till mamsell Arfvidsson verksamhet med det lifliga intresse för spådomsväsendet, som under midten af 1800-talet rådde i Stockholm och hvarom åtskilliga publikationer, förknippade med den gustavianska sibyllans namn eller minne, bära vittne. Jämte den förut omnämnda »Spåkonstens hemligheter» må bland dessa skrifter nämnas »Trefnadens källa eller konsten att roa sig och andra», hvars första afdelning utgöres af »Spåkonsten eller mamsellerna Arfvidssons och Lenormands afslöjade hemligheter», »Den skickliga spåkvinnan. Efterlämnade anteckningar af en på sin tid utmärkt ryktbar profetissa» och »Sibylla, den sanna spåkvinnan, eller ödets nyaste profet, hvari spåkonsten genom 32 kort så tydligt visas, att hvilken som helst kan inom kort tid utöfva densamma. Ett föremål för nyfikenheten, ett tidsfördrif för enslingen, en tröst för lidande, en rådgifvare för älskande och förälskade». Det är ju också möjligt att dessa och andra handböcker spela en roll i det ännu i dag florerande spådomsväsendet och att det sålunda på sätt och vis är mamsell Arfvidsson, som lyckliggör äfven det nutida Stockholms societetsdamer och självförsörjande fruntimmer, när de vilja utröna framtida öden.

Skattgräfningen vid Österlånggatan.

EN februaridag år 1784 iakttogo invånarne vid Österlånggatan några vandrare, som skyndsamt begåfvo sig till det midt emot Pelikangränd belägna huset och efter att ha växlat några ord med en vid detsamma tydligen som vakt eller på utkik stående person inträdde genom porten. De voro uppenbarligen angelägna om att ej bli igenkända, ty de hade hattarna djupt nerdragna och voro iklädda fotsida kappor med uppslagna kragar. Samtidigt infunno sig några andra, på samma sätt utstyrda män i huset genom dettas andra, vid Baggensgatan och midt emot Persiljegränd (nuvarande Tyska skolgränd) belägna ingång. I allt var det sex à åtta personer, som sålunda sammanträffade, och man undrade storligen öfver hvad som nu var på färde, ty de besökande voro tydligen herremän och tillhörde ej gränderna och brinkarnas vanliga publik, åtminstone ej vid dagsljus. Och nyfikenheten stegrades, eftersom huset i fråga, som sträcker sig tvärs

genom kvarteret Perseus och i våra dagar bär n:r 23 vid Baggensgatan och n:r 24 vid Österlånggatan, sedan gammalt var beryktadt som spökhus och sades ha stora skatter förborgade i sina källare. Det låg ju nära till hands att sätta dessa sägner i samband med de ovanliga gästernas besök, och det skulle också snart visa sig, att man hade gissat rätt. De nämnda herrarne voro nämligen hertigen af Södermanland och några af hans intima vänner och meningsfränder i de ockulta vetenskaperna, och de hade infunnit sig för att med bistånd af högre makter söka bringa i dagen de fördolda skatterna, ett arbete, som skulle sysselsätta dem flera månader både detta och följande år.

Ehuru blott ett fåtal personer voro invigda i saken och hela proceduren omgafs med stor hemlighetsfullhet, fick dock samtiden snart reda på hvad som förehades, hvarom åtskilliga vittnesbörd finnas bevarade såväl i tryck som i arkivens brefsamlingar och dagboksanteckningar. Äfven några af senare tiders författare, såsom Schinkel-Bergman och O. P. Sturzen-Becker, ha ägnat den uppseendeväckande och för den gustavianska mysticismen så belysande episoden uppmärksamhet, och särskildt är den sistnämndes rätt utförliga, för nära femtio år sedan publicerade redogörelse *) af intresse. Emellertid har sedermera ett och annat nytt framkommit, som här nedan skall meddelas; men dessförinnan torde några upplysningar om den lokala miljön för och den ledande själen i skattgräfningen löjtnant Henrik Gustaf Ulfvenklou ej sakna berättigande.

*) I uppsatsen *Henrik Gustaf Ulfklo, mystiker under Gustaf den Tredje.* — Svensk månadsskrift för fri forskning och allmän bildning. H. 12. Göteborg 1864.

Om husets vid Österlånggatan ålder föreligga i de källor, som stått författaren till buds, inga uppgifter, men det lider intet tvifvel om, att åtminstone dess solida källare och grundmurar äro mycket gamla, d. v. s. tillkomna under 1500-talet, kanske redan under medeltiden. Det är också högst sannolikt, att huset fordom utgjordes af två skilda fastigheter, hvilket äfven bestyrkes däraf att det i mantalslängderna från 1700-talet upptages under två nummer, och att af dessa huset vid Baggensgatan var det äldsta. Antagligen vette detta, liksom förhållandet enligt grefve F. U. Wrangels utredning *) var med den närbelägna s. k. Papistekyrkan eller det gamla Keithska huset, med sin baksida mot den gamla stadsmuren, hvilken löpte fram utmed den nuvarande Österlånggatans inre del, och när sedan stadsmuren nedrefs, tillkom det med huset vid Baggensgatan sammanbyggda huset vid Österlånggatan. Detta senare har nu fyra våningar utom bottenvåningen, medan det förra har blott två, och fastän hela komplexet, såsom fallet är med de flesta gamla hus i staden mellan broarna, i nyare tid fått fönstren upphuggna och förstorade och antagligen blifvit tillbyggdt åt Österlånggatan, äro stommen och murarna de ursprungliga, hvilket framgår af de senares tjocklek, trappuppgångarnas gestaltning och anordning o. s. v.

På 1760-talet och under de närmast följande decennierna ägdes huset af en sjökapten vid namn Magnus Ahlström, som ofta förekommer i tidens rättegångshandlingar och måtte ha varit en krångelmakare och

---

*) *Stockholmiana.* Ny upplaga. Sthm 1912.

rätt betänklig individ. Själf bodde han vid Kaptensudden på Djurgården, möjligen för att ej vara alltför nära sina hyresgäster i staden, med hvilka han synes ha lefvat på allt annat än god fot. Rådsturättens protokoll bevara nämligen talrika vittnesbörd om hur Ahlström på offentlig auktion lät försälja diverse persedlar, som hans hyresgäster pantsatt för ogulden hyra. Än var det hofskräddaren Olof Höök, som sålunda miste en »fruntimmerspäls af broscheradt sidentyg» och ett kattunstäcke, lämnade som säkerhet för tillsammans 200 daler kpmt., än var det sjömannen Castelin, eller hökaren Hofdahl, eller traktören Dahlström m. fl., som råkat i liknande förlägenhet och måst finna sig uti den hårdhjärtade kaptenens tillvaratagande af sin rätt. Kommer så till, att Ahlström upplät en del lägenheter åt sådana fruntimmer, som Bellman plägade benämna nymfer, så kan man väl förstå, att både Ahlström och hans hus ej åtnjöto det bästa anseende.

Om Ahlströms person och lefnadsförhållanden äro upplysningarna för öfrigt ganska knapphändiga, men det synes mycket sannolikt, att han var identisk med den skeppare Ahlström, som för sin »ovettiga trut» allmänt kallades »Ottomaniska porten» och hvars minne finnes bevaradt i följande anekdot i samband med den bekante riksdagsmannen, borgmästaren i Arboga Renhorn. Denne, som var en arger karl, förordnades af ständerna till åklagare mot Brahe och de öfriga sammansvurne år 1756 och yrkade på dem med mycken stränghet förlust af lif, ära och gods. För sitt omak erhöll Renhorn 6,000 plåtar, men blef snart sjuklig och började begagna vattnet vid Djurgårdsbrunn. En dag bjöd han alla brunnsgästerna på kalas utom skep-

paren Ahlström, hvilket så grämde denne, att han följande dag begärde brunnsrätt öfver Renhorn. Därvid upprepade Ahlström Renhorns eget votum mot Brahe och de öfriga dömde och yrkade för honom samma straff. Häröfver blef Renhorn så förargad, att han reste hem, men fick feber och dog efter några dagar. *)

Som ägare af huset vid Österlånggatan kunde Ahlström naturligtvis ej bli i okunnighet om de med detsamma förbundna sägnerna, att en förtrollad prinsessa där hade sitt hemvist och att skatter voro nedgräfda i källrarna, och vare sig han nu hade tröttnat på sina mödor och obehag som hyresvärd, eller hans spekulativa ande hoppades på en god affär; men i juli månad 1767 tycks han ha beslutit sig för att försälja fastigheten och införde för detta ändamål i Bihanget till Stockholms Posttidningar n:o 58 sagda år följande tillkännagifvande:

»Här i staden emellan Österlång- och Baggensgatorna äro tvänne sammanbyggda hus sub n:ris 129—131 och 142, hvilkas tjocka murar samt mångfaldiga källrar och hvalf med mera, så väl som gamla tryckta klosterbeskrifningar, nogsamt utvisa, att dessa husen före reformationstiden varit nunnekloster, och af allmänt rykte är bekant, att i och under dessa gamla klosterhusen skall innan den lutherska läran här i riket infördes uti åtskilliga källrar och hvalf därstädes stora skatter af guld och silfver vara insatte och hvalfven igenmurade, hvilket äfvenväl en malmletare under edsplikt intygat och attesterat skall sig bestiga till ungefärligen etthundratrettio tunnor gulds värde. I anseende

*) *Svenska småsaker (af P. G. Berg).* Sthm 1871.

härtill hafver husägaren tänkt på medel och utvägar till ett lagligt Bolags-Interessentskap, hvilka efter vissa proportionerade andelar kunde blifva medinteressenter att först handla dessa tvänne stenhusen och då de sedan välja sig direktörer af interessenterna, så kunde bäst igenom dem låtas göra försök, om dessa skatter och nedsatte ägodelar kunde upptagas utan att nedrifva husen, helst som de äro af starka och fasta murar och många hvälfda rum starkt byggda samt såsom Notarius publicus J. C. Osængius så af hyreskontrakten som af hyresmännen inhämtat och betygar ränta af sig uti årliga hyror öfver 11,000 daler kopparmynt.»

Vidare meddelades, att försäljningssumman beräknades till 180,000 d. kpmt. och att närmare underrättelser lämnades af ägaren. Emellertid tyckes ingen ha nappat på kroken, ty några uppgifter ha ej kunnat anträffas om att det påtänkta bolaget kom till stånd. Däremot är det möjligt, att Ahlströms tillkännagifvande gaf uppslaget till att huset eller husen några lustrer senare blefvo föremål för Ulfvenklous försök att med bistånd af öfvernaturliga makter få reda på de dolda skatterna, och det tyckes ha varit »stadsmathematicus» Lars Anders Chierlin, hvilken af Sturzen-Becker uppgifves som fastighetens ägare men åter skall ha försålt den år 1772 *), som därvid tjänade som mellanhand.

Äfven Chierlin var en rätt märklig man, som samtiden hade mycket att tala om, och några erin-

*) Denna upppgift har ej kunnat bekräftas och synes ha berott på något missförstånd, ty ännu i mantalslängderna för 1780 och 1790 nämnes Ahlström som husets ägare.

ringar om honom torde följaktligen, såsom en ytterligare inledning till skattgräfningshistorien, kunna intressera.

Chierlin var son af en bokhållare vid namn Anders Chierlin och född i Östergötland år 1739. Han var fänrik i arméen och kallade sig år 1771, då han genom en under pseudonymen *Carl Erik Saktmodig* utgifven flygskrift, som innehöll skarpa anklagelser mot de adliga officerarna, blef åtalad för tryckfrihetsbrott och föremål för allmän uppmärksamhet, »gammal underofficer och possessionat i Stockholm». Skriften, som han sade sig hafva blifvit uppmanad att författa och utgifva af den i Österlånggatshuset sedan urminnes tid spökande prinsessan, bar titeln *Den ofrälse soldaten eller en gammal Under-officerares Swar til Sin Brors-Son om Soldate-Lefnaden* och väckte oerhördt uppseende. Justitiekanslern anmälde den, skrifver en skildrare *) af det med stort intresse följda åtalet, genast dagen efter, han fått den under sina händer, till laga beifran hos Svea hofrätt, och det just samtidigt samlade krigsbefälet ingick, på förslag af generalmajoren grefve Fredrik Horn, den 3 oktober till K. M:t med ett memorial, hvari det uttryckte sin »vederstyggelse» för skriftens innehåll och underdånigst förklarade, »att ingen annan än afgrundens fosterfolk varit därtill upphof och kunnat den författa, att den vore högst förgripelig mot hela kåren, i uppsåtet förrädisk och till ändamålet förförisk, samt anhöll, att exemplaren måtte indragas och författaren straffas». — Då målet förekom, företedde boktryckarne,

*) *C. Eichhorn* i *Nya svenska studier*. Sthlm 1881. — Äfven i *O. Sylwans Svenska pressens historia* finnas intressanta upplysningar om pamfletten.

Wennberg och Nordström, en namnsedel, lydande på öfverfyrverkaren C. Fucks, som emellertid förklarade, att han ej författat skriften men af en ryttmästare Klefberg blifvit anmodad att uppgifva sig vara dess författare. Härför hade han af en okänd, småväxt och koppärrig man (Chierlin?) erhållit 100 plåtar, af hvilka han gifvit Klefberg 17. När därpå saken ytterligare undersöktes, befanns Chierlin vara författaren, men han blef frikänd af hofrätten, för att dock den 28 januari 1773 af K. M:t förklaras skyldig, hvarvid skriften dömdes att indragas och förstöras. Den hade emellertid då utgått i två upplagor om tillsammans 3,000 ex. och gifvit upphof till flere stridsskrifter för och emot Chierlin, af hvilka en med titeln *Den Svenska Uppsynings-Mannen* för »svåra och skymfliga utlåtelser, emot ridderskapet och adeln» också blef åtalad och dömd att förstöras.

Det rabalder, Chierlin sålunda hade ställt till, tycks emellertid ha verkat lugnande på honom själf, ty han omtalas ej vidare i Stockholmskrönikan som pamflettskrifvare. Däremot fäste han en fördelaktigare uppmärksamhet vid sig såsom lärare vid navigationsskolan och genom den år 1777 utgifna läroboken *Sjömäns dageliga assistent,* och härtill kom hans åtminstone af andebesvärjarne kända och omhuldade verksamhet som skattgräfvare.

Redan år 1766 hade nämligen Chierlin, möjligen i förening med Ahlström och på befallning af den spökande prinsessan — tyvärr saknas uppgifter om hur hon uppenbarade sig — utfört gräfningar i källrarna, och det var antagligen dessas negativa resultat, som föranledde Ahlström till den finansspekulation, hvarom det nyss anförda tillkännagifvandet i Stock-

holms Posttidningar bär vittne. Men först sedan löjtnant Ulfvenklou år 1783 kommit till Stockholm och såsom mystiker och andebesvärjare lyckats innästla sig i hertig Carls gunst, blef det fart i företaget, och det är möjligt att Chierlin här tog initiativet genom att fästa Ulfvenklous uppmärksamhet på prinsessans förekomst och de lofvande utsikterna. Vid de i februari 1784 påbörjade gräfningarna biträdde nämligen Chierlin och gjorde vakttjänst.

Ulfvenklou spelade emellertid hufvudrollen och ägde tydligen därför de bästa förutsättningar, såsom framgår af efterföljande upplysningar om hans person, familjeförhållanden och föregåenden.

Född år 1756 samt son af kaptenen Johan Henrik Ulfvenklou eller Ulfklou, såsom namnet ofta skrefs, och Anna Juliana Wrangel af Lindeberg, tillhörde Henrik Gustaf en ansedd släkt, hvars stamfader var den antagligen från Tyskland under förra hälften af 1600-talet till Sverige inflyttade handelsmannen och rådmannen i Stockholm Henrik Wulf. Mycket förmögen, ägde denne bland annat ett hus i Fru Gunillas gränd*) vid Österlånggatan, d. v. s. ej långt ifrån samma trakt, där hans ättling utförde sina märkvärdiga bedrifter; men för öfrigt vet man föga mer om honom än att han som kommissarie i kommerskollegium år 1654 blef adlad med namnet Ulfvenklou (ursprungligen Wulfklou), att han skref sig till Björnö i Kalmar län och Wansta i Södertörn samt var två gånger gift och jämte flera döttrar hade sonen Henrik, som valde krigarebanan och var öfverste och kommendant i Kalmar, då han år

*) Belägen i kvarteret Phoebus, men sedan länge igenstängd både åt Österlånggatan och åt Skeppsbron.

1677 blef dödad i en duell.*) Äfven ättemännen i de följande släktleden voro militärer och så vidt man vet tappert, dugligt och normalt folk, som ej gjorde något väsen af sig. Det väcker därför en viss förvåning att finna Henrik Gustaf Ulfvenklou inblandad i det gustavianska tidehvarfvets andligt osunda rörelser, men detta kunde oafsedt dessas nästan epidemiska natur bero därpå, att ärftliga anlag från andra håll än fädernesläkten hade haft inflytande vid utvecklingen af hans själslif. Man styrkes i denna uppfattning, då man finner, att hans farmoder, som hette Engel Cronhjort och var dotter till den tappre karolinen, generalmajoren, friherre Abraham Cronhjort, på mödernet härstammade från den lärda och begåfvade men rätt oroliga och äfventyrliga Skyttesläkten och att en af hennes bröder var den från frihetstiden bekante, framstående men mångfrestande och för umgänge i andevärlden ingalunda främmande landshöfdingen och presidenten i krigskollegium, friherre Carl Gustaf Cronhjort.**) Med denne sin grandonkel stod den unge Henrik Gustaf Ulfven-

---

*) Utanför Christianopel i Blekinge af generalmajoren friherre Tungel. Ulfvenklou träffades dödligt af två pistolkulor, och affären väckte på sin tid betydande uppseende.

**) Öfver honom finnes i Kläckeberga kyrka en af Henrik Gustaf Ulfvenklou uppsatt minnestafla, hvars inskrift inledes med följande för tiden typiska harang:

"*Tålig man trifs:* Konungens högtbetrodde man och President, Riddare och Commendeur af Kungl. Svärds Ordens Stora Kors Högvälborne Friherre Carl Gustaf Cronhjort, känd för mannamod på Fältet, Nit för Fäderneslandet, Ynnest hos Öfverheten, Kärlek för medborgaren, Ståndaktighet i lyckans täta omväxlingar. Föddes i Calmar den 16 September 1694. Fadern Fältmarskalken Friherre Abraham Cronhjort, en skräck för rikets fiender på Östra gränsen

klou i lifliga förbindelser, och vi skola i det följande se huru dessa hade ett direkt inflytande på utvecklingen af hans böjelse för mysticismen.

Om Henrik Gustafs ungdomsår och uppfostran föreligga blott få och knapphändiga uppgifter. Vid åtta års ålder förlorade han sin fader, och antagligen hade han sedan sitt hem dels hos modern på Skäggenäs i Kalmartrakten och dels hos grandonkeln på det närbelägna Kläckeberga, men antagligen äfven hos en af sina farbröder, öfversten Abraham Henrik Ulfvenklou, som var hans förmyndare, ägde Björnö och del i Kläckeberga samt var gift med en fröken von Grooth men barnlös. Sin militära utbildning erhöll han i Stockholm och Carlskrona, år 1775 blef han genom C. A. Ehrensvärds bemedling löjtnant vid flottan, och tidigt fick han tillfälle att vidga sina vyer och äfven utom fosterlandet fullborda sin sjömilitära utbildning. I likhet med så många andra unga svenskar vid denna tid gick han nämligen i utländsk eller närmare bestämdt fransk krigstjänst, och däri måtte han både ha uppfört sig hedrande och upplefvat många äfventyr, ty då han i början af 1780-talet återkom till fosterlandet, var han prydd med den franska orden *Pour les mérites*

Modren Fru Brigitta Skyttenhjelm, dottern af den förste biskopen i Calmar."

Härpå följer uppräkningen af hans befordringar och ämbeten och så till sist:

"Hans nöjen voro Konst — Arbeten, Mekanik och miniaturmålning, kände af Öfverheten och den ryska Elisabeth; Hans ålderdomströst Studier, mäst de som förblifva. Utgången ur tiden, som timade 8 juli 1777.

Detta minne reste Syster Sonens son Hindrich: Gustaf: Ulfklou, Capitaine och Riddare."

militaires och hade varit med på expeditioner till Västindien. Under vistelsen i Frankrike torde han emellertid ha lefvat svearna, såsom framgår af här nedan anförda bref till riksrådet Falkenberg från hans ofvannämnde farbroder, hvilken dock på grund af hans sysslande med mysticismen var honom mycket obevågen och hvars opartiskhet följaktligen kan ifrågasättas. Efter hemkomsten till Sverige tjänstgjorde Henrik Gustaf i Finland och särskildt på Sveaborg, vid finska afdelningen af arméens flotta, och år 1783 uppträdde han som ofvan nämnts i Stockholm. Här lyckades han genom sin kusin Axel Aminoff, som varit anställd som page hos änkedrottning Lovisa Ulrika och tillhörde hertig Carls frimurarevänner, blifva introducerad hos hertigen, och snart vann han genom sina nekromantiska kunskaper och sin färdighet som andebesvärjare så stort inflytande hos denne, att han enligt en utsago af själfve Reuterholm, den med allt slags öfvertro och vidskepelse så förtrogna hertiggunstlingen och blifvande »storviziren», var »stormäktig och att likna vid en Mahomet». I de för öfrigt rätt fåtaliga biografiska uppgifter, som finnas om honom, betecknas han till och med som den förnämste i det på nekromantiska konster begifna triumvirat, som jämte honom utgjordes af de ryktbara mystikerna Björnram och Boheman.

Om Ulfvenklous verksamhet i hertigens intima krets föreligga några intressanta meddelanden och berättelser. Sålunda omtalar Schröderheim i ett bref till Gustaf III under dennes vistelse utomlands hösten 1783, hur »hertigen ockuperade sig utan all distraktion med ✝ (frimureriet) och att åter upplifva den gamla S:t Helenæ-orden och dess mysterier», och tillägger: »Trenne

ljus brinna nu omkring den Visaste, nämligen öfversten grefve Ehrensvärd, kapten Ulfklou och Axel Aminoff. Den lille kloke (Björnram) är nu rätt stilla och uppbygglig. Han väntar att kunna uppvakta med någon behaglig underrättelse.» Äfven hertigen själf underrättade sin kunglige broder om bekantskapen med Ulfvenklou i ett bref, som vittnar om att profeten — han uppträdde nämligen till en början hufvudsakligen som förutsägare af framtida händelser — mycket väl hade användt sin tid och redan efter några få månader fått stort välde öfver hertigen. Brefvet, som är skrifvet den 24 januari 1784, innehåller nämligen bland annat följande för Ulfvenklou synnerligen smickrande uttalanden och omdömen:

»Jag får äfvenledes i underdånighet berätta, att till oss är ankommen en i de högre vetenskaper och hemligheter ganska upplyst man, ehuru för den profana världen ej af något stort anseende. Dess börd är adlig, dess namn är Ulfklou, dess syssla är löjtnant vid arméens flotta på finska departementet. Han är nyss hemkommen, sedan han i flera år tjänat vid franska flottan och bevistat kampanjen i Västindien samt för sitt välförhållande undfått såväl den svenska som franska orden. Han har af sin morbror, den aflidne presidenten Cronhjort, från barndomen i de hemliga vetenskaper blifvit uppammad och vidare utomlands förvärfvat sig ytterligare kunskaper och pouvoirer, så att ej ännu någon af de af oss hittills kända uti detta ämnet kunna med honom sättas i comparasion, hvarken i insikt eller makt. Hans tal är modest och mycket räsonneradt samt innehar ej den amphigourie och det mystiska (om det är tillåtet att säga) sladder,

HENRIK GUSTAF ULFVENKLOU.
Efter en gravyr af A. O. Mörner i Finska statens historiska museum, Helsingfors.

som vi så ofta hittills af våra upplysta s. k. profeter fått höra. Han talar rent och klart samt begripligt det han kan säga och det han tillstånd fått att förkunna; det som han ej kan upplysa och upptäcka, det säger han att han ej kan upplysa och upptäcka, och håller han detta hemligt, och det på sådant sätt, att de som af honom undervisas ej blifva plågade med obegripliga allegorier och onödiga förbehållsamheter, som nästan alltid röja okunnighet. Att han ej är charlatan, däraf hafver jag påtagliga prof och bevis, som jag utaf dess arbete har sett, hört och känt; han har tagit till disciplar kammarherren hos E. K. M. grefve Gabriel Oxenstierna, Bonden hos H. K. H. Kronprinsen och jag, och flera äro ej som han utrustat med makt och kunskap.»

I fortsättningen berättar hertigen, hur han tack vare Ulfvenklou »inträdt uppå arbetsvägen och erfarit att ljusets sken är starkare än människokrafter kunna det uthärda, utan att en högre hand styrker dem till deras erhållande», och tillägger, att han sett andar och hört dem tala och att han lärt hvad elementernas krafter kunna verka.

Den märkvärdiga löjtnanten hade som man ser fullkomligt förvridit hertigens svaga hjärna, men så var han också enligt den godtrogne furstens utsago utom sina magiska kunskaper i besittning af fullkomlig insikt i astrologien, chiromantien, geomantien och hydromantien, d. v. s. konsterna att tolka stjärnorna, spå i händerna och i vissa i sand gjorda punkter och linjer äfvensom genom vattenåskådning förutsäga kommande tilldragelser. Ulfvenklou var sålunda åtskilligt styfvare än den hufvudsakligen i kaffesump arbetande mamsell Arfvidsson, och hertigen framhåller särskildt, hur han

var vida öfverlägsen både Plommenfelt, den en tid så uppburne men sedan förolyckade ceremonimästaren, som visserligen hade »superficiella kunskaper, men med lögner utspädt det lilla han vetat», och Björnram, som får det vitsordet, att han varit ett dunkelt ljus, men blifvit ännu dunklare sedan Ulfvenklou kommit och hvars »kyrkogårdsarbeten ej voro af de bästa». *) Till sist råder hertigen sin broder att under vistelsen i Florens sätta sig i förbindelse med storhertigen af Toscana, hvilken ägde stora kunskaper i mysticismen. Huruvida Gustaf III följde rådet, är icke bekant, men ganska sannolikt, ty den såsom mycket upplyst ansedde monarken var ingalunda främmande för hertigens och hans vänners mystiska intressen. Under åtskilliga år på 1780-talet var han ju själf en mycket ifrig frimurare och deltagare i andebesvärjelser, guldmakeri o. s. v.

Den anbefallning, Ulfvenklou sålunda fått af hertigen, begagnade han för att i mars 1784 uppvakta Gustaf III med ett bref, som träffade konungen i Neapel och hvari den profetiska löjtnanten sade sig hafva erhållit det Högsta Väsendets befallning att erinra honom om, att mars månad alltid för honom medfört oväntade och bekymmersamma händelser. Han spådde att konungen under tidrymden mellan den 21 mars och den 19 april och särskildt den 26 mars skulle blifva hotad af fara för lifvet och varnade honom för alla personer, som voro klädda i rödt — en analog förutsägelse alltså med den, som mamsell Arfvidsson såsom vi sett några år senare serverade honom och

*) Syftar på Björnrams i memoarlitteraturen mångomtalade upptåg på Johannes kyrkogård, i Kärnbo gamla kyrka vid Gripsholm o. s. v.

som slog in i afseende på Ribbing. Härtill tycks emellertid Ulfvenklous beröring med Gustaf III hafva inskränkt sig, och det var antagligen för den fantasirike och fjärrskådande löjtnanten en missräkning, att konungen ej satte något värde på hans profetior eller tog hans tjänster i anspråk; men han fick väl trösta sig med den så mycket större framgången hos hertigen.

Som vittnesbörd om denna framgång berättar Sturzen-Becker i sin här ofvan anförda skildring, hvilken hufvudsakligen synes vara grundad på anteckningar och meddelanden i Reuterholms papper, hur Ulfvenklou helt kort efter sin ankomst till Stockholm af hertigen förlänades alla frimurareordens högsta grader och blef erkänd som »Rubinkors», utan att därför behöfva genomgå några receptioner eller erlägga några afgifter. Ur samma källa omtalas också, hur han öfver sin lilla församling, d. v. s. den intima kretsen hos hertigen, härskade som en fullkomlig despot. Jämte hertigen själf utgjordes församlingen till en början af Johan Gabriel Oxenstierna, Carl August Ehrensvärd, riksrådet Fredrik Sparre, baron Carl Bonde, grefve Gösta Stenbock och den ofvannämnde Axel Aminoff, och sedermera tillkommo Reuterholm samt friherrarne Eric Ruuth och Jéan Jacques De Geer. Flertalet af dessa herrar voro hertigens likar i afseende på ordensvurmeri och därmed jämförliga sysselsättningar, och det väcker sålunda ringa förvåning att finna dem såsom medlemmar af sällskapet, medan däremot Oxenstiernas och ännu mer Ehrensvärds deltagande verkar öfverraskande. Det är ju egendomligt att två så rikt begåfvade och upplyste män kunde vara med om församlingens ofta nog inom det rent förrycktas område fallande verksamhet. Men Oxen-

stierna led, såsom hans senaste biograf visat*), af en nästan sjuklig böjelse eller fallenhet för mysticismen, och Ehrensvärd var, såsom redan framhållits i berättelsen om mamsell Arfvidsson, vid ifrågavarande tidpunkt oafsedt sitt vidtfamnande kunskapsbegär, som förde honom in på många skilda forskningsfält, hemfallen åt religiösa grubblerier och funderingar äfven på det öfvernaturligas område. Såväl Oxenstierna som Ehrensvärd skulle dock inom kort komma underfund med den rätta halten af Ulfvenklous förehafvanden.

Under de första månaderna af Ulfvenklous Stockholmsvistelse var emellertid förtroendet till honom ogrumladt, och hvad särskildt vidkommer hertigen, så rubbades hans tillit till profeten ej ens när denne inbillade honom, att han stod i förbindelse med alla möjliga andar och bland annat hade tvungit änkedrottningens ande att krypa in i en butelj, som Ulfvenklou »med Salomos härliga insegel genast igenkorkade». Ej heller de mycket ofördelaktiga uttalanden och upplysningar, som hertigen erhöll af ofvannämnde öfverste Ulfvenklou angående hans öfverspända brorson, verkade någon minskning i dennes kredit.

Hertigen hade i slutet af oktober 1783 tillskrifvit öfversten med begäran att få sig tillsända några handlingar i de magiska vetenskaperna och särskildt ett manuskript innehållande »Totias Cabalia Schemhamforas», som enligt H. G. Ulfvenklous uppgift skulle finnas bland aflidne presidenten Cronhjorts papper och blifvit tillvaratagna af öfversten. Härpå erhöll han af denne ett svar, som lämnar intressanta upplysningar

*) *M. Lamm: Johan Gabriel Oxenstierna. En svensk natursvärmares lif och dikt.* Stockholm 1911.

Efter teckning af C. A. Ehrensvärd i Riksarkivet.

om Cronhjort samt meddelanden om Henrik Gustafs förhållande till denne och borde ha öppnat hertigens ögon, såsom framgår af följande utdrag*): »Det ifrågavarande manuskriptet har i själfva verket befunnits bland en hög af min framlidne morbrors gamla papper, och jag knöt ihop detsamma med det öfriga för att vid lediga stunder undersöka innehållet; ty där fanns af alla slag: alkemi, kiromanti, astrologi och till och med kabalistik, tryckt såväl som i manuskript; men jag vågar försäkra E. Kongl. Höghet, att där fanns ingenting, som kunde hafva gemenskap med den vördnadsvärda orden, hvars chef Ni är, icke ens den ringaste anledning, att denne morbroder varit medlem af någon slags orden. Om han tillhört frimurarna, skulle jag bedömt det af dekorationerna, och i sådant fall hade jag ej underlåtit att återställa dem, på samma sätt som hans Svärdsordens stora kors; tvärtom hade han själf uppfunnit en och utfört en i detalj på ett sätt, som föranlät mig, att af ren beskedlighet besluta att öfverlämna alltsammans åt eldbrasan, för att undandraga en alltför liflig inbillningskrafts synvillor hela världens kännedom, isynnerhet skämtarnes, som däruti funno stoff att kasta åtlöje på minnet af en i öfrigt ganska vördnadsvärd man, begåfvad med utmärkta egenskaper. Jag hastade likväl icke med verkställigheten af detta beslut; jag genomgick dessa papper, för att försöka upptäcka något nyttigt i en förståndig mans tankar, och jag förfor med all den varsamhet, som jag var skyldig blodsbandet och vördnaden för en mor-

---

*) Brefvet återges in extenso i *Crusenstolpes Carl XIII och Hedvig Elisabeth Charlotta.* I, sid. 46 o. f.

bror af hans ålder. Jag gaf ingen förtroende däraf, förbehållande mig, att därom endast rådfråga hans vänner. Tillfälle därtill erbjöd sig snart genom riksrådet grefve Liewens ankomst. Vi använde flera dagar att genomgå dessa papper och han bedömde dem på samma sätt som jag, utan att fästa ringaste uppmärksamhet vid det magiska manuskriptet. Slutligen såg riksrådet grefve Falkenberg det likaledes, och jag är ganska öfvertygad, att om där har funnits ett godt manuskript med denna titel, så var detta en falsk afskrift; ty det innehöll helt simpelt Cabala eller judarnas stora hemlighet, med hvilken nyare tiders filosofer drifvit så mycket gäckeri och som själfva fanatismen dömt till elden, tillika med dem, som tro därpå.»

Härefter följa några meddelanden om innehållet i »Cabala», som af öfversten betecknas såsom »en vetenskap, långt före detta förbehållen åt zigenare och spåkäringar», och därpå fortsätter brefskrifvaren: »Döm af denna trogna berättelse, Nådige Herre, om detta lönade mödan att bevara eller kasta bort! Också hade jag benådat det från elden, om man ej hade underrättat mig, att en brorson, som bär mitt namn, efter några dagars vistelse hos denne grandonkel blindt kastat sig in i dessa galenskaper och, i brist af tillräckligt ljus, sökt att leda sig af Svedenborgs: då, af medlidande med honom och andra nog svaga sinnen för att göra sig till andeskådare, utan att fästa minsta uppmärksamhet på allt besvär, som så många besvärjare kunnat förorsaka änglarne Gabriel, Michaël och andra handtlangare vid dessa underverk, brände jag ganska hastigt upp denna gemena afskrift, och kom ej ihåg, om den ännu fanns till, när jag åt baron Barnekow

som kännare visade utkasten af min morbrors pensel vid fyllda 80 år.»

Den missräkning, hertigen erfor öfver att ej bekomma det märkvärdiga manuskriptet och som han naturligtvis delgaf den yngre Ulfvenklou, tycks ha föranledt denne att fälla några ofördelaktiga omdömen om farbrodern, hvilket åter så förargade den gamle koleriske mannen, att han ett par veckor senare till riksrådet Falkenberg skref det ofvannämnda brefvet i tydlig afsikt att däri lämnade meddelanden om brorsonen skulle delgifvas hertigen.

Om farbroderns vrede bära följande utdrag vittnesbörd: »För tre veckor sedan lät min brorson omsorgsfullt, genom sin mor och sitt syskonbarn, Hasenkampf, utsprida ett rykte här om sin gunst hos prins Carl, såsom den där med honom arbetade i den underjordiska vetenskapen, och han vore mycket förvånad däröfver att jag dristat vägra lyssna till prinsens mellankomst till hans fördel, ända därhän att skrifva mig till, för att få ett ganska stolt svar. Jag skrattade endast däråt, igenkännande min skurk till brorson, isynnerhet som början af denna nyhet var osann. Jag fästade ej större uppmärksamhet därvid, än vid ett anonymt bref, som man skref till mig från Brest, för att låta mig veta denna uslings dåliga uppförande. Såsom bevis därpå anförde man, att sedan han fått stryk af sin betjänt till den grad, att han blef nödsakad ropa på hjälp, hade han fallit öfver den andra uslingen och piskat honom i sin ordning, hvilken på knä bedt om miskund och framställt, att om man jagade bort honom, skulle det tvinga den andre att betala honom en lifstidspension af 1,000 écus årligen;

att han icke desto mindre blef bortjagad af förståndiga landsmän utan annat uppseende än förbud att någonsin visa sig i det kvarter, som var bebodt af svenskar; men att, oaktadt deras bevakning, fann han i hemlighet utväg att underhålla denna fruktansvärda förtrogna på lasarettet hos en lika dåraktig officer som de själfva; och andra äreminnen, vid hvilka jag ej fästade någon uppmärksamhet, utan brände upp underrättelsen.»

I samma stil fortgår skrifvelsen ännu ett par sidor, och den förbittrade öfverstens förargelse når sin kulmen, då han afhandlar sitt svar till hertigen och de obehag, han med anledning däraf varit utsatt för: »Om det således har förefunnits en brefväxling mellan prinsen och mig, är det icke att antaga, att jag på något sätt brustit i det som äran, erkänslan och undergifvenheten ingifvit mig; och om hufvudet svindlat på min brorson, så är detta onda hvarken smittsamt eller tillhörande släkten, utan han är precist den förste. Han är tillräckligt straffad därför, sedan han gjort sig ovärdig mina omsorger och de välgärningar, som jag ärnat honom, emedan han bär mitt namn. Jag förlåter honom till och med hans otacksamhet för den vårdnad, jag ej upphört att taga om honom sedan hans faders död, öfver 20 år. Jag önskar ej vidare höra talas om honom, öfvergifvande honom såsom den största odugling jag känt, isynnerhet sedan jag funnit honom vara skrymtare och ljugare. Med hvilken panna vågar han säga mig, att han afstått från sina galenskaper? Att skrifva denna bekännelse till min hustru, under det att djäfvulen sporrar honom att bryta halsen af sig. Har han då glömt, att jag har i handom hans dåraktiga brefväxling med sin grandonkel, min morbror, hvaruti

han uppställde figurer och planer rörande nativiteten af den prins, som hertiginnan skulle framföda, och andra radotterier af en bindfärdig galning? Man måste hafva fan själf i kroppen för att äfventyra att *à propos des bottes* mäta sig med en erkändt förståndig man», o. s. v.

Till sist framhåller öfversten önskvärdheten af att hertigen måtte varnas för brorsonen. »Men att öppna hertigens ögon i afseende på mystikens och ordensvurmeriets dårskaper», skrifver Crusenstolpe i samband med sin relation af brefven, »det mäktade hvarken den klokt och rätt tänkande öfverste Ulfvenklou eller någon annan.» Och säkerligen har den berömde författaren trots sin kända partiskhet mot och så ofta uttalade ringaktning för hertigen rätt, då han tillägger: »Ty denna riktning låg i bemälde furstes skaplynne och natur; det var den enda, i hvilken han orubbligt framgick, från hvilken han aldrig afvek; endast i denna svaghet var han stark; endast här var hans ord att lita på; lidelsen var hans drifkraft och det enskilda intresset hindrade honom att vackla.»

Henrik Gustaf Ulfvenklou förblef sålunda i orubbad besittning af sin höge gynnares ynnest, men det oaktadt måtte han ha känt sin ställning osäker och för att stärka denna satte han i gång skattgräfningen i Österlånggatshuset, till hvilken vi nu ändtligen komma.

Arbetet tog som nämnts sin början i februari 1784, efter förutgången »magisk rökning» och under högtidliga ceremonier. Ulfvenklou ledde det hela, närvarande voro hertigen, Stenbock, Fredrik Sparre och Ruuth, och Chierlin stod på vakt. Man höll på hela februari samt mars och april, och man kan lätt föreställa sig hvilket uppseende företaget skulle väcka

bland husets och traktens invånare. Dessa utgjordes hufvudsakligen af småborgare och annat folk i anspråkslösa villkor, och anmärkningsvärd är särskildt den rikliga förekomsten af skräddare, d. v. s. utöfvare af ett yrke, som sedan gammalt ansetts vara förenadt med stor nyfikenhet eller vaket intresse för nästans förehafvanden. I huset bodde sålunda ej mindre än tre skräddarmästare, en skräddaränka och ett flertal gesäller, af hvilka en var anställd vid k. operan, och då det bland de öfriga hyresgästerna fanns åtminstone två personer, som på sätt och vis tillhörde hofvet och således utan tvifvel kände igen den kungliga familjens medlemmar och det riktiga hoffolket, nämligen en bonare hos prinsessan Sofia Albertina och en lykttändare vid k. slottet, kan man vara ganska viss om att skräddarna och de öfriga invånarna i huset snart fingo reda på hvilka de mystiska herrarna i källarvåningen voro och att de voro där för att söka rätt på spökprinsessans skatter. Det var måhända på grund häraf och för att sätta en gräns för skvallret, som huset i maj enligt en uppgift i Reuterholms anteckningar, inköptes för hertigens räkning; men var detta verkligen fallet, så måtte köpet ha varit fingeradt eller snart återgått, ty kapten Ahlström nämnes, såsom förut påpekats, såsom husets ägare både 1780 och 1790. Kanske hela transaktionen också inskränkte sig till öfvertagande endast af källarna, hvilket framgår af en annan uppgift i nyssnämnda anteckningar om att Chierlin på Ulfvenklous uppmaning utköpt en vinkällarmästare med 45 riksdaler af hertigens pengar. Emellertid afstannade arbetet i maj, emedan Ulfvenklou för enskilda angelägenheter då anträdde en färd till sin småländska hembygd.

Öfverste Ulfvenklou låg nämligen på sitt yttersta och afled den 31 maj och brorsonen reste till Kläckeberga för att bevaka sina ekonomiska intressen, hvartill så mycket större anledning fanns, som farbrodern hotat med att göra honom arflös. Från denna Henrik Gustafs vistelse på fädernegården finnas ett par bref bevarade*), som ej förut varit publicerade, men äro af stort intresse, såväl genom uttalanden i skattgräfningsfrågan som ännu mer genom de upplysningar, de lämna om brefskrifvarens tänkesätt och sinnesart. De äro adresserade till baron Ruuth, och som de skulle förlora på att omskrifvas, återgifvas de här med originalens rätt bristfälliga stafning, men för tydlighetens skull försedda med kommatering. Interpunktionens konst tycks nämligen ha varit den mystiske löjtnanten ganska obekant.

Det första brefvet är dateradt Kalmar och Kläckeberga den 9 juni 1784 och af följande lydelse:

»Min Egen bästa vän! Med förra Posten lär du af mig fådt ett kordt breef, som härrört af min Farbrors dödsfall och mina därvid förefallande många Göromåhl. Du får ursäkta mig, men jag hadde mycket brått om, och hurudan Disposition han gjordt wet ännu ingen, ehuru wäl han sjelf sedermera sagt den wara til min fördel; men som han i lifstiden aldrig sagt sant, mindre tror jag honom nu, emedan han altid ljugit, och samma hufvudlast följer efter döden, så tror jag mig få intet ärfva. Men nu kommer jag med en saak, som du får hielpa mig med, nemligen penningar at få låna til at börda in andra hälften af

*) I k. bibliotekets handskriftssamling och skänkta dit af öfverbibliotekarien grefve C. Snoilsky.

denna egendomben, som min Farbror ropt in efter Salig Presidenten Cronhiort. Han gaf då 16,500 D:r Smt. Gården renderar 2,000 D:r Smt i det mindsta, sköna ägor, och andra hälften af denna egendomb har min Mor, som är ograverad utom 11,000 D:r Smt, samt ägande rätten för mig som mitt Fäderne och för mig i Tings-Rätten intecknad. Detta är all skulden och således Gården mig tillhörig; men hon har nyttjande-Rätten, och som hon så illa skiött sin deel, har jag tänkt förmå henne, medelst och enligt Arf-Föreningen emellan henne, min Farfar och Farbror, at afstå sin deel *moyennant en modique pension*. Häradshöfdingen i orten har sagt mig, det jag har full rätt därtil, och skulle du willa hielpa mig med penningar härtil, så skulle du få dubbel säkerhet både för penningarna och Interesset, och du som en bemedlad man och wän bör intet neka för en wän, ty går detta ihop, tar jag afskied, för accordsumman betalar min skuld för Gården samt hushållar för at betala resten och sedan arbetar för mina successorers gradation. Svara mig genast häruppå; då vi komma til Erichsberg *), skall du få se mina planer, som du bättre förstår än jag. Men släpp mig in i den Magiska, så skall du få se en karl. Apropos, låt mig weta huru är med huset i Stockholm, om wi kunna få bo därstädes, ty jag reser snart härifrån til Carlscrona, och på Erichsberg wille jag träffa dig, emedan jag sedermehra wille til Stockholm för at taga up de penningar därstädes, som du wet, ty nu behöfwas de. Ny käpp för dig

*) Säteri i Åryds socken i Blekinge. Förut kalladt Mara och herrgårdslikt bebyggdt af schoutbynachten H. Ankargrip, kom det på 1780-talet till frih. E. Ruuth och fick namnet ändradt till Eriksberg.

har jag skurit, samt många Järn Instrumenter har jag med mig. Jag är nu förbannad klook. Printz Carl af Hessen will för all del hafwa mig ut, men jag intet gerna giör. 2:ne Fullmäktiga hafwer jag, en härstädes, den andra i Öfverste Ulfklous Sterbhus. Mästa tiden går til oeconomiska Giöromåhl. Hälsa Gustaf Rosen ifrån den, som lefwer och dör

din trognaste wän
Fr. ab Ara

I slutet af nästa vecka tör jag resa til Carlscrona, men skrif du mig härstädes til. Glöm intet Jungfru Pergamentet *).»

Denna skrifvelse, som knappast vittnar om att Ulfvenklous utsago om sig själf, att han var »förbannadt klok», var berättigad, följdes den 17 juni af det andra ännu underligare brefvet:

»I aftons, min bästa wän, feck jag ditt breef från Strålsnäs **). Tusende tack därför, min Egen wän; men ursäkta din wän, som ej kan komma; många Giöromåhl för wårt arbete i Stockholm hafwa plågat mig. Jag har nu uti en tjock skog funnit en swart Gubbe och det i aftons, som är onaturligt hemma i

---

*) Härmed menas förmodligen det fordom på apoteken förekommande preparatet *Alteapasta,* som kallades *Jungfruskinn* och användes mot hosta och heshet — analogt med den ännu i vår barndom brukliga, men numera ur farmakopén afförda lakritspastan, som bar det populära namnet *Käringskinn.* Men det är ju också möjligt, att Jungfrupergament var något mera magiskt hälso- eller hjälpmedel.

**) Säteri i Åsbo socken i Östergötland, som under 1700-talet länge tillhörde grefliga ätten von Rosen.

skatte Gräfningar, har gräfwit upp öfwer 15 skatter och känner det i Grund. Ofwan nämnda Gubbe will Jag taga med mig til Stockholm. Han känner wårt eller det mystiska huset pertinent, men säger sig ej förrän nästa Åhr kunna taga upp det, då han parerar halsen. Men han will i Julii resa för at piska Andarna til Lydnad. Han har studerat med min läromästare och nergräfwit ofantel. mycket, som jag sielf sedt. Will hertigen, at han skal resa upp med, så swarar han mig med omgående Post, då jag reser upp i början af Julii eller aldrasist af denna månaden. Fattig som en Lus, som jag sielfwer är, så reser jag med honom för at arbeta med honom för andra; du känner mig för Des intresse sedan.

Min Farbrors Disposition känner ingen, och det han sielf säger är alltid Lögn, men som han sagt mig, är något til min avantage. Nu aspirerar jag 50 Millioner år och penningar. Laga så du kan komma til Stockholm med; jag har nu ofantel. många Instrumenter med mig, preparerande alt. Hälsa De Geer och Barnekow samt Axel med en kys och säg Gustaf Rosen, at han kommer at resa utrikes som Envoijé innan han döör. Hans syster E. R. sladdrade jag med i Kleckeberga kyrckia hela natten. Swara mig med omgående Post tydeligt på alt, ty därefter rättar jag min upresa, som nödvändigt snart skeer, och swara mig på mitt breef om penningelånet til Gården. Jag will intet höra, at du ej kan hielpa mig. Bed De Geer wara mera troende än han war, då han talte med Ehrenswärd om mig, och som du intet lärer få detta brefwet utan i compagnie, så låt ingen se det. Käpp har jag skurit samt sitter nu och reformerar samt

afskrifwer en ny clavicula Salomonis; hertugens är rasande. Gamla Fruen i swarta samet Robe de Couren har warit här, och min Gamla Farbror har åstadkommit denna Slumpen.

Lef wäl och min kära Successor, som jag alt arbetar för. Glöm ej din mästare och wän och som lefwer och dör

Din trognaste wän i alla spherer

Eg:r ab ╬.»

Om de i dessa bref omnämnda personerna torde några upplysningar intressera.

Prins Carl af Hessen (Kassel), dansk fältmarskalk och kung Fredrik VI:s af Danmark svärfader, var ifrig frimurare och mystiker och stod i lifliga förbindelser med flera af nekromantins utöfvare äfven i Sverige. Han förde öfverbefälet öfver de danska trupperna vid deras infall i Bohuslän 1788. — Gustaf Rosen, son af riksrådet grefve F. U. von Rosen och Hedvig Sophia Stenbock, var vid denna tid ryttmästare vid Lifregementet och kavaljer hos hertig Carl. Ulfvenklous spådom att han före sin död skulle komma utrikes som envoyé slog icke in, men däremot blef han med tiden landshöfding i Malmöhus län och en mycket duglig sådan. Han var en rikt begåfvad och klok man, och det är föga troligt, att han fattade Ulfvenklous upptåg från den allvarliga sidan. I hälsningarna genom Ruuth gick han ju också miste om den kyss, som profeten sände De Geer, Barnekow och Axel (Aminoff). Rosens syster E. R. kan ej ha varit någon annan än fröken Ebba Ulrika Beata von Rosen, hvilken vid 19 års ålder 1779 blef gift med Ruuth (i hans andra gifte), men

som afled redan samma år. Det måste sålunda ha varit hennes ande, som Ulfvenklou träffade och sladdrade med i Kläckeberga kyrka. — Frun i svarta sammetsroben torde också ha hört till andevärlden, såvida det ej var öfverste Ulfvenklous sorgklädda änka. — Svarta gubben slutligen var en allmogeman vid namn Håkan Persson, hvilken mycket riktigt ledsagade Ulfvenklou till Stockholm och spelade en roll i andra akten af skattgräfningen.

Denna började omedelbart efter Ulfvenklous återkomst i juli månad till hufvudstaden och försiggick under iakttagande af ett värdigt allvar och till och med en viss högtidlighet. Vandringen in i de mystiska källrarna företogs, skrifver sålunda Sturzen-Becker med stöd af Reuterholms anteckningar, med hela pompen af en frimurareprocession, de förnämsta personerna voro iklädda messhakar, och man drog fram med kors och svärd i handen. Det hela leddes af Ulfvenklou och Håkan Persson som »hemligt råd» och Reuterholm som »adjutant». Som uppsyningsmän vid arbetet fungerade hertigen, Sparre, Ruuth, Oxenstierna och Stenbock, vid »financeverket» voro anställda Bonde och Chierlin, och som vaktmästare paraderade Ulfvenklous betjänt Johan Fogelqvist. Äfven Ehrensvärd tyckes ha varit med, men knappast som troende, ty i ett bref till Oxenstierna längre fram skref han, att han ej tilltrodde »herr löjtnanten den styrka i andakt, som gör skillnaden i dessa saker» och att han, på begäran af Ulfvenklou om traktamente hade svarat, att han skulle få det så snart skatten kommit upp.

Den 24 juli, heter det i fortsättningen, promenerade löjtnant Ulfklo med slagrutan (en af de i Små-

land förvärfvade käpparna), åtföljd af Håkan, hertigen, Reuterholm och Bonde, omkring alla källrarna, då »den syntes dröja mest i sydväst och söderut i hvalfvet». Den 26 s. m. gräfdes ånyo; baron Bonde stod då på vakt. Den 27 bestreds vakten af Ruuth. Håkan med sina handtlangare gräfde vidare den 28 juli och den 2, 3 och 4 augusti, hvarefter han hemskickades. Den 12 augusti antogs på försök en ny gräfvare vid namn Manthey, men äfven denne kasserades den 17, och i slutet af månaden afstannade arbetena, i det att Ulfvenklou afreste till Carlskrona, där han visserligen ej ämnade uppehålla sig länge, men genom Reuterholms intriger och Ehrensvärds bemedling kommenderades till tjänstgöring vid flottan och fick stanna öfver ett och ett halft år. Under denna hans tvungna frånvaro från hufvudstaden utvecklade sig förhållandena så, att hans biträde och magiska förmåga, säkerligen till hans stora grämelse, ej vidare togos i anspråk för skattgräfningen.

Anledningen till att Ulfvenklou sålunda skildes från ett företag, som han så skickligt hade lyckats intressera hertigen och hans vänner för och om hvars framgångsrika resultat han synes ha varit fullt öfvertygad, låg däri att han fått en motståndare i den öfver hans inflytande hos hertigen afundsjuke Reuterholm. Denne, som eljes i mystiska angelägenheter förefaller att ha varit nästan ännu vridnare än Ulfvenklou själf, hade med oro och förargelse sett den nye profetens växande makt öfver hertigen och framställde därföre en stor del af hans magiska konster och prestationer som humbug och Danviksbedrifter och vann snart både Oxenstierna och Ehrensvärd för denna sin uppfattning.

Den förre af dessa tyckes i början ha satt tro till Ulfvenklous profetior och andeframkallningar och var utan opposition närvarande, då den tydligen om hertigens ärelystna drömmar medvetne löjtnanten den 7 juli 1784 smorde den kollrige fursten »Carl Adolfsson», som han då kallades, »till konung öfver hela Norden ända till hvita stenen vid Moskwa» och ålade honom att utse Reuterholm till förste och Oxenstierna till andre premiärminister; men några månader senare förklarade sig Oxenstierna vara »för matt» att vidare vara med om dylika dårskaper. Och beträffande Ehrensvärd bevaras i de Reuterholmska papperen i riksarkivet några karikerade teckningar, som vittna om, att den snillrike general-amiralen fullkomligt delade Reuterholms åsikt om att Ulfvenklou var mogen för Danviken.

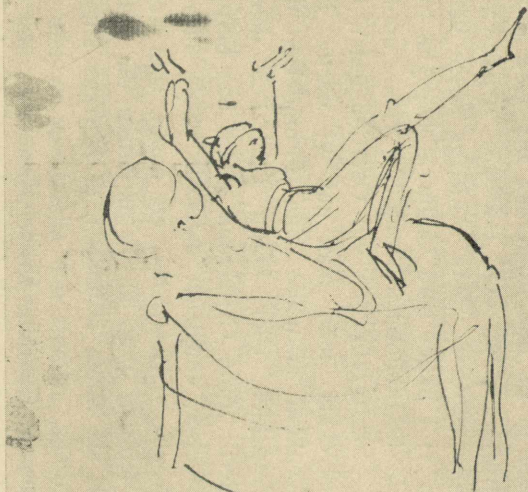
En af dessa teckningar hänför sig till den ofvannämnda buteljeringen af änkedrottningens ande (se bilden sid. 117) och är försedd med följande förklarande anteckning: »Ulfklou, som magice packar Sal. Enkedrottningen ner i en bouteille, hvarest efter Dess Egen berättelse uppe hos Hertigen han höll Henne fången i 8 dagar. Hon kom då såsom Courier från Rom, dit han nyss förut skickat henne, och har därför ännu posthornet i handen», och som underskrift: »På min och J. G. Oxenstiernas begiäran ritat af Öfver Amiralen Gref Ehrensverd. Stockholm den 3 november 1784.»

Äfven en annan gång hade Ulfvenklou framkallat änkedrottningens ande, för hvilken hertigen som bekant på goda grunder var mycket rädd, och Ehrensvärd har på ett drastiskt sätt förevigat uppenbarelsen i en teckning, där man ser hertigen, liggande mycket lätt

klädd på en divan, vid det plötsliga uppträdandet af en mörk, dimmig kvinnofigur i förskräckelsen sträcka upp armarna och ena benet i höjden.

Af de båda öfriga teckningarna föreställer den ena »Baletten på Gripsholm den 9:de Juni 1785», och till vänster ser man »Ulfklou i ett magiskt fönster, som förargar sig öfver Propheternas vackra Balette». De dansande äro general Vegesack, hertigen och Gösta Stenbock, alla i fruntimmersdräkt, och nedanför ses tre män, som på blåsinstrument utföra musiken. Den andra teckningen är en »Tafla, som visar tillgången vid Ulfklous sista mystiska testamente, som efter dess egen begiäran skiedde i Hertigens, Bondens, min (Reuterholms) och Vegesacks närvaro på Drottningholm». Bilden återger Reuterholm skrattande, hertigen med hopknäppta händer, Bonde läsande och gråtande samt Vegesack till höger på afstånd, lyssnande i lutad ställning.

Emellertid återupptogs skattgräfningen, fastän initiativtagaren var borta, i början af år 1785 och under Reuterholms ledning och pågick några månader. Jämte hertigen och flera af de förutnämnda herrarna deltogo i arbetet den förstnämndes bibliotekarie Johan Åbom och bokhållare Sandvall samt en ny profet vid namn Axberg, men resultatet blef lika negativt som under Ulfvenklous ledning. Några skatter kommo ej i dagen, förmodligen därför att man lika litet nu som tillförene förstod konsten att på riktigt sätt »piska andarna». Men af meddelandena om gräfningarnas förlopp framgår, att Axberg måtte ha varit en genompiskad skälm, som till och med tillät sig att drifva med herrarna. Det berättas, att Sandvall, som, antagligen

Efter teckning af C. A. Ehrensvärd i Riksarkivet.

på Reuterholms uppmaning spionerat på Axberg, vid ett tillfälle upptäckt huru denne och hans medhjälpare gjort sig lustiga öfver att de lurat herrarne, bland annat därigenom att en af Axbergs karlar stått uppe i en spis och kastat stenar ner i källaren, hvilket herrarna trott vara spökeri af den förtrollade prinsessan. För att hämnas hade herrarna då beslutat att låta några lejda, i olika kostymer utstyrda karlar ge Axberg och hans handtlangare ett kok stryk, men Axberg anade oråd och rymde sin väg, och därmed tycks hela skattgräfningen ha lämnats åt sitt öde.

Om hvem Axberg var föreligga inga uppgifter; men det fanns vid slutet af 1700-talet i Stockholm en kardmakare, som bar namnet och dopnamnet Anders, och det är möjligt, att det var han. En kardmakare kunde ju på den tiden lika bra vara profet och andebesvärjare som den ryktbare strumpväfvaren Collin religionsstiftare. Men Axbergs fiasco verkade väl att han ej i likhet med Collin af hertigen hugnades med titeln hofbibliotekarie och blef vidare uppmärksammad.

Skattgräfningen vid Österlånggatan hade sålunda misslyckats, men man må ej därför inbilla sig att Ulfvenklou afslutade sina förbindelser med vare sig andevärlden eller hertig Carl och dennes magiska kotteri. Från Carlskrona sände han hertigen åtskilliga skrifvelser, emellanåt daterade »Sone näste» och undertecknade »Chæremon», ett namn, som han erhöll den 11 februari 1786 kl. 10 på natten, då »han oförmodadt fick sin första ordination af Herrans ängel och erhöll naturens, nådens och allmaktens nycklar i närvaro af vittnena Gabriel, Uriel, Raziel m. fl.» I ett annat bref, den 6 april, bebådar han sin ankomst till Stock-

holm den 16 i samma månad, då han tänkte infinna sig i hertigens garderob, för att se, »om den pröfvade vännen Chæremon då i djupaste underdånighet slipper in», och han ger hertigen den antagligen hugnesamma underrättelsen, att de förmodligen onda andarna Sachar, Zorar, Drindin och Zanagotzi på befallning af Schems El blifvit arresterade, därför att »de incommoderat flere här i staden». Några dagar senare skrifver han emellertid, att han ej kan komma, emedan han begifvit sig till Björnö och där blifvit kvarhållen af sin tant öfverstinnan Ulfvenklou, som nu var älskvärdheten själf; men för att trösta hertigen meddelar han, hur han varit nog lycklig att erhålla presidenten Cronhjorts papper och däribland rabbinen Abarbanels hemliga arbetsbok, »Clavis naturæ Abarbanelis». Han skickar också en hälsning från den förment döde grefve Cagliostro eller Stor-Cophtan. Med denne, den ryktbaraste af tidehvarfvets alla trollkarlar, stod naturligtvis Ulfvenklou i förbindelser på andevägen, och det är äfven möjligt att han under sin vistelse i Frankrike hade gjort hans personliga bekantskap, hvilket skulle kunna förklara åtminstone någon del af Ulfvenklous magiska färdigheter. Cagliostro var nämligen sedan sommaren 1781 bosatt i Paris och förvred under några år och till dess revolutionen gjorde ett slut på hans verksamhet åtskilliga starkare hjärnor än den svenske löjtnantens.*)

Man kan lätt föreställa sig den tillfredsställelse, hvarmed hertigen emottog denna hälsning från Cagliostro,

---

*) G. Lenotre: *Bilder från revolutionen. Gamla byggnader och papper.* 1:sta saml., sid. 145 o. f. Sthlm. 1909.

om hvilken vid denna tid snart sagdt hela Europa talade och om hvars uppträdande och verksamhet i Paris de underbaraste historier berättades. Trots den stora hemlighetsfullhet, hvarmed han omgaf sig, visste man ju, att han blifvit uppfostrad i Egypten och där hade fått lära sig alla de hemliga kunskaper pyramiderna innehöllo. Han var flera sekel gammal, men hans kunskaper hade lärt honom att bibehålla ett ungdomligt utseende. Han hade makt att uppbesvärja de dödas andar, och han brukade supera i sällskap med Cæsar och Cleopatra. På tillfrågan om sin härkomst svarade han hemlighetsfullt: »Jag är — den jag är.» Han inrättade egyptiska frimurarloger, i hvilka äfven fruntimmer intogos, och utbjöd åt människorna det röda pulvret, som, intaget hvart femtionde år, skulle gifva evig ungdom, och detta pulver trängdes man om att få köpa. Han kallades »den gudomlige», hans bild höggs i marmor, och man bar hans porträtt på solfjädrar, ringar och medaljonger. — Hade Ulfvenklou fått hållas, var det ingalunda omöjligt, att denna Cagliostro-kult blifvit införd äfven i Sverige. Nu tycks det ha stannat vid intresse på afstånd i hertig Carls intima krets.

Från Björnö begaf sig Ulfvenklou i maj till Stockholm och hoppades säkerligen att åter komma på samma förtroliga fot som förr med hertigen, men Reuterholm hade under vintern så framgångsrikt motarbetat honom hos den vankelmodige fursten, att denne vid den afslöjning, som Reuterholm några dagar senare anordnade i syfte att störta rivalen, blott gjorde svaga invändningar. Den stackars Ulfvenklou fick sålunda »midt i synen höra, att man ledsnat vid hans sagor

och att man ej längre ämnade låta föra sig vid näsan af en person, som antingen likt Svedenborg genom en alltför upptänd imagination lidit rubbning till sina sinnen eller ägde nog ringa heder och samvete att vilja inbilla folk lögner och historier, dem han ej en gång själf trodde.» Ehuru det måhända ligger någon öfverdrift i denna berättelse, som är Reuterholms egen, kan man ej betvifla, att förloppet var ungefär som det skildrats, och faktum är att Ulfvenklou, blott föga tröstad genom den onekligen smickrande jämförelsen med Svedenborg och af hertigens och baron Bondes sympatiuttalanden, blef flat och skamsen och några dagar senare öfvergaf det otacksamma sällskapet och reste till Finland. Här hade han fränder och vänner och borde ha känt sig hemmastadd, ty landet hinsidan Östersjön var ju sedan gammalt ett älsklingstillhåll för trollkarlar och spåkvinnor, men hans oroliga ande eller kanske andra andar, som behärskade honom, förde honom snart åter till Sverige och i början af 1787 var han bosatt på Kläckeberga. Där tyckes han ändtligen och sedan han med kaptens afsked lämnat tjänsten ha funnit lugn och ro, ty han berättar i ett bref till Oxenstierna, hur han lefde filosofens lif och med arbetsam hand och böner till Gud skötte sin jord. Sitt sysslande med mysticism, profetior och andeumgängelse öfvergaf han dock icke, och särskildt med hertigen underhöll han härom åtskilliga år framåt en rätt liflig brefväxling. H. K. höghet tycks ha varit honom lika bevågen som förr, och därtill fanns också god anledning. Ulfvenklou hade ju en gång vid en högtidlig sammankomst i hertigens »sanctuarium» och efter många ceremonier spått honom, att han skulle

blifva ej blott Sveriges utan äfven Norges konung — en spådom, som märkvärdigt nog slog in, och det var kanske af tacksamhet härför, som Ulfvenklou af konung Carl XIII åtnjöt pension.*)

Den tillökning i inkomster, som denna skänkte honom, var säkerligen välkommen. Öfverste Ulfvenklous hot att göra honom arflös tycks visserligen ej ha gått i fullbordan, i det att öfversten synes ha öfverlämnat hela sin förmögenhet åt sin änka under önskan att hon på något sätt skulle tillgodose den vurmige brorsonen, och det ofvan omtalade besöket på Björnö antyder att förhållandet mellan öfverstinnan och honom i början artade sig bra. Men öfverstinnan invecklades i en långvarig process angående äganderätten till godsen, Björnö och Kläckeberga, med en af mannens systersöner, dåvarande majoren H. W. Berg von Linde, som också på grund af bördsrätt och genom förlikning blef deras ägare, och Henrik Gustaf synes ha fått nöja sig med att arrendera sistnämnda gård. I ett bref till baron Bonde i oktober 1787 klagar han dels öfver att arrendet var tryckande, dels öfver hårdt bemötande af tanten, som gynnat Berg von Linde, »utan att tänka på mig det allra minsta». Han hade det sålunda utan tvifvel ganska bekymmersamt, och man får ej undra på, att han

*) I K. Bibliotekets autografsamling förvaras ett denna hans förmån belysande kvitto af följande lydelse: "Undertecknad har mottagit Andra Qvartalet af detta År stort trettiotre (33) Rdr. 16 Skr. Banco utaf den Pension Högstsalig Konung Carl XIII allernådigast behagadt mig tilldela. Hvilket Andra Qvartal härmed aldra ödmjukast qvitteras af, Ronneby den 30 juni 1818.

Hindrich Gustaf Ulfvenklou. Capitaine och Riddare."

emellanåt drömde om skatten i Österlånggatshuset. Men några år senare torde ställningen ha blifvit bättre, ty i januari 1791 ingick han på Halsnäs i Ramkvilla socken i Småland giftermål med Eva Helena Ehrenstråle, dotter af öfverste Hans Ehrenstråle och Elisabeth Uggla.

Äktenskapet tycks ha haft en lugnande och välgörande verkan på honom, ty under de sista decennierna af sitt lif gjorde han föga väsen af sig. Att han emellertid allt fortfarande intresserade sig för och sysslade med mysticismen framgår af några i Eriksbergs arkiv förvarade bref till hans gode och trofaste vän Carl Göran Bonde. Ett af dessa bref är dateradt Kalmar och Kläckeberga den 25 december 1794, och dess innehåll är så upplysande för de mystiska vurmerierna, att det ej bör undandragas offentligheten:

»Min käraste Broder! Enligt mitt sidsta löfte tar jag mig den friheten at sända dig 2:ne vackra och kraftiga Pentakler*), i sina krafter consacrerade, samt Bönerna och Skydds Ängelens Citationer. Du måste genast låta göra en silfver Boitte, inuti förgyldt, hvaruti du lägger dem, så att Skydds Ängelens Pentakle, N B den målade sidan ligger närmast Bröstet, så det stora Pentaklet, N B den målade sidan, som är mäst skrifven på, på Bröstet. N B bägge Pentaklerna i en Boitte, och Boitten närmast eller midt på maggropen. Boitten bäres i ett rödt sidenband, och innan Pentaklerna anläggas giöres bön efter at hafva rökt väl. An-

*) Med pentakel, som betyder *alfkors*, *drudenfot*, menas ett magiskt tecken i form af en femuddig stjärna, som spelade en stor roll redan i medeltidens vidskepelse och troddes ingifva själfva hin onde respekt.

darna tala vid dig merendels med det Ordet och det namnet David. Då du vill tala med din Skydds Ängel, säger du 9 gånger nåd och vänjer dig först med at fråga Amiel om hvad som skier och om det är så eller ej. Sitt ensam, rök litet, då du får svar antingen Ja eller Nej. Utnög dig i början först härmed, sedan får du mera, och så snart jag hinner det andra Pentaklet, som nu är under arbete och som tillhörer nycklarna, skal det sändas, men detta får ej på ett år anläggas. Dock skal du få at consacrera detta, men at jag sänder dig detta, är för at göra dig stark och bemannad då du talar med Excellensen R(euterholm), som du får antingen tala sielf med eller lämna honom Copia af brefvet, eller sielfva Brefvet. Jag skal alt giöra dig starck och mächtig, så mycket som behöfves, och kom ihåg, vi äro ej ordinerade för vår egen sällhet, nej, vi måste bereda oss på at bereda wägen för våra medbröder, som älska sanning, dygd och lära, och vi hafva i våra händer Lagen och Evangelium. Reuterholms föräldrar plåga mig mycket *); säg rådets herre, at om han ej skaffar dem tillfredsställelse, så giöra Andarna det snardt nog, men ej til båtnad för honom. Commissionen är svår nog, men han måste giöras, och du måste åtaga dig densamma. Jag älskar honom, men alt hvad du säger honom, måste skie mellan fyra ögon.

Ursäckta mig at du får detta under specielt recommendation, men jag giör det på det at Brefvet skal komma desto fortare. Jag har prepareradt en Grön staf til dig, som du vid tilfälle skal få; med första

*) Som Reuterholms föräldrar vid denna tid länge hvilat i sina grafvar, var det tydligen deras andar, som ansatte Ulfvenklou.

skal du få det andra Pentaklet. Meddela ej händers påläggning utan befallning, det är nog at du skal få befallning härom och nog af at din äldste son får det. Gud Herran Christus gifve dig sin nådiga Frid. Frid ware med oss! IMMANU önskas af din uprichtige Broder

Chæremon ⁙

P. S. Hvad du ej begriper, så kan du fråga mig; innan Boitten blir färdig, så bäres Pentaklen i wänstra västfickan, men acktas til Boitten blir färdig. Med tiden skal du tacka mig.»

Ulfvenklou afled i Ronneby den 28 september 1819. Af den efter honom den 6 oktober s. å. förrättade bouppteckningen framgår, att han var ägare af den nära Ronneby belägna egendomen Angelskog, som han år 1795 genom köp förvärfvat. Där befann han sig i en omgifning, som säkerligen passade bra för en man med hans intressen. Den natursköna nejden är nämligen rik på fornlämningar, och det är ju antagligt, att den gamle andebesvärjaren bland sten- och bronsåldersgrafvarna vid Fornanäs och Angelskog och bautastenarna vid Härstorp satte sig i förbindelse med de forntida kämparnas andar.

Angående kvarlåtenskapen i öfrigt lämnar bouppteckningsinstrumentet endast ett fåtal uppgifter af intresse. En snusdosa af $29^1/_4$ dukaters vikt och med högtsalig konung Carl XIII:s namnchiffer var ett minne af den magiska hertigens bevågenhet och en liten samling böcker af teologiskt och moraliskt innehåll ett vittnesbörd om den bortgångnes intellektuella intressen.

Om hans sysslande med kabbalistik m. m. förvaras ett minne i Blekinge Museum i Carlskrona, nämligen ett manuskript (i afskrift af den som mystiker bekante kapten E. H. Pihl) med titeln: »Om förfärdigandet af Electrum Magicum; Urim och Thumim; Elektriska Klockor och Ringar m. m. Cabalistiska Samlingar af Fri:re Ulfklou.» Bland prydnadsföremål nämnas 6 st. taflor öfver franska hamnar och 7 familjeporträtt. Tillgångarna utgjorde 438 rdr banko och skulderna 395 rdr banko, mest för diverse förnödenheter från några handlande i Ronneby. Egendomen Angelskog hade Ulfvenklou några år före sin död mot en lifränta å 400 rdr rgds öfverlåtit till sin nedannämnda dotter och hennes man.

I sitt äktenskap hade Henrik Gustaf Ulfvenklou en dotter, som blef gift med kommendörkaptenen Nils Magnus Rundqvist, och två söner, af hvilka den äldre afled i späd ålder och den yngre, Abraham Henrik, blef löjtnant vid Kronobergs regemente. Med honom, som år 1823 omkom under en jakt till följd af ett vådaskott ur sin egen bössa och efterlämnade minnet af en dugande och tapper man, utslocknade ätten på svärdsidan.

Till sist må nämnas, att huset vid Österlånggatan sedan år 1907 äges af konsul Herman Rhodin och att den förtrollade prinsessan ej i nyare tid afhörts. Hon har väl ej kunnat finna sig till rätta i den betydligt moderniserade byggnaden, liksom ej heller i den åtminstone i afseende på stämningen så väsentligt förändrade stadsdelen, där man i våra dagar ej träffar någon Ulfvenklou eller Reuterholm, knappast några sådana figurer och filurer som Ahlström, Chierlin och Axberg.

Harmoniska societeten.

I DEN del af staden inom broarna, som upptages af de fem mellan Mynt- och Riddarhustorgen samt Mynt- och Västerlånggatorna och Storkyrkobrinken belägna kvarteren Aglaurus, Cephalus, Lychaon, Nessus och Minotaurus, rådde under det gustavianska tidehvarfvet ett rörligare och mer uppsluppet lif än i våra dagar. Visserligen torde trafiken på Myntgatan (fordom kallad Riddaregatan) vara lifligare nu än då, men såväl vid denna gata som i de trånga gränderna, Klockgjutargränd, Kolmätargränd och Urvädersgränd, lågo talrika krogar och näringsställen, och att det på dem gick mycket muntert och bullersamt till, därom finnas talrika meddelanden i tidens rättshandlingar, liksom upplysningar af mer roande art i Bellmans sånger. Handlingen i Fredmans epistlar är ju, till omväxling med de öfriga stadsdelarna och de många utvärdshusen, än förlagd till krogen »Wismar» i Kolmätargränd, än till »Thermopolium Boreale» i Myntgränd, hvars värdinna man, trots upplysningen om att hon var »en vindögd och ful käring» ej lyckats identifiera

bland traktens talrika traktörskor, och än till »Ormens» något förnämligare värdshus midt emot Rådhuset *). Det var ju till sistnämnda ställe, som Fader Bergström plägade begifva sig och spela »Nu hvilar hela jorden», sedan han kommit från Katarina-trakten och ämnade sluta, och att glädjen då stod högt i tak, framgår af följande strof i 16:de episteln:

Ack, se Ormens pigor... se Cajsa — blås bra!
Se kjortlarna,
Hvita klackar, gossar, och målade skor!
Balen blir stor.
Nu på bal,
Snörd och smal?
Kära bröder, slå nu alla fönstren opp! —
Hej, lif och mandom i vår tropp!

Bland hufvudfigurerna i epistlarna voro några ej blott tillfälliga besökare utan äfven mer eller mindre bofasta i de ruskiga gränderna. Den glada Anders Wingmark hade således klädstånd i Urvädersgränd, och själfva Movitz bodde någon tid i Kolmätargränd, i samma hus som krogen »Sodom», och var med vid den eldsvåda, hvarom 34:de episteln lämnar en så målande föreställning och tillika om gustavianskt gatulif och det bullrande lefvernet äfven nattetid:

---

*) Benämningen *Thermopolium Boreale* användes antagligen endast af Bellman och hans vänner, medan den ifrågavarande krogen väl af den vanliga publiken var känd under ett mindre lärdt namn.

Gabriel Orm var en på den tiden mycket känd traktör, som tid efter annan hade näringsställen på skilda håll i staden; det här nämnda värdshuset låg mellan Urvädersgränd och Riddarhustorget. Orm afled 1773. Den här ofvan anförda versen om hans glada flickor hänför sig egentligen till en episod på Djurgården, som dock torde haft många analogier på hans källare i staden.

CARL GÖRAN SILFVERHIELM.
Efter originalmålning i olja, tillhörig v. häradshöfdingen, friherre J. Silfverhielm, Viborg.

Niklas' torn som röda gulle'
Blänker i den mörka natt.
I en hövålm på en skulle
Slåss två kärngar om en tratt,
Ur en sönderslagen ruta
Tittar fram en gulbrun katt —
Straxt besatt
Hundarna tjuta...
Larm och buller, gråt och skratt.

Pumpen gnäller, skorsten sprakar,
Hästen gnäggar vid sin töm,
Jorden gungar, sprutan brakar,
Böljan susar i Norrström.
Manskap sväng i divisioner,
Skyldra, marsch och flaskan töm,
Stjäl och göm,
Marsch i plutoner.
Stör de skönas midnattsdröm.

Skådom nu Kolmätargränden,
Smal och smutsig, full af grus!
Rådstutaket syns vid änden,
Sen blott krog och jungfruhus.
Ur ett bugnadt fönstergaller
Syns en nymf med skinnkarpus —
Straxt burdus
Slagsmål och skvaller,
Nakna hjässor, tomma krus.

Men Myntgatskvarteren hyste naturligtvis äfven annat och mer respektabelt folk än Bellmanssångernas krogkunder, och mot slutet af 1780-talet, som vi äga en särskild anledning att nu sysselsätta oss med, träffades bland invånarne en mängd hedervärda småborgare, flera förnämligare butiksinnehafvare och åtskilliga ståndspersoner. Jämte guldsmeder, hökare, urmakare,

körsnärer, gravörer, pergamentmakare m. fl., som väl här hade sina både bostäder och bodar, upptaga sålunda mantals- och taxeringslängderna Casimirsborgs glasbruks och Vedevågs försäljningsbodar, fabrikören Isoz' magasin och fabrikören Josef Mazzas nipperbod *), samtliga belägna i de numera till ett förenade Rosenadlerska och Kirsteinska husen, i kvarteret Aglaurus vid Mynttorget och början af Västerlånggatan eller dåvarande Smedjegatan, och i det förstnämnda af dessa hus fanns också ett s. k. *Temple du gout* eller en modehandel, som hade inrättats af fransyskan mademoiselle Barbara Pauli och där allehanda »fruntimmersgrannlåt och hufvudbonader» försåldes, säkerligen till stor tillfredsställelse för tjusarkungens samtida af det täcka könet. Vid Myntgatan (i kv. Nessus) bodde hofapotekaren G. E. Georgii, som innehade apoteket »Kronan» och äfven, ehuru kanske mer till namnet än gagnet, bar titeln kungl. lifmedikus, medan hans granne, assessor C. F. von Schulzenheim däremot var en af hufvudstadens på den tiden mest anlitade, praktiserande läkare. Prästerskapet representerades af öfverhofpredikanten Uno von Troil, sedermera Svea rikes ärkebiskop, den civila ämbetsmannavärlden af k. sekreteraren Carl Lagerbring, generalauditören O. L. Malmerfelt, öfverdirektören O. Lidin, kommissarien vid assistansen Fr. Gerdes m. fl. och krigsmakten till lands och vatten af

---

*) En benämning, som tycks ha varit hvad man nu för tiden kallar »bluff», ty enligt tillkännagifvanden i Stockholmsposten försålde Mazza hufvudsakligen makaroner och vermiceller, baro- och termometrar, kartor och kopparstick o. s. v. Nipperboden var tydligen en gustaviansk föregångare till nutidens magasin à la Bon Marché.

några unga adliga officerare, som antagligen hade uppslagit sina bopålar här för att vara nära både slottet och hofvet, där de tjänstgjorde, och Riddarhustorget, den mondäna världens promenadplats.

Det var, som man ser, en ganska blandad och märklig societet, som hade sin tillvaro i »Wismars», »Sodoms» och de öfriga krogarnas grannskap, men samlingen skulle inom kort blifva ännu märkligare, genom en rekrytering, som blef föremål för hela Stockholms uppmärksamhet och undran. En s. k. Harmonisk societet, grundad af baron Carl Göran Silfverhielm, ryckte nämligen på hösten 1786 in i Rosenadlerska huset för att verka i den animala magnetismens tjänst och riktade därmed det gustavianska kulturlifvet med ännu en yttring af tidehvarfvets öfvertro och böjelse för ockultismen.

Efterföljande anteckningar äro afsedda att härom lämna en föreställning, men först torde några meddelanden om den ledande kraften i och den lokala miljön m. m. för företaget kunna påräkna intresse.

Carl Göran Silfverhielm, som var född år 1759 och son af öfversten Carl Adam Silfverhielm och Helena Unge, tillhörde en gammal krigarsläkt, hvilken med hans farfader, den tappre karolinen, generalen och slutligen fältmarskalken Göran Silfverhielm vunnit sin största ryktbarhet. Själf valde han äfven fädrens yrke och var löjtnant vid Lifgardet, då han år 1785 erhöll permission för att ledsaga riksrådet, grefve Carl Fredrik Scheffer under dennes resa utomlands för vården af sin hälsa. Färden gick först till Aachen, Spa och S:t Arnaud i Flandern samt vidare till Dijon, Lyon och Avignon. Under hemresan stannade Silfverhielm någon

tid i Paris, där han använde tiden ej blott för att roa sig. Den unge gardeslöjtnanten skildras nämligen som en vacker och elegant man, hvilken naturligtvis ej var främmande för den mondäna världens lif och förströelser, men äfven besjälades af allvarligare intressen. Måhända hade han härför, liksom för böjelsen att syssla med öfvernaturliga ting, någon ärftlig disposition, ty hans moder var dotterdotter af biskop Jesper Svedberg, hvilken som bekant ej blott var psalmdiktare utan äfven andeskådare, och systerdotter till Emanuel Svedenborg, och det var ju på sätt och vis i den sistnämndas spår han vandrade, då han under vistelsen i Paris förvärfvade kännedom om den ryktbare Anton Mesmers och de andra magnetisörernas uppseendeväckande verksamhet. Genom sina förnäma förbindelser torde han ha erhållit tillträde till Mesmers vida omtalade, men hufvudsakligen för den högsta parisersocieteten afsedda magnetiska seancer, och det är antagligt, att han kom i personlig beröring med såväl Mesmer själf som de andra mest omtalade magnetisörerna, doktor d'Eslon, markis de Puységur, som upptäckte somnambulismen och clairvoyancen, och artillerikaptenen Tardy de Montravel, hvilken år 1786 utgaf en mycket uppmärksammad bok om somnambulismens teori. Vid återkomsten till Stockholm befanns han nämligen vara väl hemmastadd såväl i denna som i magnetiserandets praktiska utöfning, ty den af honom inrättade s. k. baquet'en eller anstalten för magnetisering omfattades af den Harmoniska societeten, liksom äfven af utomstående, med lifligt intresse och hade under ett par år att glädja sig åt en ganska framgångsrik verksamhet.

I sammanhang härmed må påpekas, att Silfver-

hielm hade haft en föregångare i Sverige, nämligen Mesmers lärjunge, fransmannen Maiser, hvilken tycks ha varit den förste, som försökt införa den animala

Rosenadlerska huset, Mynttorget 4.

magnetismen äfven i vårt land, och härför besökte Stockholm i slutet af februari 1786. Inför vissa högre ämbetsmän anställde Maiser några försök, som emellertid kröntes med ringa framgång, enligt följande med-

delande af den framstående läkaren, assessor Johan Lorentz Odhelius *): »Utgången var den vanliga: en eller annan svag nervös patient af kvinnokönet fingo ryckningar och dåningar, andra starkare och af mankön kände icke däraf, ehuru ibland dem en eller annan hade brist på sömn, hvilken beskaffenhet efter Maisers försäkran omedelbart därigenom skulle förbättras.» — Assessorn, som i olikhet med flera af sina kolleger var en afgjord motståndare mot magnetismen och sedermera uppträdde äfven mot Silfverhielm, bifogar följande hädiska uttalande: »Jag, som dock är alldeles otrogen och kättare i den animaliska magnetismläran, tilltror mig emellertid genom grimaser och utvärtes affekterad allvarsamhet kunna hos lättrogna och svaga patienter uppväcka samma rörelser som den ortodoxaste Mesmerian, utan att betjäna mig af en lädergördel kring lifvet, full af gjorda hål och impregnerad af svafvel och järnfilspån eller af magnetiserade järn, eller elektriserade ämnen, eller intaget svafvel, hvarmed flera i Paris påstå sig kunna åstadkomma dessa rörelser, och all anledning är att Mesmer själf nyttjat.» — Som man ser inordnade assessor Odhelius den animala magnetismens verkningar inom det suggestiva området och var således en man vida före sin tid; men att han däri stod tämligen ensam äfven bland läkarne, skall i det följande visas.

Det var, som nämnts, i Rosenadlerska huset och enligt en anteckning af Gjörwell i våningen 2 trappor upp, som baron Silfverhielm inrättade sin baquet, men att närmare bestämma de lägenheter, han disponerade, har

*) *Nyaste efterrättelse om Hr Mesmers Diuriska Magnetisme.* — Veckoskrift för läkare och naturforskare. B. 7, 1786.

visat sig omöjligt, och själf tycks han ej ha bott i huset utan nöjt sig med att ha sin betjänt eller dräng boende där. I taxeringslängden för 1788 upptages nämligen bland hyresgästerna »herr captainen Carl Jöran Silfverhielm för drängen Norström». För öfrigt var huset rätt olika både till storlek och gestaltning mot i våra dagar, då hela kvarteret Aglaurus utgöres af en fastighet, som bekant tillhörig Stockholms stads brandförsäkringskontor, medan det, såsom förut antydts, under den gustavianska tiden bestod af två skilda hus, nämligen det Rosenadlerska, som upptog ungefär fyra femtedelar af kvarteret, och det slottsbyggmästaren Adolf Ulrik Kirstein tillhöriga f. d. Feifska huset, hvilket omfattade den återstående femtedelen och var beläget i hörnet af Stadssmedjegatan och Salviigränd *). Det förstnämnda, som här mest intresserar oss, tillhörde under förra hälften af 1600-talet riksrådet Johan Adler-Salvius, som antagligen erhöll det genom sitt gifte med den rike handelsmannen och guldsmeden Lorentz Hartmans gamla änka Margareta Skuthe **). Under Salvius' besittningstid tycks emellertid tomten ha varit blott oansenligt bebyggd, ty år 1676 lät apotekaren Christian Heræus, som då blifvit dess ägare, där

---

*) Brandförsäkringskontoret, som år 1807 af öfverstelöjtnant C. J. Nordenstam köpte det Rosenadlerska huset, förvärfvade år 1819 äfven det Kirsteinska, hvilket då ägdes af kanslisten A. Thileman.

**) Hon var, då hon år 1620 gifte sig med den 30 år yngre Salvius, 60 år gammal, men uppenbarligen en kry gumma, ty hon följde Salvius på hans många utländska resor och öfverlefde honom några år. För öfrigt bevaras hennes minne genom den donation, hon i enlighet med mannens testamente gjorde till Storkyrkan af Salvius' i Augsburg beställda präktiga och dyrbara altarskåp.

uppföra ett stenhus, hvari han inrymde det af honom anlagda och förut i Bosellska huset vid Stortorget belägna apoteket Morianen *). Efter Heræus ägdes huset af den förmögna fru Brita Behm, som i sitt äktenskap med professor Johan Schwede hade dottern Eva, gift år 1714 med den lärde professor Johan Upmark, hvilken blef adlad med namnet Rosenadler, kansliråd och slutligen statssekreterare. Dessa makar ärfdes af sina söner Johan Adrian och Carl Albrecht, af hvilka den förra blef »fjållig» och afled år 1774, men den senare var en framstående man och slutade sina dagar som president. Han var under Gustaf III:s tid ägare af huset, bland hvars hyresgäster jämte de förutnämnda butiksinnehafvarna märktes traktören Johan Abraham Nebb, som där hade värdshus **), professor Louis Masreliez, den framstående historie- och dekorationsmålaren, samt öfverste D. S. Silfverstolpe och ryttmästaren, baron G. A. Klingspor. — Möjligen var det af de två sistnämnda, hvilka blott tillfälligt tyckas ha bott i huset, som Silfverhielm förhyrde lokalerna för sin magnetiska verksamhet.

Det är egendomligt att finna, hur meddelandena om denna äro mycket sparsamma och knapphändiga i den gustavianska memoarlitteraturen, hvari eljes träffas så många berättelser om mer uppseendeväckande till-

---

*) Flyttades sedan till Drottninggatan n:o 13 och därefter till sin nuvarande lokal i hörnet af nämnda gata och Lilla Vattugatan.

**) Nebb, »mästerkocken», hade förut innehaft *Wiggstens* källare vid Stora Nygatan, i Lohe-Burenschöldska huset mellan Yxsmedsgränd och Kåkbrinken, och var särskildt berömd för sina kräftpastejer och omnämnes bland annat i Fredmans sång »Vid tanken på rikedomen».

dragelser inom societeten och Stockholmslifvet. Hvarken hertiginnan Charlotte eller någon af de samtida på mer eller mindre värdefullt skvaller begifna skribenterna, såsom A. L. Hamilton, Axel von Fersen, Hochschild m. fl., ha ägnat Silfverhielms förehafvanden någon uppmärksamhet. G. J. Ehrensvärd hade dött tre år före hans uppträdande i Stockholm, Lars von Engeström vistades som svensk chargé d'affaires i Wien och A. F. Ristell befann sig just i den kris, som inom kort föranledde hans afvikande från fosterlandet, så att man af helt naturliga skäl förgäfves söker några upplysningar om den Harmoniska societeten i deras ofta beaktansvärda anteckningar. Men den missräkning, man häraf erfar, har fått en värdefull och intressant ersättning i de meddelanden, som träffas i samtida tidningar och framför allt i Carl Christoffer Gjörwells brefväxling i k. biblioteket, denna ovärderliga källa för kännedomen om hvad som hände och tilldrog sig på vidt skilda intresseområden under det gustavianska tidehvarfvet.

Under sin utländska resa hade Silfverhielm, hvilken synes ha tillhört Gjörwells närmare umgänge, sändt meddelanden om färdens förlopp, grefve Scheffers hälsotillstånd, sina museibesök o. s. v., och i ett af brefven skildrade han en underrättelse om den förestående resan till Paris »för att taga kännedom om hur de elektricera för lamheten m. m., på det jag med tiden på något sätt skall kunna gagna mitt fosterland». Detta meddelande var helt visst ägnadt att särskildt intressera den städse för allt nytt vakne Gjörwell.

Redan i december 1786 eller strax efter det Silfverhielm fått i ordning sin baquet har denne också gjort sina första iakttagelser, och han följde under de

närmaste åren magnetiserandet med oförminskadt intresse, såsom framgår af efterföljande utdrag ur de äfven om åtskilliga andra ämnen och angelägenheter handlande brefven till flera af hans bekanta.

Det första af dessa, dateradt den 11 december och adresseradt till kommerserådet baron Patrik Alströmer, lyder sålunda:

»Att herr baron Silfverhielm här i Stockholm öppnat en *Société Harmonique* och inrättat en stor baquet i Rosenadlerska huset, är ofelbart bekant; men jag anser icke desto mindre för min skyldighet att genast aflämna följande rapport.

I förgår kom jag af pur hazard till honom, då flera ledamöter och partienter voro tillstädes. Där såg jag med mina egna profana ögon, ty N B jag är för ingen del hvarken intresserad eller initierad uti *les Secrets du Magnetisme Animal,* att professor Tingstadius, hufvudstadens anatomicus, som blifvit krympling, gått hopdragen och mycket nedlutande samt varit plågad af en fast beständigt hindrad transpiration och af köld i kroppen, icke allenast genom detta medel fått transpiration och värme i kroppen tillbaka, utan blir ock hvar dag mera rak i kroppen samt återvinner efter hand både appetit och humeur: självfva glädjen lyste utur ansiktet, som icke litet kontrasterade med hans magra och halfdöda lemmar samt kryckan, hvilken ännu måste nyttjas. Vidare en ung baron Pfeif, son af öfversten vid Enkedrottningens regemente och omkring 10 år, hade förlorat all styrka i bägge sina ron, så att han lutande och vaggande drog sig öfver golfvet. Nu, många gånger magnetiserad, gick han för allas våra ögon rak och marscherade med force af en ung

grenadiär. Af flera exempel anför jag blott dessa bägge, ty jag tror mig finna närmaste likheten emellan deras förra onda och det, hvaraf herr baron och kansliradet Alströmer*) så länge och ännu plågas. Jag ber fördenskull att detta genast kommuniceras med nyssnämnde herre.

Herrar Dalberg, Riben, Hedenberg, Bladh och flera medici gå nu dagligen till baron Silfverhielm och måste approbera hans kurer. Jag längtar emellertid högeligen efter att få en kort resumé på svenska om denna nya upptäckt, hvars ena parti vore historique och den andra scientifique, så att däraf må uppkomma en teori, till välgrundad öfvertygelse både för naturforskare och blotta åskådare. Jag hörer väl till de senare och skrifver allt detta *ex visis,* men fordrar ändå *skäl till det jag ser;* ännu mera lärer det fordras af Mrs les Experts, helst jag förmodar att dessa undersöka först och *döma sedan.* Sker detta och medlet är godt, så kan både det sjuka och okunniga publicum kureras på en gång, hvilket i alla fall vore det hälsosammaste.

P. S. Hans majestät har nyligen talt mycket om magnetismen med riksrådet grefve Bielke och med nöje åhört hans favorabla yttranden om denna nya upptäckt samt lofvat att själf komma till baron Silfverhielm, för att med egna ögon se dess verkningar. Fru baronessan Liewen vill på generaldirektör af Acrels tillstyrkande bruka magnetism för sina lama händer, helst grefvinnan Meyerfelt af densamma njutit en så stor lindring af sina mångåriga plågor, men hennes andra doktor, assessor Gahn, opponerade sig alldeles emot denna

*) Adressatens broder Claës Alströmer, som sedan flera år tillbaka var "contract i händer och fötter".

kur. Länge ha våra fattiga själar vankat af och an emellan orthodoxer och kättare, skall nu ock den sjuka kroppen råka i samma förlägenhet, ser det rätt ängsligt ut med hela människans varelse här i denna världen. Baron Silfverhielm armerar sig emellertid med mycken eld vis-à-vis sina patienter, äfvensom han är försedd med mycken köld emot de nitfulla batterier, hvilka mot hans baquet kommer att öppnas i dagpapperen, och af hvilka det först färdiga i dag börjat agera i *Allehanda.* De friska spektatörerna synas mig emellertid att hafva det bästa partiet.»

Ett par veckor senare bekräftar Gjörwell den magnetiserande baronens framgång i följande meddelanden till protokollssekreteraren J. C. Linnerhielm:

»Det tredje nya är baron Silfverhielms *Société Harmonique* eller öppnade baquet uti Rosenadlerska huset. Deklarerade vare sig ledamöter eller partienter äro: Deras nåder grefvinnorna Meyerfelt och Klinckowström samt friherrinnan Liewen, hans excellens riksrådet grefve Bielke, generalen baron Sinclair, kammarrevisionsrådet baron Gedda, bergsrådet Dalberg, regeringsrådet Zibet, assessor Riben, professor Tingstadius, chevalier Gaussen, abbé Oster etc. etc. En baron Fleming, ifrån Strassburg nyligen hemkommen, och baron Otto Wrede, löjtnant vid artilleriet, äro promoverade och praktiserande magnetisörer. Baron Silfverhielm är dock alltid ordförande. Något sundt lärer dock vara i detta trollskap, ty jag har med egna ögon sett professor Tingstadius och en ung baron Pfeif, bägge förut contracte och lama, nu gående och glada omkring le baquet miraculeux. Jag småträter dock ständigt på min Silfverhielm, för det han kom-

binerar med så goda effekter *un dehors af secrets impénétrables* och den leda somnambulismen. Han står emellertid just nu i en vänlig negociation med assessor Odhelius, den störste antagonisten från fakultetens sida. Jag har dock bedt honom vara på sin garde både för honom och herr Dalberg, ty denne är äfven så svåra slug, som den förre är svåra lärd, således bägge honom öfverlägsna. Föga har fattats, att generaldirektören af Acrel också deklarerat sig för magnetismen; nu ligger han illa sjuk. Archiater Bäck suckar emellertid öfver sin vetenskaps anfäktande af dessa kättare, men archiater Hallman försäkrade mig i går, att han skulle allt till sin död bara skratta åt detta hexmakeri. Huru assessor Sparschuck i lifstiden gjort har jag mig icke bekant; men alla hafva vi fått mera eller mindre anledning att säga: *memento mori*, då vi försport huruledes han aftonen den 23 december sitter frisk och sund vid spelbordet hos fabrikör Apiarie på Barnängen, stiger upp för att gå ut, faller omkull uti förstugan, får slag, blir genast mållös, föres sådan hem och dör följande dagen.»

Det är ju rätt märkliga människor, som Gjörwell i dessa tvänne bref presenterar såsom den aminala magnetismens första uppmuntrare och omhuldare i Stockholm: hofvets och den förnäma världens skönheter och tongifvande damer, höga ämbetsmän, medlemmar af diplomatiska kåren och ett flertal läkare, som väl voro där hufvudsakligen af vetgirighet och å yrkets vägnar, men äfven i hopp om bot för egna krämpor. Sällskapet hade emellertid en ganska utpräglad aristokratisk sammansättning, en naturlig följd af baquet-anordnarens samhällsställning och umgänge, men kanske också

på grund af den både fysiska och andliga skröplighet, som efter många tecken att döma mot slutet af Gustaf III:s tid var rådande bland de högsta societetskretsarna. Man hade lefvat friskt undan under de närmast förflutna lustren, och nu gjorde sig efterkänningarna gällande: kroppsligen i gikt och andra åkommor, ofta orsakade af den för det oblida klimatet föga lämpliga klädedräkten, andligen i böjelse för mysticism och andra svärmerier. Därtill kom det lifliga intresse, hvarmed man på denna tid omfattade allt nytt från utlandet, särskildt från Frankrike och Paris, därifrån så många impulser verkade och exempel följdes i Gustaf III:s hof och den högre stockholmska sällskapsvärlden.

Man kan därför ej förvånas öfver att bland baron Silfverhielms klienter i Rosenadlerska huset träffa grefvinnorna Meyerfelt och Klinckowström, den förra född Sparre, en af »de tre gracerna» och vid denna tid fastän ett par och fyrtio år gammal ännu i besittning af stor skönhet, men illa ansatt af gikt efter alla baler, karuseller och slädpartier i rokokons lätta sidendräkter, den senare den stränge och kloke Axel von Fersens äldsta dotter Hedvig, i samtida memoarer skildrad som en lika behaglig som begåfvad kvinna, men mycket sjuklig och efter många resultatlösa badresor väl intagen af hoppet att af magnetismen vinna bättring. Hvem friherrinnan Liewen var, är ej godt att säga, ty det fanns flera med namnet. — Riksrådet grefve Bielke var en framstående ämbetsman och »en honnête homme», såsom Schröderheim skrifver i sin roliga men ej så litet partiska skildring af den gustavianska rådkammarens medlemmar. *) Man får

*) *Elis Schröderheims Skrifter till konung Gustaf III:s historia.* Lund 1892. Sid. 49.

därföre med en viss försiktighet upptaga fortsättningen af karaktäristiken: »Hans konversation var litet chargerad; men hans style épistolaire elegant, äfvensom de flesta af hans haranguer. Han var stolt i själen, hastig i omdömet, kanske mer hugad än danad för affärer. Driftig och applicerad, underhöll med Saussure korrespondans och tillbragte större delen af de senare åren med lektyr alla aftnar. Bonnet var för honom en auctor classicus, och han approfonderade 'Les erreurs et la verité', en bok, som utan att begripas upphöjdes och berömdes af den tidens förnäma mystici.» — Generalen baron Sinclair, Carl Gideon, tapper och duglig militär, var också en af förgrundsfigurerna i den gustavianska sällskapsvärlden, men till följd af sin något grunda bildning och sitt originella sätt emellanåt föremål för drift och skoj. Rolig är Schröderheims berättelse i ett bref till Gustaf III i juli 1789 om hur Sinclair af någon anledning hade kommit i konflikt med Liljensparre, den ryktbare polismästaren, som »hade skrifvit honom en billett eller ordres och mera nyttjat vanan af poliskammarens stil än han rådfrågat konsiderationerna för en generalsperson. Baron Sinclair hade ämnat att endast beklaga sig för öfverståthållaren, men olyckan förde Liljensparre till hans möte i Utredningens trappor, där man säger, att värmen är starkare än annorstädes. Fängkrutet brann af för artilleriöfversten (Sinclair var chef för artilleriet), som, jämte några starka titlar, lyfte käppen med någon häftighet, men utan att fälla den obetänksamt sansade sig. Det gamla ordspråket: 'Jamais sottise à demi' hade kanske intet haft orätt. Polismästaren erinrade om sitt adelskap och tog till vittne af denna affaire d'honneur sina

bägge ordonnanser. I dag hafva de mött hvarandra på gatan. Liljensparre lärer hafva åkt i skuggan, ty han har haft hatten af hufvudet, men generalen i solen, ty han har grinat värre än Hvita Falken» (S. var riddare af denna sachsiska orden). — Chevalier J. de Gaussen, Frankrikes chargé d'affaires, intog en bemärkt ställning inom societeten, och så var äfven fallet med abbé Oster, pastor vid katolska församlingen, som under Gustaf III:s tid hade sina gudstjänster i Stadshuset på Södermalm. Oster var mycket begifven på spel, och Schröderheim skrifver, att kort för honom voro »som spikar för ölänningar». Vid invigningen af katolska kapellet i nämnda hus, i april 1784, då hertig Carl var närvarande, ledsagad af bland andra Ulfvenklou, höll han ett vackert tal, men måtte ha skött placeringen af de i etikettssaker mycket nogräknade diplomaterna, hofdamerna m. fl. illa. Schröderheim, som skildrade invigningen i ett bref till Gustaf III, omtalar nämligen hur han betygade abbén sin beundran för »den adress, hvarmed han i Helige Fadrens nuvarande belägenhet vetat akta sig för att vända ryggen åt någon, att skaka om dem alla, liksom i en hattkulle, och hellre göra dem alla lika missnöjda».

Bland de af Gjörwell uppräknade läkarne tillhörde flera såsom Acrel, Odhelius, Bäck och Tingstadius, tidehvarfvets förnämsta utöfvare af läkekonsten, och äfven de öfriga åtnjöto högt anseende och hade att glädja sig åt stor praktik. Dalberg var vida bekant för sin anställning som Gustaf III:s lifmedikus, men är i memoarlitteraturen ofta mindre fördelaktigt omtalad för opålitlighet och dåligt humör, hvarpå också tyder Gjörwells yttrande, att han var »svåra slug». Märkligt

nog omnämnes ej professor Sparrman, om hvilken man från andra håll vet att han i sin praktik använde magnetismen. Om Riben säges i en biografi, att han »i ett af sina rum hade en fullkomlig elektrisk appareille uppsatt, hvaraf han betjänte sjuka, som däraf voro i behof», hvilket tyder på att han vid behandlingen af sina patienter ej uteslutande, såsom på den tiden var vanligast, använde inre medicin. Assessor Henrik Sparschuck, som så plötsligt bortrycktes af döden, var känd såsom skicklig läkare, men äfven som en glad och munter umgängesman, och olycksfallet vid Barnängen kan således möjligen ha orsakats af någon oförsiktighet till följd af upprymd sinnesstämning. Fabrikör Apiarie hette Carl Gustaf och ägde den stora mellan Danviken och Hammarby tull belägna klädesfabriken.

Innan vi nu fortsätta meddelandena om Silfverhielms underbara kurer, torde några upplysningar om baquetens inrättning och om tillvägagåendet vid magnetiserandet intressera. De underrättelser, som härom föreligga äro emellertid mycket få och ofullständiga, hvarför vi återgifva följande skildring om hur det gick till vid Mesmers analoga seancer i hans hotell vid Vendômeplatsen i Paris: *)

»I den s. k. experimentsalen stod midt på golfvet ett rundt kar, en *baquet*, af omkring 5 fots diameter och försedt med lock. På botten däri lågo buteljer så placerade, att somliga med halsarna konvergerade mot centrum, andra divergerade utåt. Alla buteljerna borde om möjligt vara magnetiserade af samma person. Karet fylldes med vatten, så att buteljerna täcktes;

---

*) *Om den animala magnetismen och 18:de århundradets mysticism.* Af *J. V. Broberg.* Stockholm 1866.

genom locket, som var försedt med flera hål, utgingo krökta järnstafvar. Rummets väggar voro besatta med spegelglas, genom hvilkas reflektering magnetismen enligt Mesmers lära skulle förstärkas.

I en cirkel kring karet eller baquet'en placerades patienterna och så tätt, att de voro i kontakt med hvarandras knän. Hvar och en höll i handen en af de från baquet'en utgående järnstafvarna. Vanligen var bakom denna första rad en andra och ofta flera rader patienter placerade, hvilka genom att hålla hvarandra i handen bildade slutna kedjor och medelst långa magnetiserade snören voro i beröring med karet. Dessutom voro samtliga patienterna äfven sinsemellan förbundna medelst ett kring hvar och ens lif sig slingrande snöre, för att dymedelst den magnetiska kraften desto lättare skulle öfvergå från den ena till den andra.

I salen rådde ett mystiskt halfdunkel. Örat smektes af ljufva melodier, spelade på harpa och klavér, och under pauserna lät en harmonica höra sina sakta, darrande toner: ett instrument, som Mesmer spelade mästerligt.

Sittande nära bredvid hvarandra, män och kvinnor, och hållande i de mystiska stafvarna från karet och i hvarandras händer, började än den ena, än den andra erfara underliga sensationer och ryckningar, hvilka snart meddelade sig till allesammans. Då inträdde plötsligt Mesmer, iklädd en gredelinfärgad broderad sidendräkt och hållande i handen en järnstaf. Med majestätisk värdighet gick han omkring och beströk patienterna. Inom kort infunno sig de hälsobringande kriserna. Åtskilliga hysteriska anfall uppträdde. Man rusade upp, man grät, man skrattade, man omfamnade hvar-

andra, slog väggarna, fick konvulsioner, rullade sig på golfvet, o. m. d. Den som ej själf åskådat uppträdena i Mesmers salonger — skrifver en samtida — den kan knappast göra sig en föreställning därom. Åskådar man dem åter, så kan man ej annat än förvånas öfver dels den fullkomliga stillhet och ro, hvari somliga äro försänkta, dels ock öfver den våldsamma uppskakning, andra förete. Man ser somliga sympatiskt dragas till hvarandra och kärleksfullt söka hindra hvarandras kriser. Alla äro de blindt undergifna magnetisören. Äro de ock försänkta i skenbar dvala, väckas de ögonblickligt af magnetisörens minsta gest, af hans blotta blick. Ett plötsligt buller uppväcker de förfärligaste konvulsioner.

De som fingo riktigt grufligt hälsosamma kriser, de blefvo inburna i ett angränsande rum, hvars golf och väggar voro beklädda med välstoppade madrasser, så att de utan all skada kunde, bäst de orkade, tillkämpa sig hälsan.»

Huruvida Silfverhielm hade lyckats att i detalj åstadkomma så omfattande och äfven eleganta anstalter som Mesmer, är ovisst, men knappast sannolikt på grund af de vida mindre resurser, som stodo till hans förfogande. Resultatet af magnetiserandet tycks dock ha blifvit ungefär detsamma. Visserligen torde de här ofvan skildrade kriserna ej ha varit så våldsamma i Stockholm som i Paris, beroende därpå att Silfverhielm uppenbarligen vida mindre än Mesmer lade an på de psykiska verkningarna eller att uppjaga patienternas fantasi och använda deras hysteriska förutsättningar. Men de af Gjörwell omtalade fallen visa ju hypnosens kraft, och i de följande brefven framlägger han ytterligare några vittnesbörd om densamma.

Den 16 januari 1787 meddelade han sålunda hofpredikanten, grefve F. B. von Schwerin, den längre fram i tiden ryktbare riksdagsprosten, att magnetismen året förut gjorde mycken bruit i Stockholm och »att det nu står därhän, om vissa grefvinnors irritabilitet kan i längden kasta vetenskapsakademiens kallsinniga raisonnements öfver ända», och ungefär samtidigt omtalade han för sin gode vän professor J. H. Lidén det stora nöje, som magnetismen beredde honom, men äfven den oro »öfver alla de osammanhängande ting, som här förehafvas» och som han tyckte leda till »en triple-alliance's slutande mellan svedenborgianismen, animaliska magnetismen och alchymisteriet». Han syftar härmed dels på de bekanta bröderna August och Carl Fredrik Nordenskjöld, den förre alkemist och Gustaf III:s guldmakare, den senare svedenborgare och en af ledarne af den år 1786 grundade Filantropiska societeten, dels på baron Göran Ulrik Silfverhielm, magnetisörens kusin både på fädernet och mödernet, ifrig svedenborgare och en äfven i andra hänseenden, åtminstone vid denna tid, rätt konstig individ.

I ett bref till baron K. Lejonhufvud den 24 augusti 1787 är den sistnämnde, som först ämnade blifva präst och därför studerade teologi i Uppsala, men sedan ägnade sig åt den diplomatiska banan, jämte kusinen föremål för följande omnämnande af Gjörwell:

»De bägge såta vännerna, som härleda sina undergörande krafter från Svedenborg och Mesmer, gå här nu uppenbarligen, och som protektion icke lär saknas för dessa nymären, så omtalas ock utan omsvep de illustra herrar och digra ämbetsmän, som ordentligen

församlas för att sitta och rådpläga med andarna till kropparnas fromma, men som allt detta faller mig så otroligt före, vill jag icke vidare ransaka uti den nya Societetens matrikel. Dock till tjänstvillig upplysning hörer att kaptenen baron Silfverhielm och hofpredikanten baron Silfverhielm, ehuru harmoniserande uti den fysiska teorien och magnetismen, disharmoniera dock alldeles uti praxi; ty som den förre sträcker uppsikten blott till lekamligt bruk, så förbinder den senare däremot samma bruk med de mest subtila förrättningar uti andarnas regioner. Si! till så många ting kunna vi rita ut, när vi lämna de bägge enda pålitliga ledstafvarna: det sunda förnuftet och det beskrifna ordet. Dock vill jag icke fördjupa mig i ämnet. Ber nu om min trognaste vördnad på alla händer och rekommenderar mig ödmjukast.»

Af ett bref till den förutnämnde Linnerhielm tycks vidare framgå, att den andre Silfverhielms uppträdande för en tid trängt kusinen i bakgrunden och att svedenborgianismen mer än magnetismen tog Gjörwells och säkerligen flera andras uppmärksamhet i anspråk:

»Baron Silfverhielm, jag menar kungl. hofpredikanten, har nu, såsom det synes, alldeles abandonnerat Uppsala; går dock med rundt bouiteradt hår och svart frack samt frekventerar här med stor assiduité den härvarande svedenborgska fakultetens sammankomster. Den börjar nu också starkt att edera af sina arbeten, och råkade jag härom dagen att kasta ögonen på ett af dem och fann med huru mycken sorgfällighet, fast icke synnerlig propreté, lärdoms-fäderna fördelat helvetet uti sina särskilda departementer, såsom det *asluktande* och det *träckluktande* helvetet. Sättaren,

som väl ofta och med mycken ångest hört af våra nitälskande lutherska präster helvetet för sig afmålas, fann dock denna nya tafla så degoutante, att han för sin egen del aldrig kunde begripa hur dylika galenskaper kunde bäras honom tillhanda af bägge herrarna S(ilfverhielm) och N(ordenskjöld), hvilka dagligen fournerade bokpressen med detta snygga M. S. Jag ber dock att allt detta blifver oss emellan, dels för tidehvarfvets heder, dels för ledamöternas uti den helt nya akademien influencer, hvilka utomdess utgöra en *articulus fundamentalis* uti deras doktrin. Men *raillerie à part*, tyst, tyst!»

De förnämsta medlemmarna i den förutnämnda och i detta bref för Gjörwells klander utsatta Filantropiska societeten eller »Sociétas exegetica pro philantropia», såsom sällskapet egentligen hette, voro underståthållaren baron von Axelson, öfverhofstallmästaren grefve A. F. Lewenhaupt, landshöfdingen baron Sven Liljencrantz, den framstående bergsmannen och för sina sträfvanden för den afrikanska slafhandelns afskaffande bekante B. Wadström samt Göran Ulrik Silfverhielm och C. F. Nordenskjöld. Det var nog de två sistnämnda, som redigerade sällskapets från början af år 1787 utkommande häftesskrift »Samlingar för Filantroper», hvilka väckte Gjörwells nyss anförda misshag och som jämte verksamheten i öfrigt snart, såsom längre fram skall visas, blefvo föremål för Kellgrens skarpa och kvicka satir. Filantroperna hade sin samlingslokal hos Sven Roos, den å sid. 35 omnämnde rike bryggaren, hvilken bodde på Södermalm i kvarteret Wägaren, mellan nuvarande Folkunga- och Kocksgatorna, nära Götgatan och invid »Hamburg», den

beryktade källaren, där de dödsdömda fingo »färdknäppen» på vägen till Galgbacken.

Allt detta var naturligtvis ägnadt att fängsla Gjörwells uppmärksamhet, men han släppte därför ingalunda den animala magnetismen ur sikte, och i ett bref den 23 oktober 1787 till domprosten Samuel Älf i Linköping anmodar han denne skämtsamt att söka förmå den af gikt i händerna lidande Lidén att använda densamma och sänder därpå några meddelanden om tilldragelserna i Rosenadlerska huset.

»Bäste bror Älf!» skrifver han sålunda, »bed honom (Lidén) vara litet vidskeplig och tro på den animala magnetismen; låt honom inrätta i sin kammare en liten med filspån fylld och väl betäckt balja, utur hvilken en väl beställd conducteur ledes emellan hans händer, hvaruppå en väl initierad magnetisör bragte dessa hans händer till verksamhet.

Men *raillerie à part*, något fysiskt godt måste dock väl vara uti detta ordensmässiga läkeböte förborgadt; ty hvar gång jag kommer upp till kaptenen baron Silfverhielm, är hans stora baquet omringad af sofvande och vakande invalider, som alla prisa Gud och magnetismen för det ondas om icke häfvande dock minskande, hvilket senare ensamt redan är en stor välgärning. Att förtiga tvenne unga och sköna fröknar Linderstedt och andra damer, som se och höra illa etc., så fann jag vid baqueten en ung präst vid namn Lottscher, som efteråt försäkrade mig, att han kommit förlamad och med kryckor, att hans hopdragna knän förut velat på intet sätt lyda hela fakultetens bud och befallningar, men vid baqueten efter första och andra magnetiseringen börjat mjukna och rakna, så att han

nu går dit och dän blott med en låg käpp i handen. Jag såg ock själf honom gå bägge trapporna utföre utan annan hjälp. Vidare satt vid baqueten professor Ljungberger, som af vattensot hela sommaren burit dödens bleka ansikte, men sedan han nyttjat denna remede, började elden åter lysa i ögat, färgen anmäla sig på kinden, sinnet röna munterhet och kroppen hvila. Allt detta sade han mig själf. När jag skulle gå bort, kom assessor Odhelius, hufvudantagonisten, och förde öfverdirektören Kellman till baron Silfverhielm, såsom en patient, hvilken plågades af gikt och lamhet i hela den ena sidan, ett ondt, som af intet enda renlärigt medel kunnat fördelas. En ung man, som såg ut som hälsan själf, men hvars namn jag icke minnes, såg jag där då för andra gången, som hade skada på målet och blir dagligen bättre. Vakande och seende på mig, betraktade jag honom noga. Baron Silfverhielm gick häruppå till honom, börjandes sin operation med strykande öfverst från ännet ända utföre på armarna, och se! den unge mannen föll i en ordentlig god och stilla sömn.

Alltid måste jag beväpna mig med ett slags serieux när jag går upp till baqueten; ty det faller mig både förunderligt och förlusteligt att komma in uti en stor sal och se så många personer, unga och gamla, sköna och fula, förnäma och gemena, synbart friska och verkligt sjuka, sitta där rundt omkring, till en del sofvande, till en del vakande, dessa alla tysta, alla med förtröstande miner, somliga med mycket andäktiga grimacer. Åskådare voro jämte mig assessor Riben uti själfva Collegio medico, som tror alldeles på magnetismen, och riddarhussekreteraren Bungencrona, en eljest ganska

stor skalk och som skrattfärdig gärna vid alla tillfällen framföder sina glåpord; dem fann jag nu bägge stående med särdeles uppbyggliga fysionomier. Således fann jag också rådligt att adoptera den harmoniska tonen och åskådade utan minsta tecken af incredulité, javäl inom mig fattade ett slags förtroende till självfva saken, helst jag vet, att till därvarande hälsosamma operationer hörer att allt hvilar på tro, så att, om en fritänkare kommer in, förtager hans ande en del af kraften hos magnetisören, hvilket bekymmer jag tyckte mig vilja läsa utur en baron Wredes ögon, då jag vid ett annat tillfälle kom in i salen, under det han uti *pleine assemblée des crédules ou, si vous voulez, fidèles,* magnetiserade en ung baron Sjöblad för döfhet.

Sedan jag nu assisterat en god stund vid detta spektakel, gick jag in med baron Silfverhielm i ett annat rum, för att tala med honom allena. Mitt ärende var att, såsom hans kusin, kongl. hofpredikanten baron Silfverhielm, offentligen annonserat sig för en nitfull apostel af svedenborgianismen uti förbindelse med den animala magnetismen; så bad jag kaptenen att *purement & simplement* fullfölja sin remede, såsom ett fysiskt medel, och för ingen del kombinera detsamma med den nya läran, den rent af galna läran om andarna, med allt det oförnuftiga och obibliska ordkram, som därmed står i gemenskap, och icke desto mindre förvillat folk af stånd och vett på ett för mig alldeles obegripligt sätt. Det lofvade han mig ock, försäkrandes att hans hjärna vore så sund, att han hvarken antagit eller skulle antaga sådana tänkesätt, eller löpa efter sådana irrbloss. Får nu se.»

Vare sig det nu var Gjörwells och andra för-

ståndiga mäns föreställningar eller hans eget sunda förnuft, som verkade, men Carl Göran Silfverhielm tycks icke vid utöfvandet af sin magnetiserande verksamhet ha användt någon andeinblandning och han skilde sig följaktligen därigenom på ett fördelaktigt sätt från öfriga samtida magnetisörer. Härom läses i en samtida anteckning: *) »Han behandlar den animala magnetismen som ett blott physiskt medel, utan att bortblanda dess natur och verkningar med vissa sedan någon tid hos oss gångbara phantasier. Huruvida det verkligen förhöll sig så, lämna vi dock därhän, helst läran om magnetismen då var mycket outbildad och magnetisören därigenom icke kunde undvika åtskilliga misstag eller tillräckligt vara på sin vakt emot bedrägerier å den magnetiserades sida, om han också icke själf var delaktig däri.»

Emellertid måtte Silfverhielm ganska snart ha upphört att hålla baquet eller bedrifva saken mer offentligt eller i större utsträckning. Den Harmoniska societeten synes nämligen redan i början af år 1788 ha fört en tynande tillvaro, och en bidragande orsak härtill var att Silfverhielm, som år 1786 befordrats till kapten vid lifgardet, i januari 1788 erhöll kompani. Enligt Gjörwells meddelande i ett bref till Lidén måste detta »skötas par préference» och hade till följd, att när Gjörwell i början af april begaf sig till Rosenadlerska huset, befanns verkstaden vara öfvergifven af patienter. Men oafsedt Silfverhielms militära tjänstgöring, som hädanefter tog hans tid mer i anspråk, och vintern, hvilken ansågs vara hinderlig för kurerna, bidrog nog

---

*) *Uppfostrings-Sällskapets Allmänna tidning;* d. III, 1787.

Kellgrens drift med magnetismen, svedenborgianismen, mysticismen o. s. v. till det aftagande intresset för den förstnämnda.

För att motarbeta i främsta rummet den ofvannämnda Filantropiska societeten men äfven de andra med likartade intressen sysslande sällskapen och föreningarna hade Kellgren och Rosenstein redan i slutet af år 1786 stiftat sällskapet »Pro Sensu Communi» eller »Sundt Förnuft». Tillkännagifvandet härom var infördt i *Stockholms Postens* första nummer för 1787, och därefter framlades den nya föreningens program i 20 »Theser», som innehöllo den skarpaste polemik mot hela bråten af tidens dårskaper.

»Nu bröt stormen löst», skrifver en författare, *) som ägnat dessa rörelser en intressant utredning. »Årgången 1787 af Kellgrens tidning är öfverfylld med längre och kortare artiklar, utslungade från båda lägren. Pro Sensu Communi hade att bestå heta duster med Filantroperna, de där, sekunderade af en god penna i det fingerade sällskapet »Pro Usu Rationis Vero», så mycket mindre voro hugade att gifva tappt, som hertig Carl förklarat sig för deras protektor och de sålunda hoppades vinna tryckfrihet för sina skrifter. Ja, så öfvertygade voro de om sin läras seger, särdeles i förbund med den nyinförda animala magnetismens underverk, att de djärfdes påkalla både konungens hägn och utlandets skiljedom. Ett vidlyftigt sändelsebref rörande magnetismen och svedenborgianismen, ställdt 'à la Société des amis reunis de Strasbourg', utskickades sommaren 1787 jämte andra sällskapets elaborat till Europas för-

---

*) *W. Lagus* i *Skalden Johan Henrik Kellgrens finska lefnadsminnen.* Helsingfors 1884. Sid. 210 o. f.

nämsta akademier och lärde, med anhållan om bedömande. Intet svar från utlandet eller ens från konungen hann dock anlända, innan blixten slog ned i filantropernas omedelbara närhet. Stockholms Posten förebragte den 4 oktober ett skaldestycke, prisbelönadt, som det sades, i Pro Sensu Communi. Det var Kellgrens förkrossande satir 'Man äger ej snille för det man är galen'.»

Ur det långa både af samtiden och eftervärlden mycket uppmärksammade kvädet är det tillräckligt att här anföra blott följande strofer, hvilka visa mångsidigheten af Kellgrens angrepp och torde ha varit de som mest framkallade de angripnas vrede och förbittring:

I, narrar utan smak, som Gudarasande
Tron Eder stora bli med stora skalders brister,
I, narrar utan vett i vetenskaperne:
O Svedenborgare! O Rosencreutzare!
O Drömmars tydare! O skatters sökare!
Nummerpunkterare, Magnetiserare,
Physionom-, Alchem-, Caball- och Harmonister!

Er slutsats är förvänd — en klok kan galen bli,
Den snille är i ett, kan vurma i ett annat;
Men tro att snillets höjd är höjd af raseri,
Se däri, mina barn, bedran I er förbannadt!

Förgäfves sagdt! — Nåväl en genväg yppas er:
Pope puckelryggig var, *Homer* och *Milton* blinda,
Att deras likar bli, godt folk, hvad tarfvas mer,
Än sätta puckeln på och ögonen förblinda.

Emellertid torde de för Kellgrens elakheter utsatta svedenborgarne och deras kolleger hafva i lika hög grad som af själfva dikten känt sig sårade af de

anmärkningar och förklaringar, som anslutande sig till denna stodo att läsa i de närmast följande numren af Stockholms-Posten. Det var nämligen beska saker, fastän oftast i en rätt höfvisk form, som där sades dem, såsom t. ex. framgår af anmärkningen till »O Svedenborgare»:

»Dessa, de ursinnigaste af alla jordens fantaster, förtjäna rätt väl att anföra bandet. Alla andra svärmare pläga dock rasa med en viss ordning, pläga dock känna en viss slutkonst och draga mer eller mindre rimliga följder af orimliga principer. Men dessa äga en sig ensamt tillhörig gåfva att oskiljaktligen förena den grammatikaliska oredan med den logiska, ordens med meningarnas. Tvänne fraser i de svedenborgska skrifterna hafva lika litet gemenskap, som om de åtskildes af hundra sidor, som om de sades af två personer, af hvilka den ena icke hört hvad den andra talat», etc.

Den animala magnetismen förklarades vara en »*Coëffure à la mode* i vår tid», som rätteligen borde fördelas i trenne slag: »*Magnetisme à la Mesmer, magnetisme à la Puységur* och *magnetisme à la Svedenborg*. Den första är en fysisk dårskap, den andra en metafysisk galenskap, den tredje ett ändeligt raseri.»

Om Harmonisterna säges: »Om denna sekt kan jag ej gifva mycken upplysning och önskar att författaren icke satt den hit för att fylla rummet. Jag påminner mig väl, att jag någon gång hört talas om något sällskap, som skulle förena flera galenskaper i en corps, såsom att *göra sig hård, ställa nativitet, tjusa ormar, läsa bort tandvärk, spå i kaffe, förvända synen, göra väder, trolla till sig flickor* o. s. v.» — Författaren tillägger, att han ej var säker om, att allt detta träffade

in på Harmonisterna, men förmodade dock, att dessa bildade en förening af alla de åtta kategorierna tillhopa.

Den belåtenhet, som Kellgrens dikt väckte, gaf sig bland annat luft i följande den 22 oktober i Stockholms Posten införda kväde:

(Motto:)

Difficile est Satyram non scribere.

Släck ej din eld, du ädla bröst,
Din eld för vett och smak för dygds och sannings ära.
Bemanna dig och höj din röst!
Ditt sunda snilles kraft ett utbrott syns begära.
Förhåll det ej, men gif det luft!
Far bort att hämta sundt förnuft
I stat, i kyrka och catheder!
Vårt tidehvarfs dårskap dig bereder
Den skörd, kanske, du än ej ser.
Det troligt är, att dumhet, har än mer
Att bygga upp, som du skall rifva neder.
Din kallelse det är: Ack följ den stark och glad!
Tack för hvart ord, för hvarje rad,
Hvart äkta skämt ur snillets källa!
Gif dåren prustrot, att han nys,
Låt klatschen kring hans öron smälla!
Kanske till slut han för sitt vanvett rys.
Tör hända Svedenborgare
Och alla glada rimmare,
Förnufts och smaks misshandlare
Och flera än som rimma sig på *e*,
Så många man kan sammanpacka.
Tör hända, de en dag dig för sin hälsa tacka
Och själfva deras misstag se.
Far fort! Så modigt bröst bör icke afskräckt blifva.
Så skref man fordom Argus till:
"När dårskap mer ej räcka vill,
Begynn om våra dygder skrifva."

Man må ej undra öfver att vederbörande kände sig obehagligt berörda af dessa och liknande uttalanden om deras förehafvanden och att de svarade med insändare och motbeskyllningar i Stockholms Posten. Stridens vågor gingo högt och filantroperna försvarade sig till en början med skenbar framgång. På det här ofvan omnämnda vädjandet till utlandets akademier och lärde hade de tillfredsställelsen erhålla ett utförligt till baron Carl Göran Silfverhielm adresseradt utlåtande angående den animala magnetismen från den framstående naturforskaren, hofrådet J. L. Boeckmann i Karlsruhe, hvilket publicerades både i Stockholms Posten och i Uppfostrings Sällskapets tidningar och som innehöll fördelaktiga omdömen om magnetiserandet och uppmaning till Silfverhielm att därmed fortsätta. Uppmuntrade häraf, morskade sig magnetismens vänner och vände sig särskildt mot skådespelaren och komediförfattaren Didrik Gabriel Björn, hvars magnetismen förlöjligande pjäs »Det oskyldiga bedrägeriet», de ville hindra uppföras. »En magnetisör» införde för detta ändamål den 30 oktober i Stockholms Posten följande hotfulla tillkännagifvande:

»Man har berättat mig, min Herre, att ni uti den pieçe, man om lördag skall spela på mindre Kongl. teatern, ärnar nog starkt ridiculisera den Animale magnetismen och dess försvarare; men jag vill råda Er, och det som en vän, att menagera både vetenskapen och dess idkare, så framt ni ej vill exponera Er för en mindre hälsosam magnetisering.»

Men Björn lät ej skrämma sig utan svarade:

»Med tillbörlig aktning för Er, min okände Herre, får jag härmed förklara, att min piece *Det oskyldiga*

bedrägeriet alldeles oförändrad i allt hvad rörer den Animala magnetismen kommer efter högvederbörlig granskning att just i dag för första gången gifvas inför en vördad allmänhet, hvars dömande röst, som jag med all undergifvenhet afbidar, skall förklara mig huruvida jag kunnat fela emot en vetenskap, hvars idkare jag mera beundrar än fruktar, och ni, min Herre, torde benäget förlåta mig, att jag högre skattar ett enda af den uppmuntrande parterrens dyrbara bifall, än jag rädes för all slags magnetism.»

»Det oskyldiga bedrägeriet» *) uppfördes också för första gången och under stort bifall den 30 oktober och höll sig sedan ganska länge på repertoaren.

Emellertid hade Kellgren i slutet af sin dikt vädjat till konungen om censurens ingripande:

Från dårskap är all last, all dygd af ljuset är.
Ett brott mot vettets bud är brott mot majestätet,
Mot mänskans majestät och ditt, regent! — ty lär
Där fanatismen går, går upproret i fjätet.
Förlåt mig sanningen, min kung! — Förlåt den dygd,
Som häfver skaldens bröst, som lyfter fria själar,
Som, eldad af ditt lof, skall se med lika blygd
Din spira sträckas ut till dårar som till trälar;

och fastän själfva hertig Carl förklarat sig som Filantropiska societetens beskyddare, blef på öfverståthållarens befallning och genom Stockholms kämnersrätts dom

*) Pjäsen, som omfattade 3 akter, var egentligen en öfversättning eller bearbetning af *Destouches* "Fausse Agnes, ou le Poëte compagnard" och förekom längre fram i tiden eller på 1830-talet i en af *L. Hjortzberg* verkställd öfversättning med titeln »Landtpoeten» eller »Det oskyldiga bedrägeriet».

den 13 november 1787 försäljningen och spridningen af »Samlingar för Filantroper» förbjudna. Åtgärden mottogs naturligtvis med blandade känslor, men utan allt tvifvel med tillfredsställelse af »det sunda Publicum», som enligt ett meddelande af Gjörwell till Älf några dagar före kämnersrättens dom förlustat sig åt den af förnuftet och satiren i Stockholms Posten verkställda exekutionen särskildt af svedenborgianismen.

Det nederlag, filantroperna sålunda ledo, var måhända en af anledningarna till att några svedenborgare på sommaren 1788 begåfvo sig till London, där de väl hade att hoppas på bättre förståelse än i Stockholm. Om deras affärd, den 27 juni, sände Gjörwell dagen därpå till Lidén ett meddelande, som var grundadt på den vid afresan närvarande och sedan som middagsgäst hos Gjörwell på Kaptensudden inbjudne hofgravören Martins berättelse och bland annat innehåller följande roliga upplysningar om den här ofvan omnämnde baron Göran Ulrik Silfverhielm:

»Hofgravören följde den till London emigrerande Svedenborgska colonien ombord, beståendes af fru Wadström, nu senast ex-lagmannen baron Göran Silfverhielm, fröken Svedenborg och fabrikören Jansson. Den första söker där sin man, den andra jag vet icke hvad, den tredje sin stamfaders heliga aska, och den fjärde engelska penningar för svensk slöjdehand. Mig synes att den siste går efter det solida, och blifver han i England kvar, så är det en förlust för oss. Jag vet ej om jag uti något af mina föregående bref beskrifvit baron Silfverhielms dräkt och *Habit de Gout* den tiden, då han bar ordinarie kongl. hofpredikantsfullmakten i fickan, bestående af en elegant svart siden-

frack med hvit randig netteldukväst och svarta permissioner af samma tyg som rocken, Spakrage och broderade manchetter, samt rundt, väl parfymeradt abbéhår. Men nu stigande ombord som missionär, var han åter klädd uti en grå camlotsklädning, dock *à la Marin,* med vida böxor, alla kanter belagda med blå sidenband och vid knäna med hängande bandrosor af samma färg samt arboresandes en nymodig pappershatt. Sedan han bröt benet af sig vid det försökta hastsprånget upp på S:t Brynolphs stol, höll han ändå kontenansen och reste både till Köpenhamn och Göteborg förlidet år samt förde här i början af riksdagen ett ganska renlärigt språk. Men när slutligen äfven resan till Visby blef afskuren, så gaf man sig liksom ett annat språk, fast ingen omöjlighet vara kan, att saken, som spelas, alltid blir densamma, ehuru kläder och tungomål ombytas.»

Brefvets senare del torde syfta på Göran Ulriks försök och förhoppningar om att blifva biskop först i Skara och sedan på Gottland; men i olikhet med åtskilliga andra adelsmän och f. d. fänrikar eller kornetter bland Gustaf III:s samtida hade den vurmiga baronen ingen tur på den prästerliga banan. Han ingick i stället, som ofvan nämnts, på den diplomatiska, kanske just som en följd af resan till England, blef 1792 andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefväxlingen och slutligen svenskt sändebud i London. Då vi ej få någon anledning att vidare syssla med honom, må här ytterligare nämnas, att han gjorde sig känd som författare och öfversättare af religiösa och sentimentala skrifter (»Samlingar för hjärtat och snillet», redan 1789, »Den hemliga domstolen», 1793, o. s. v.)

och efterlämnade ett rikhaltigt och dyrbart bibliotek. Efter att, år 1807, ha lämnat sin ministerpost bodde han i Stockholm; år 1818 var han ledamot af Rikets ärenders allmänna beredning och afled följande år på Bredsjö i Uppland. Gift först med en engelska vid namn Harriet Mathew och därefter med en fröken Adlermarck, efterlämnade han ej några barn.

Från G. U. Silfverhielm finnes i den Gjörwellska brefsamlingen åtskilliga skrifvelser, dock i allmänhet af ringa intresse. Mot slutet af sin lefnad sysslade han mest med litterära studier och var jämte E. G. Geijer utgifvare af Thorilds skrifter.

Äfven Harmoniska societeten kände sig träffad af Kellgrens och hans anhängares angrepp, ty seancerna i Rosenadlerska huset blefvo såsom ofvan nämnts redan år 1788 mindre besökta och torde inom kort alldeles ha upphört. Man söker nämligen förgäfves, såväl i Gjörwells bref som annorstädes några meddelanden om fortsatta underverk. Den animala magnetismen tycks emellertid det oaktadt här och hvar ha omfattats med rätt lifligt intresse, och dess nitiske förmedlare, Carl Göran Silfverhielm, som år 1787 äfven medelst en tryckt beskrifning spred kännedom om den, åtnjöt fortfarande äran att uppmuntras af de högre sällskapskretsarna samt uppmärksammas af självfa konungen äfvensom, naturligtvis, af hertig Carl. Huruvida Gustaf III fullföljde sin af Gjörwell omnämnda afsikt att personligen taga kännedom om det i Rosenadlerska huset bedrifna magnetiserandet är emellertid ovisst, men han tycks ha brefväxlat om magnetismen med Silfverhielm och under finska kriget sände han till denne från Kymmenegård en skrifvelse, hvari förekommer följande,

dock tydligen mera som skämt formulerade fundering eller förhoppning: »Om en magnetisk kraft kunde få stora flottan att agera, vore en stor sak vunnen.»

Hos hertigen åter höllos magnetiska seancer under Silfverhielms ledning. Sålunda berättas det, hur den 28 februari 1789 i hertigens vanliga aftoncirkel — med hertiginnan och baronerna J. J. de Geer, Bonde och Reuterholm — äfven Silfverhielm var närvarande och hur »ett visst högtidligt allvar syntes lägradt öfver allas anleten, liksom bebådande, att något synnerligen viktigt förestod. Gåtan erhöll snart sin lösning, då Silfverhielm om en stund närmade sig hertigen, som satt tillbakalutad i en soffa, och började magnetisera honom. Klockan var omkring half 9 och efter två och en half minuts magnetisering befanns hertigen vara djupt insomnad, hvarpå Silfverhielm under de öfrigas högtidliga tystnad började göra honom frågor, som han med utmärkt redighet och klarhet besvarade.» Af den härefter följande redogörelsen för samtalet framgår, att hertigen profeterade om framtida politiska tilldragelser, som buro en omisskännelig likhet med hans egna ärelystna förhoppningar, och man frestas därför till den misstanken, att hans somnambuliska tillstånd och clairvoyanta förmåga kanske voro mer låtsade än verkliga. Det är emellertid äfven mycket möjligt, att såväl hertigen som de öfriga i sällskapet handlade i god tro, hemfallna som de voro under magnetismens suggestiva makt, och fullkomligt uteslutet torde det vara att hela uppträdet blott var anordnadt på skämt. Såväl hertigen som hans intimare umgänge voro ju alltför fångna i mysticismens garn för att kunna tillåta sig något sådant, hvilket däremot, i öfverensstämmelse

med det gustavianska tidehvarfvets också skeptiska och lefnadsglada lifsuppfattning och kanske under direkt inflytande af Kellgrens kritik, förekom vid andra tillfällen.

Ett roligt exempel härpå berättas i en biografi öfver Silfverhielm*) och i samband med självfve Reuterholm, som en gång under förmyndarestyrelsen, då han var vid makten och sålunda som bekant farlig att skämta med, skall ha frågat en magnetiserad dam, om Gustaf Mauritz Armfelt skulle återkomma till Sverige. Den clairvoyanta sköna hade den elakheten att svara ja, hvaröfver Reuterholm blef så förskräckt att han släppte en kopp med kaffe, som han höll i handen. Af den heta drycken skvalpade en del på fruntimrets hand och brände denna så häftigt, att hon hade stor svårighet att ej förråda sig.

Att döma af ett uttalande af Johan Gabriel Oxenstierna, som någon tid tillhörde Silfverhielms klienter, hade den animala magnetismen redan mot slutet af 1780-talet börjat bedrifvas på samma sätt som ofta i nyare tid, nämligen som ett sällskapsnöje. Den länge af allehanda magiska griller antäktade skalden fick således bevittna, hur man i sällskapskretsarna experimenterade med somnambulism och magnetism, liksom i våra dagar med psykograf, borddans och tankeläsning o. s. v., och fastän han själf tycks ha kommit till en sundare uppfattning om herrar magicis verksamhet, ligger det en vemodig klagan i följande meddelande från 1789 till Reuterholm om tanternas och kusinernas på Skenäs magiska förströelser: »Jag kan

---

*) *Biografiskt lexikon. Ny följd;* d. 9.

aldrig beskrifva dig min förundran att nu sitta med 3 à 4 fruntimmer, och nästan vid öppet bord, och omtala allt det jag i de fordna propheters läror knappt tordes nämna åt en enda vän utan sub rosa.» *)

Äfven Gjörwell, som tycks ha ingått en ganska intim bekantskap med Carl Göran Silfverhielm, har lämnat ett vittnesbörd om denna den animala magnetismens dekadans. I ett bref till Lidén den 1 mars 1793 skildrar han nämligen, hur Silfverhielm efter en liten intim middag på Blå Porten mer på skämt än på allvar magnetiserade den vackra fröken Kerstin Adlerberg. Skrifvelsen, som för öfrigt är af stort intresse på grund af den föreställning, den skänker om gustavianskt umgängeslif, är af följande lydelse:

»Uti onsdag gaf jag *la Belle Christine* en dinér, *mais très-frugal et très-pastoral* på Djurgården. Sällskapet bestod därjämte af hennes herr far, majoren vid Lifgardet baron Silfverhielm och sekreter Mandorff. Emellan desse bägge vackra cavaljerer, en af hvartdera, jag menar det välborna och friborna ståndet, placerades skönheten, som var glad och god. Till dessert regalerade jag henne med en *conte pastorale* af min Mandorff, och efter måltiden gjorde baron Silfverhielm ett lyckligt försök med sin öfvernaturliga konst, *magnetisme animal,* kallad, att äfven tillsluta de eldigaste, åtminstone de vackraste svenska ögon, som jag sett, välförståendes utomgårds. Riktigt sof hon och vaknade skönare; ville dock icke uti sömnen förtro sina hemligheter åt den så flitigt magnetiserande samt då och då frågande baronen, så att de tvenne

---

*) *M. Lamm: Johan Gabriel Oxenstierna.* Sid. 264.

spektateurerna icke kunde med full visshet veta antingen hon sof eller teg *par pure complaisance*. Men visst var det, att ingenting hindrade, under hela operationen, våra ögon att oförryckt hvila på det vackra ansiktet, som tilltog uti färg och behag allt som fröken längre satt emellan den icke mindre vackre magnetisörens utsträckta armar och knän.

Med hela detta *galanterie par l'Hermite du Parc* borde jag icke underlåta att uppbygga dig, ty dels har du först inspirerat mig både vördnad och vänskap för fröken Adlerbergs person, dels måste väl detta vara mitt sista offrande *sur l'Autel de Venus*. Det var från början min afsikt att göra bekantskap emellan fröken Adlerberg och baron Silfverhielm: måtte nu den vänliga magnetiska kraften draga dem ännu närmare tillhopa! Så hoppas jag få se lyckliga makar och sköna barn. Dock tyvärr! Detta torde förblifva med mina blott välmenta önskningar och således komma att räknas ibland de obönhörda *suspiria profana*. Jag har åtminstone gjort både mitt och ditt hjärta ett nöje. Låt emellertid hela denna lilla och så obetydliga *fête* blifva oss emellan, ty därom må ej något tal yppas i Norrköping, så framt icke fröken Adlerberg vill själf nämna något om denna min attention.»

Brefvet åtföljes af några bilagor eller »handlingar hörande till den märkliga middagsmåltiden på värdshuset Blå Porten», och dessa inledas af Torparens (Gjörwells) underdåniga invitationsbillet af den 26 februari, som har följande lydelse:

»Har den äran att önska en god morgon och mitt nådiga herrskap en god hälsa samt önskelig ledighet att i morgon dela med Stockholmseremiten en

pastoralmiddag någonstädes utom staden. Anhålles om ett par rader till svar samt skall vidare själf uppvakta för att aftala afhämtningsstället. Rekommenderar mig ödmjukast

Gjörwell.»

Fröken Adlerbergs »nådiga bifall» af samma dato var affattadt sålunda:

»Om herr Assessor Gjörwell tillåter mig att äta med honom alldeles oklädd, så vill jag gärna komma. Jag skall eljest på en *Piquenique*, men kan arrangera så, att jag inte klär mig förrän efter middagen. Jag skulle bli förbålt ledsen, om jag inte skulle få råka min gode Assessor Gjörwell, medan jag är i sta'n. Således hoppas jag, att han tillåter mig få visa mig i min negligé».

Äfven meddelas »ofrälse Canslijunkaren» C. A. J. Mandorffs på franska språket skrifna hyllningsdikt till den unga damen, hvilken dock här saklöst kan uteslutas, ty den berättigar knappast Gjörwells höga loford. Däremot må anföras den gamle skönhetsdyrkarens i en not till frökens biljett öfver ordet »negligé» gifna förklaring: »Fruntimmers sätt att kläda sig med vårdslöst behag.» Trots detta och Gjörwells förhoppningar på magnetismens verkningar blef det intet parti mellan fröken Adlerberg och Silfverhielm. Den förra gifte sig år 1800 med fänriken frih. Erik Johan Fleetwood, den senare äktade redan år 1794 fröken Ulrika Gustafva Lovisin.

I likhet med Ulfvenclou tycks Carl Göran Silfverhielm ha kommit till en lugnare sinnesförfattning och blott undantagsvis ha magnetiserat sedan han väl inseglat i den äktenskapliga hamnen. Det är visserligen antagligt,

att det var han, som försökte införa den animala magnetismen äfven i Finland, där han var bosatt under de sista lustren af sitt lif; men sedan han 1794 blifvit öfverstelöjtnant vid Österbottens regemente och bosatt sig i Uleåborg, nämnes han blott undantagsvis i sina samtidas anteckningar. Skjöldebrand omtalar emellertid i sina memoarer, hur Silfverhielm år 1799, då Skjöldebrand jämte den ryktbare Guiseppe Acerbi reste genom Finland till Lappland, på den sistnämndes begäran visade sin konst och med framgång magnetiserade Acerbis följeslagare Belotti.

Till fullständigande af uppgifterna om Silfverhielm må vidare nämnas, att han deltog i 1788 års fälttåg i Finland, men följande år erhöll tjänstledighet och begaf sig till Paris för att låta operera sina ögon, hvilka blifvit så försvagade, att han redan blind på ena ögat höll på att mista synen äfven på det andra. *) Till sekundmajor vid Lifgardet befordrades han i april 1792 efter den i sammansvärjningen mot Gustaf III inblandade Carl Pontus Liljehorn, och ungefär samtidigt därmed anförde han det kompani af gardet, som hade vakthållningen vid hans olycklige regementskamrat Anckarströms afrättning. Äfven vid fröken Rudenschölds schavottering hade han den oturen att vara kommenderad till tjänstgöring, men han gjorde då allt för att mildra fasan för den olyckliga, stödde henne under promenaden till schavotten, tystade packet, som skränade, och skaffade henne när allt var öfver ett eget rum på spinnhuset. Trots det att Silfverhielm tillhörde

---

*) *W. Ridderstad: "Gula Gardet" 1526—1903.* Sthlm 1903. Sid 244.

hertig Carls och Reuterholms förtrogna, var han sålunda en självständig och ridderlig man.

År 1795 utnämndes Silfverhielm till öfverste i armén. Han afled i Uleåborg den 25 november 1808, och han hade ej hunnit blifva begrafven, då ryssarna plundrade och härjade staden, hvarvid äfven Silfverhielms hus hemsöktes och bland annat trettio stycken guldbroderade västar, som varit den aflidnes svaghet att skruda sig i, blefvo fiendens rof.

I sitt äktenskap hade Carl Göran Silfverhielm fyra söner och två döttrar, och ättlingar af honom lefva i Finland, å hvars riddarhus släkten intager n:o 7 bland de friherrliga ätterna, medan den allt sedan kusinens död ej varit representerad i Sverige.

Efterskrift.

VID läsningen af de nu lämnade skildringarna om den gustavianska mysticismen, kommer nog mången till den uppfattningen, att Stockholm under de sista decennierna af 1700-talet måtte i ovanligare grad ha varit en härd för allehanda vidskepelse och vantro. Så var också utan tvifvel fallet, men man bör ihågkomma, att Sveriges hufvudstad i detta hänseende ingalunda stod ensam utan att likartade företeelser äfven förekommo i Europas större kulturcentra. Midt i tidehvarfvets sträfvanden efter upplysning och tankefrihet stodo dessa företeelser i intimt samband med de många ordenssamfund och brödraskap, som uppkommo och ofta verkade i motsatt riktning, och helt visst har K. Warburg rätt, då han i sin bok om C. A. Ehrensvärd påpekar, hur mycket af tidens vantro stod i förbindelse med det rikt florerande ordensväsendet. Han erinrar t. ex. om hur »Rosenkreutzarnes nät — i hvilket voro inväfda

både alkemistiskt guldmakeri och tron på omedelbart umgänge ej blott med de döda utan med Gud själf — omspann icke få, eljes klara andar, och mången charlatan lyckades förblinda äfven upplysta personligheter, äfvensom hur simpla industririddare framträdde och lyckades med mystiska upptåg förvända synen och innästla sig hos de maktägande: en undergörare som Gassner, en andebesvärjare som Schröpfer, en alkemist och diamantförfärdigare som Saint Germain, en Saint Maur, en Casanova, framför allt en Joseph Balsamo, sicilianaren, hvilken under namn af Cagliostro uppträdde såsom 'Storcophta', såsom det egyptiska frimureriets bedräglige apostel, först i Kurland, sedan vid Marie Antoinettes hof. Naturvetenskap, filosofi, andeskåderi, religiöst svärmeri, magiska experiment, mysticism rördes ihop, och det ställdes icke ringa anspråk på de invigdes kritik och förmåga att särskilja agnar och hvete. Dessa 'sekter' omfattade också både ärligt troende och bedragare.»

Emellertid finnes det inför nämnda fakta knappast någon anledning för oss, 1900-talets stockholmare, att i upplysningshänseende sätta oss på några höga hästar, ty åtskilliga af den gustavianska vidskepelsens yttringar äga sin fulla motsvarighet eller åtminstone flera analogier i våra dagar. Många af våra talrika ordenssamfund fortlefva ju i de gamla formerna, med granna dekorationer, högtidliga ceremonier och parentationer, och flera ibland dem sitta, säges det, alltjämt inne med den »högsta visheten». Spådomsväsendet florerar lika rikt som under tredje Gustafs dagar, och om det moderna Stockholm måhända ej äger någon så ryktbar sibylla som mamsell Arfvidsson, så synes anledningen

därtill vara den, att yrkets utöfvarinnor äro talrikare än på hennes tid och att de sålunda äro många, som dela ryktbarheten. Ej heller må man inbilla sig, att dessa spåkvinnors kunder uteslutande eller hufvudsakligen tillhöra tjänsteflickornas och symamsellernas klasser. Äfven societetens damer hitta vägen till de nutida mamsellerna Arfvidsson, vid Prästgatan, Urvädersgränd, Lilla Hoparegränd, Luntmakaregatan o. s. v., och kort och kaffe tyckas ej ha förlorat något af sin underbara kraft i framtidsafslöjandets tjänst.

Enahanda är förhållandet på de områden, inom hvilka Ulfvenklou och Silfverhielm och många deras likar verkade. Hur påminna ej den förres dock efter allt att döma på god tro utförda bedrifter om våra dagars spiritistiska fenomen? Skillnaden är blott den, att man nu för tiden tycks ha vunnit mer fulländning i konsten att piska andarna. Ulfvenklous prinsessa i Österlånggatshuset lät ej förmå sig att blotta de fördolda skatterna, men för endast några få år sedan öfverraskades ju Stockholm med underrättelsen om hur en mer förnimbar prinsessa med bistånd af ett engelskt medium hade lyckats framkalla och materialisera den aflidne indianhöfdingen Röda Fjäderns ande. Tankeläsning och andra märkvärdiga ting höra nu snart sagdt till ordningen för dagen, den animala magnetismen har återuppstått i hypnotismen, men förlorat åtskilligt af sin dragningskraft, därför att den kan vetenskapligt förklaras, och i ögondiagnosens och helbrägdagörelsens genom tron tidehvarf synes knappast något under för stort eller omöjligt.

Det har synts oss lämpligt att erinra härom, på det att de likartade företeelserna under den gustavi-

anska tiden ej måtte för strängt bedömas. I själfva verket äro de ursäktligare än analogierna i nutiden, om hvars upphofsmän man ofta har fullgod anledning att tänka på det Kellgrenska »man äger ej snille för det man är galen».

Till bilderna.

Det af Lorentz Pasch målade porträttet af mamsell Arfvidsson inköptes för Nordiska museets räkning å den den 16—18 oktober 1893 i Köln hållna auktionen å Chr. Hammers svenska porträttsamling. I den på tyska språket affattade katalogen läses om detsamma följande anteckning: "Madame Arwidson, spåkvinna, som förutsade Gustaf III:s död. Halffigur, i hvit klädning med blå, spetsbesatt schal. Höjd 66, bredd 56 cm." Enligt benäget meddelande af intendenten G. Upmark finnes på dukens baksida följande anteckning: "Portraitte af Demoiselle Arvidsson. Målat af L. Pasch, 1781". Inskriften är emellertid tydligen af ganska färskt datum och följaktligen osäker. Detsamma är äfven förhållandet med en uppgift af Hammer, att porträttet skall hafva tillhört Carl Michael Bellmans hustru.

Silhuettporträttet (sid. 29) är reproduceradt efter original i Antellska (f. d. Wadströmska) samlingen i Helsingfors, men någon anteckning om dess ursprung finnes ej. Huruvida det är autentiskt eller icke, är således ovisst, men det har förut reproducerats såsom föreställande mamsell Arfvidsson, t. ex. i nya upplagan af Hofbergs "Svenskt biografiskt handlexikon".

Till hvad här ofvan anförts angående de Hilleströmska spåkvinnebilderna må ytterligare nämnas, att de två taflor, som tillhöra

friherrinnan Dickson, af hennes man baron Oscar Dickson på 1860-talet inköptes af dåvarande ryttmästaren B. A. L. Schildt och att de voro utställda på den retrospektiva utställningen i Stockholm 1898. Den Stockholms högskola tillhöriga taflan har kommit med Heleneborgssamlingen.

Den intressanta och mycket sällsynta, generalkonsul Jahnsson tillhöriga bilden har ingen anteckning om sitt ursprung, men konstarten, litografi med tusch, tyder på att den härstammar från midten af 1800-talet, och den kan mycket väl ha tillkommit under inflytande af Crusenstolpes berättelser. Spåkvinnans omgifning och attribut äro ju ännu mer fantastiska än på Dahlströms plansch.

Huruvida bilden af H. G. Ulfvenklou, efter original i Antellska samlingen i Helsingfors, är autentisk, föreligger ingen uppgift om, men det är ganska sannolikt. Den bär nämligen en med blyerts gjord anteckning "Ulfvenklou", och ämnet, en inför en dödskalle i bön försjunken man, passar ju väl tillhopa med den mystiske svärmaren. Gravyren är försedd med följande inskrift: "Peint par le chevalier Lampe, gravé par le comte A. O. Mörner" samt anteckningen Wien 1797. Mörner, vid denna tid kapten och kavaljer hos hertig Carl, hvilket kan tyda på att han stod i förbindelse med Ulfvenklou, blef med tiden general och statsråd och var ledamot af målare- och bildhuggare-akademien. — Något porträtt af mer vanlig beskaffenhet af Ulfvenklou torde, enligt meddelande genom redaktör W. Andersson af hans ännu lefvande, i Carlskrona bosatta dotterdotter, fröken Rundqvist, ej finnas.

Det vackra porträttet af Carl Göran Silfverhielm — i lifgardets gustavianska uniform — äges af hans sonsons son, vice häradshöfdingen, frih. J. Silfverhielm, Viborg. Någon uppgift om hvem som målat detsamma finnes ej.

Personregister.

